



**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»**

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

**«Η εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας στο σύστημα ποινικής
δικαιοσύνης: κοινωνικός έλεγχος και ανθρώπινα δικαιώματα».**



ΜΑΝΙΦΑΒΑ ΕΛΕΝΗ

A.M.: 3219M008

Συμβουλευτική επιτροπή:

Επιβλέπουσα: Καθ. Α. Χάιδου

Μέλη: Καθ. Γ. Νικολόπουλος

Δρ., Διευθ. ΕΚΚΕ Ι. Τσίγκανου

ΑΘΗΝΑ 2021

Η παρούσα εργασία δεν αποτελεί –εν όλω ή εν μέρει- προϊόν κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας και κανένα τμήμα της ούτε στο σύνολό της έχει υποβληθεί προς απόκτηση άλλου πτυχίου ή τίτλου σ' αυτό ή οποιοδήποτε άλλο πανεπιστήμιο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα της ημεδαπής ή αλλοδαπής.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δικαιοσύνη αποτελεί μείζονα συνιστώσα για τις σύγχρονες κοινωνίες που βασίζονται στις θεμελιώδεις αρχές του κράτους δικαίου. Κατ' αυτή την έννοια, η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, πρεσβεύεται ότι διέπεται από τον πρώτο και βασικότερο όρο και ταυτόχρονα συνεκτικό δεσμό μεταξύ των μελών των σύγχρονων κοινωνιών: τον σεβασμό προς τον άνθρωπο. Από την άλλη πλευρά, ο άνθρωπος, στο πλαίσιο της γενικότερης ανάπτυξής του, αξιοποιεί την τεχνολογία, εμπλουτίζοντας τα μέσα και τους τρόπους σχεδόν όλων των διεργασιών που αφορούν την καθημερινή, επαγγελματική και επιστημονική ζωή. Το ΣΠΔ δεν εξαιρείται και, μάλιστα γίνεται κατά κόρον χρήση των νέων τεχνολογιών στους κόλπους του, σε όλα τα στάδια λειτουργίας του (προδικασία, κύρια διαδικασία και πεδίο σωφρονισμού) με απώτερο στόχο την αποδοτικότερη και λιγότερο κοστοβόρα λειτουργία του. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η τοποθέτηση στον δημόσιο διάλογο της προβληματικής σχετικά με την επίδραση της τεχνολογίας στο ΣΠΔ, θετικά και αρνητικά, του βαθμού στάθμισης και προάσπισης των θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων καθ' όλα τα στάδιά του, της μετεξέλιξης του κοινωνικού ελέγχου και του αναδυόμενου ψευτοδιλήμματος ανάμεσα στην ελευθερία και την ασφάλεια, με τη δεύτερη να τείνει να αναδεικνύεται σε απόλυτο υπερδικαίωμα έναντι όλων των υπολοίπων.

Λέξεις κλειδιά: Σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, κοινωνικός έλεγχος, ανθρώπινα δικαιώματα, νέες τεχνολογίες.

SUMMARY

Justice is a major component of modern societies based on the rule of law fundamental principles. In this sense, the function of criminal justice is considered to be governed by the first and most basic condition: respect for human beings. Humans on the other hand, in favor of general development, enrich the means and ways in almost every aspect of daily, professional and scientific life, through the utilization of technology. This includes the criminal justice system in which man is using all available new technologies in every stage (pre-trial, main procedure and correctional system) in order to reduce system's cost and improve its efficiency. This study, attempts to discuss the

impact of technology on the criminal justice system: the positives and negatives, the level of human rights' protection, the evolution of social control and the “freedom or security” pseudo-dilemma emerging situation.

Key words: *Criminal Justice System, social control, human rights, new technologies.*

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΠΔΠΧ	Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα
ΓΚΠΔ	Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων
CALEA	Commission of Accreditation for Law Enforcement Agencies
CEPS	Centre for European Policy Studies
COMPAS	Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions
CW	Chemical Weapons
ΔΣΑ	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
DNA	Deoxyribonucleic Acid
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΔ	Ευρωπαϊκή Εντολή Διατήρησης Στοιχείων
ΕΕΕ	Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας
ΕΕΣ	Ευρωπαϊκό Ένταλμα Συλλήψεως
ΕΕΥ	Ευρωπαϊκή Εντολή Υποβολής Στοιχείων
ΕΠΒ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή για Πρόληψη Βασανιστηρίων και Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
FARET	Face Recognition Technology
FTK	Forensic Tool Kit
GPS	Global Positioning System
GDPR	General Data Protection Regulation
HE	Ηλεκτρονική Επιτήρηση
HLEG	High- Level Expert Group on Sustainable Finance
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
HSTB	Ζώνη Μεταφοράς Υψηλής Ασφαλείας
H/Y	Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
IP	Internet Protocol

ΚΟΔΚΔΛ	Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάσταση Δικαστικών Λειτουργιών
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικαιοσύνης
LSI-R	Level of Service Inventory- Revised
MSB	Ζώνη Ελάχιστης Ασφαλείας
NASA	National Aeronautics and Space Administration
OHE	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
PSA	Public Safety Assessment
QMUL	Queen Mary University of London
RAM	Random- Access Memory
RNA	Risk- Need Assessment
ΣΚ	Σωφρονιστικός Κώδικας
ΣΠΔ	Σύστημα ποινικής δικαιοσύνης
SIS	Schengen Information System
ΧΑΠ	Χρόνια Αποφρακτική Πνευμονοπάθεια
ΧΘΔΕΕ	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΤΠ	Τεχνολογίες Πληροφοριών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ	8
A. Το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και η επίδραση της τεχνολογίας	12
A.1. Η δομή, ο σκοπός και τα όργανα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης	12
A.2. Θεμελιώδεις αρχές στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και τα δικαιώματα του ύποπτου/κατηγορουμένου/κατάδικου.	16
A.3. Η επίδραση της τεχνολογίας στην άσκηση του κοινωνικού ελέγχου και ο μετασχηματισμός του ΣΠΔ στη σύγχρονη κοινωνία	25
A.3.1. Τεχνολογία και κοινωνικός έλεγχος	25
A.3.2. Οι νέες τεχνολογίες και ο μετασχηματισμός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης.....	29
B. Εφαρμογές της τεχνολογίας στο ΣΠΔ	40
B.1. Προδικασία και κύρια διαδικασία.....	40
B.1.1. Βιομετρικές μέθοδοι- Η περίπτωση της ανάλυσης D.N.A.....	41
B.1.2. Ψηφιακές έρευνες- ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα, απαγορεύσεις και προστασία προσωπικών δεδομένων	47
B.1.3. Τεχνητή Νοημοσύνη: Αλγόριθμοι, big data και μηχανική μάθηση στην ποινική δίκη.....	55
B.2. Σωφρονισμός.....	59
B.2.1. Ο θεσμός του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση.....	61
B.2.2. Τα «λιγότερο θανατηφόρα όπλα».....	70
Γ. Συζήτηση: Νέες τεχνολογίες στο ΣΠΔ, επέκταση κοινωνικού ελέγχου και παραβίαση ανθρώπινων δικαιωμάτων.	75
Γ.1. Κριτική αποτίμηση- συζήτηση για τον ρόλο και τη λειτουργία των νέων τεχνολογιών στο ΣΠΔ και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.	75
Γ.2. Η τεχνολογία στο ΣΠΔ κατά την έκτακτη συγκυρία του Covid-19	95
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	108

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Στο όνομα της ασφάλειας και αντιμετώπι με τον φόβο και την ανασφάλεια, παρατηρείται ότι οι πολίτες σήμερα συχνά απεκδύονται των δικαιωμάτων και ελευθεριών τους, νομιμοποιώντας πολλάκις άκριτα καταχρηστικές πρακτικές των αρχών επιβολής του νόμου. Παράλληλα, με την ανάδειξη νέων μορφών κοινωνικού ελέγχου εντός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (στο εξής ΣΠΔ), που σχετίζονται με την ταυτόχρονη ανάδυση νέων τεχνολογιών που εφαρμόζονται και παγιώνονται βαθμιαία, αναδύεται το ζήτημα του βαθμού στον οποίο απειλούνται ή/και προστατεύονται τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

Η προβληματική γύρω από την οποία κινείται η παρούσα εργασία αναπτύσσεται σε τρεις κατευθύνσεις. Η επίδραση της τεχνολογίας στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης εξετάζεται, εν πρώτοις, από τη σκοπιά του πώς και του αν η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών συνέβαλε στην «εξυγίανσή» του, καθιστώντας το ορθολογικότερο, λιγότερο κοστοβόρο και πιο αποδοτικό, ή αν οδήγησε σε μια άσκοπη διεύρυνση του ασκούμενου μέσω αυτού ελέγχου, επικαλύπτοντας διαχρονικά προβληματικά του σημεία. Το δεύτερο σημείο προβληματικής αφορά τα θεμελιώδη δικαιώματα του υπόπτου/ κατηγορουμένου/ κρατουμένου. Διερευνώνται ο βαθμός και το επίπεδο στάθμισης αυτών και των δικονομικών εγγυήσεων στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας σε αντιδιαστολή με τον κίνδυνο περιστολής τους, που δυνητικά ελλοχεύει με την εφαρμογή νέων τεχνικών ανακριτικών και σωφρονιστικών πρακτικών. Τέλος, τίθεται ως θέμα του δημοσίου διαλόγου το «ψευδοδύλημμα»: ελευθερία ή ασφάλεια; Είναι η ασφάλεια το απόλυτο υπερδικαίωμα, ικανό να αιτιολογήσει την υποχώρηση άλλων δικαιωμάτων;

Στόχοι της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η επαλήθευση των κύριων ερωτημάτων και υποθέσεων που τέθηκαν νωρίτερα, η ανάδειξη των νέων μορφών κοινωνικού ελέγχου εντός του ΣΠΔ και η παράθεση των κινδύνων φαλκίδευσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου (υπόπτου/ κατηγορούμενου/ κατάδικου) στα επιμέρους στάδιά του.

Με σκοπό την καλύτερη προσέγγιση των παραπάνω, στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται και αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο η εφαρμογή των νέων

τεχνολογιών, από τη δεκαετία του '90 και εντεύθεν, έχει επιδράσει στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, εντάσσοντας ταυτόχρονα τα εν θέματι ζητήματα στο ευρύτερο πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου και εξετάζοντάς τα από τη σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επειδή το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης αφορά σε ένα ιδιαίτερα ευρύ πεδίο, η διερεύνηση εστιάζεται ειδικότερα στα τρία βασικότερα ενδιάμεσα στάδια που διανύονται από τη στιγμή εισόδου ενός ατόμου σε αυτό: την προδικασία, που αφορά αστυνομικές και ανακριτικές πρακτικές, την κύρια διαδικασία- με εστίαση στην επιμέτρηση της ποινής και, τέλος, την έκτιση της ποινής στο πεδίο της σωφρονιστικής, με την αρωγή των αντίστοιχων κατά περίπτωση τεχνολογικών εφαρμογών και εργαλείων.

Ειδικότερα, αρχικά αναφέρονται τα κυριότερα στάδια του ΣΠΔ, από την εισαγωγή ενός προσώπου (ως υπόπτου τέλεσης αδικήματος) σε αυτό μέχρι την έξοδό του (ολοκλήρωση έκτισης ποινής). Ακολουθώντας, με την αναφορά στον σκοπό λειτουργίας του ΣΠΔ, των βασικών συντελεστών του (αστυνομία, εισαγγελείς, ανακριτές, δικαστές, σωφρονιστικοί υπάλληλοι) και του κεντρικού προσώπου αναφοράς αυτού, δηλαδή τον ύποπτο/ κατηγορούμενο/ κρατούμενο, γίνονται διακριτά και σαφή τα όρια και οι σχέσεις που συνθέτουν την παραδοσιακή του σύσταση, αλλά και οι μεταβολές που αυτό υφίσταται με την προσθήκη ή εφαρμογή στους κόλπους του νέων τεχνολογιών.

Κατόπιν, παρουσιάζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι βασικές αρχές που κατοχυρώνονται στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, (με σημείο αναφοράς τον κατηγορούμενο) και διερευνώνται οι τρόποι με τους οποίους εξασφαλίζεται η προστασία τους, βάσει της αρχής σεβασμού και προστασίας της ανθρώπινης οντότητας. Παράλληλα, αφού παρουσιαστούν η φύση και η χρησιμότητα της τεχνολογίας, ως εργαλείου τόσο δραστών εγκληματικών ενεργειών όσο και των αρχών επιβολής του νόμου, το φως ρίχνεται στον κοινωνικό έλεγχο και τους τρόπους άσκησης αυτού στη σύγχρονη κοινωνία του ελέγχου και της πληροφορίας.

Αυτές οι δύο εισαγωγικές και κατευθυντήριες δίοδοι οδηγούν στην εξέταση της επίδρασης της τεχνολογίας στο ΣΠΔ που, με τη σειρά της, οδηγεί δυνητικά στον μετασχηματισμό του. Η εξέταση θα διενεργηθεί, αφενός, από την θεώρηση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, καθώς παρατηρείται η μετάβαση στο δίκαιο ασφάλειας,

όπου ο νομοθέτης τείνει να προάγει την ποινικοποίηση εγκληματικών προσταδίων, προγενέστερων, δηλαδή, της εγκληματικής προσβολής, πράγμα που ουσιαστικά οδηγεί στο πέρασμα από την τιμώρηση της άδικης πράξης στην τιμώρηση της επικινδυνότητας. Η εξέταση συνεχίζεται, αφετέρου, από την θεώρηση του ποινικού δικονομικού δικαίου, όπου διερευνώνται περιπτώσεις όπως οι προληπτικές αστυνομικές έρευνες, ο επαναπροσδιορισμός των αποδεικτικών μέσων και η έμμεση απαλοιφή δικονομικών εγγυήσεων και δικαιωμάτων των κατηγορουμένων.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας αναλύονται κάποιες από τις εφαρμογές της τεχνολογίας στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, με σκοπό να αναδυθούν και να επισημανθούν οι θετικές και αρνητικές πτυχές του φαινομένου. Επιχειρείται μέσω αυτών η ενδεικτική κάλυψη των τριών ως άνω αναφερόμενων σταδίων του (προδικασία- κύρια διαδικασία- σωφρονισμός), ως αντιπροσωπευτικότερων της επίδρασης της τεχνολογίας (τόσο ποιοτικά, όσο και ποσοτικά) σε αυτό. Ειδικότερα, αναφορικά με τα δύο πρώτα στάδια, η προσοχή στρέφεται στις βιομετρικές μεθόδους και την περίπτωση της ανάλυσης D.N.A, στα ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα με τις ισχύουσες απαγορεύσεις και τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης-Μηχανικής μάθησης στην ποινική δίκη. Σε ό,τι αφορά στο πεδίο της Σωφρονιστικής, η ηλεκτρονική επιτήρηση και οι τεχνολογίες αδρανοποίησης επιλέχθηκαν ως περιπτώσεις μελέτης και θέσης προβληματισμών αναφορικά με ενδεχόμενη παραβίαση, τόσο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όσο και των θεμελιωδών αρχών που διέπουν το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Το τρίτο μέρος της παρούσας εργασίας αφιερώνεται στην κριτική αποτίμηση και τη συζήτηση σχετικά με τα ως άνω, με σκοπό να τεθούν οι βάσεις της προβληματικής και της επαλήθευσης των υποθέσεων που αποτολμώνται. Ξεχωριστό υποκεφάλαιο αφιερώνεται στον ρόλο της τεχνολογίας εντός του ΣΠΔ, κατά την έκτακτη συγκυρία της πανδημίας covid-19 που διανύουμε. Τόσο για την παρουσίαση του θέματος, όσο και για την κριτική αποτίμηση και την εξαγωγή συμπερασμάτων, επιφυλάξεων και υποθέσεων σχετικά με την τεχνολογία στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης, διενεργήθηκε δευτερογενής έρευνα που συνίσταται στην αξιοποίηση διεθνών πρωτογενών γραπτών πηγών και στην ανασκόπηση των ευρημάτων που εμπίπτουν στη σφαίρα του αντικειμένου της εργασίας.

Απευθύνω τις θερμές ευχαριστίες μου στην κα. Ανθοζωή Χάιδου, επιβλέπουσα καθηγήτριά μου και σημαντική πνευματική αρωγό για την ολοκλήρωση του πονήματός μου.

Αφιερώνω την παρούσα εργασία στην οικογένειά μου.

Α. Το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και η επίδραση της τεχνολογίας

Α.1. Η δομή, ο σκοπός και τα όργανα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης

Το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης (ΣΠΔ) είναι ένας μηχανισμός που αποσκοπεί στη διατήρηση του κοινωνικού ελέγχου, στην επιβολή των νόμων και στην εν γένει διαχείριση της δικαιοσύνης¹. Ειδικότερα, σ' ένα κράτος δικαίου, η απονομή της δικαιοσύνης πραγματοποιείται βάσει συγκεκριμένων κανόνων, από συγκεκριμένα όργανα και μέσω συγκεκριμένων διαδικασιών², στοχεύοντας ταυτόχρονα προς δύο κατευθύνσεις: αφενός, στην ανακάλυψη των δραστών των τελούμενων εγκλημάτων και στην επιβολή των προβλεπόμενων κυρώσεων σ' αυτούς και, αφετέρου, στην προστασία όσων άδικα κατηγορούνται ως ένοχοι.³

Ένα άτομο εισέρχεται στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης άμα την ταυτοποίησή του ως υπόπτου τέλεσης εγκληματικής ενέργειας, ενώ «εξέρχεται των πυλών του» είτε με αθωωτική απόφαση, είτε με απαλλακτικό βούλευμα, είτε με τη θέση της εν λόγω ποινικής δικογραφίας στο αρχείο, ενώ στην περίπτωση έκδοσης σε βάρος του καταδικαστικής απόφασης, με την ολοκλήρωση της έκτισης της ποινής του. Στα πιο σημαντικά ενδιάμεσα στάδια της διαδικασίας του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, συγκαταλέγονται η προδικασία (ήτοι η δίωξη, η ανάκριση⁴-η προανάκριση⁵ και η

¹Βλ. σχετικά:

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191758256.001.0001/acref-9780191758256-e-828> (τελευταία πρόσβαση: 3/5/2021)

Άλλως, αποδίδεται ως η διαδικασία μέσω της οποίας το κράτος απαντάει σε μια συμπεριφορά που θεωρείται μη αποδεκτή και παράνομη. Βλ. B. Hudson, *“Criminal Justice”* στο E. Mc Laughlin & J. Muncie *“The Sage Dictionary of Criminology, Sage Publications, 2001, p. 66.*

² Η. Δασκαλάκη κ.ά, *Η Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Αθήνα 1983, ΕΚΚΕ, σ. 17.

Βασικούς πυλώνες του αποτελούν το ουσιαστικό και δικονομικό ποινικό δίκαιο. Το ποινικό δικονομικό δίκαιο ορίζεται ως το σύνολο των κανόνων που προσδιορίζουν τη διαδικασία και τα όργανα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης Α. Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Εκδ. Σάκκουλας, 1998 (β' έκδοση), σελ. 31, 37.

³ Α. Καρράς, ό.π., σ. 34

⁴ Νοείται ως μία σειρά πράξεων που αφορούν στη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων (ενοχοποιητικών ή μη) – ως σύνολο ενεργειών για τη διάγνωση της αλήθειας στην ποινική διαδικασία, για τις οποίες προϋποτίθεται έρευνα, συλλογή, ερμηνεία και αξιολόγηση των ευρημάτων. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι η ανάκριση αποτελεί τον βασικό κορμό της ποινικής δίκης, καθώς αρχίζει με την πρώτη πληροφορία για την τέλεση αδικήματος και εξακολουθεί έως την έκδοση της απόφασης. Βλ. Στ. Αλεξιάδης, *Ανακριτική*, εκδ. Σάκκουλας (5^η έκδοση), Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 31 επ., 93, 94.

⁵ Σ' αυτή την περίπτωση συγκαταλέγεται και η αστυνομική προανάκριση που αφορά σε ανακριτικές πράξεις αναγκαίες για τη βεβαίωση πράξης και αποκάλυψης του δράστη (αρ. 31 ΚΠΔ) που προηγούνται χρονικά της κίνησης ποινικής δίωξης, προς αποτροπή του κινδύνου εξάλειψης των αποδεικτικών στοιχείων και της διαφυγής του δράστη, βλ. Στ. Αλεξιάδης, ό.π., σ. 103.

προκαταρκτική εξέταση⁶), η κύρια διαδικασία (όπου, κατόπιν της ακροαματικής διαδικασίας και της εκτίμησης των συγκεντρωθέντων αποδεικτικών στοιχείων, καταγιγνώσκεται η ενοχή ή η αθωότητα των φερόμενων ως δραστών και, συνακόλουθα, επιβάλλονται οι προβλεπόμενες από το ουσιαστικό ποινικό δίκαιο κυρώσεις) και, τέλος, το στάδιο του σφωφρονισμού δηλαδή, η εκτέλεση των εν λόγω επιβαλλόμενων ποινικών κυρώσεων και η επανένταξη του απολυθέντος καταδίκου στην κοινωνία.

Σ' ένα Κράτος Δικαίου, τα όργανα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης θα πρέπει να λειτουργούν ανεξάρτητα. Αυτά διακρίνονται σε κύρια (ποινικά δικαστήρια⁷) και βοηθητικά (τα όργανα που ασκούν την ποινική δίωξη και ενεργούν ανακριτικές και προανακριτικές πράξεις).⁸ Τα ποινικά δικαστήρια (δηλαδή, οι τακτικοί δικαστές) είναι εκείνα που επιφορτίζονται με την ορθή απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, η λειτουργική σημασία της οποίας βρίσκεται στην ιδιαίτερη αρμοδιότητά της να ελέγχει την άσκηση και να αποτρέπει την κατάχρηση της όποιας εξουσίας σε βάρος των πολιτών. Οι δικαστές απολαμβάνουν λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας, λειτουργώντας αμερόληπτα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, υπηρετώντας το Σύνταγμα και τους νόμους, επιδεικνύοντας δικαστικό ήθος, αντικειμενικότητα και ακεραιότητα.⁹

Από τα πιο σημαντικά βοηθητικά όργανα της ποινικής δικαιοσύνης είναι ο εισαγγελέας, ο οποίος ασκεί τα καθήκοντά του ανεξάρτητα από οποιαδήποτε άλλη αρχή, υπακούοντας στο νόμο και στη συνείδησή του.¹⁰ Είναι επιφορτισμένος με την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος του φερόμενου ως ύποπτου τέλεσης ποινικού αδικήματος, ενεργώντας με βάση τις αρχές της νομιμότητας και (δευτερευόντως) της σκοπιμότητας. Συνεπώς, κατά το περιεχόμενο της μεν πρώτης, ο εισαγγελέας υποχρεούται, όταν περιέλθει εις γνώσιν του πληροφορία σχετιζόμενη με την τέλεση

⁶Σε κάποιες περιπτώσεις προς άρση αμφιβολιών αναφορικά με τη βασιμότητα μίας καταγγελίας/μήνυσης/έγκλησης, προβλέπεται η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης (αρ. 30 παρ. 1, 43 και 243 επ. ΚΠΔ) για την απόφαση περί άσκησης ποινικής δίωξης ή θέσης της υπόθεσης στο αρχείο από τον εισαγγελέα, προς αποφυγή της άσκοπης ταλαιπωρίας αθώων πολιτών από την εμπλοκή τους με το ΣΠΔ.

⁷ Κατ' άρ. 87 παρ. 1 Σ.

⁸ Α. Καρράς, ό.π., σ. 45 επ.

⁹Α. Αργυρός, «Ο Δικαστής», (16/2/21), url: https://lawnet.gr/law-news/o-dikastis-meleti-tou-antoni-p-argyrou-dikigorou-ar/#_ftnref5 (τελευταία επέλαση: 9/6/21) και Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά Δικαιώματα Β'*, αναθεωρημένη έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σ. 1423.

¹⁰Ο θεσμός του εισαγγελέα προέρχεται από το γαλλικό ποινικό δίκαιο και εισήχθη στην εθνική νομοθεσία με την ποινική δικονομία του 1834, βλ. υποσημ. 2, Α. Καρράς, ό.π., σ. 199 · σρ. 24 παρ. 4, 5 Κ.Ο.Δ.Κ.Δ.Λ.

ποινικώς κολάσιμης πράξης, που είναι νόμω και ουσία βάσιμη και δεκτική δικαστικής εκτίμησης, να προβαίνει στην άσκηση ποινικής δίωξης, ενεργώντας πάντα αντικειμενικά, τόσο δηλαδή υπέρ, όσο και κατά του κατηγορουμένου. Η αρχή της σκοπιμότητας από την άλλη, εξυπηρετεί την δυνατότητα εκτίμησης από τον Εισαγγελέα περί του σκόπιμου της άσκησης δίωξης, προκειμένου να αποφεύγεται αφενός η τλαιπωρία αθώων πολιτών, αφετέρου, να επιτυγχάνεται οικονομία των μέσων και πόρων του μηχανισμού της δικαιοσύνης.¹¹

Προκειμένου μια υπόθεση, για την οποία συντρέχουν οι τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις, να εισαχθεί προς εκδίκαση στο δικαστήριο, επιχειρείται προηγουμένως κατά το στάδιο της προδικασίας, η συγκέντρωση αποδεικτικού υλικού, αλλά και η βεβαίωση της αξιόποινης πράξης, που διενεργείται από αρμόδιους ανακριτικούς υπαλλήλους¹² (μέσω της προανάκρισης και της κύριας ανάκρισης). Οι τελευταίοι διακρίνονται περαιτέρω σε γενικούς -ήτοι, δικαστικούς ανακριτικούς υπαλλήλους- πταισματοδίκες¹³ ή βαθμοφόρους των αστυνομικών και λιμενικών αρχών, και ειδικούς¹⁴ -ήτοι, δημόσιους υπάλληλους που αποκτούν σχετικές αρμοδιότητες βάσει ειδικών νόμων και για συγκεκριμένες αξιόποινες πράξεις. Ειδικότερα μάλιστα για τις αστυνομικές αρχές, αυτές αποτελούν τη βάση για τις δραστηριότητες των δικαστικών αρχών και κατά συνέπεια οι ρόλοι μεταξύ αυτών είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι.¹⁵ Επί της ουσίας, η αστυνομία ασκεί έργο κατασταλτικού χαρακτήρα μέσω ενεργειών για την ανίχνευση και διερεύνηση εγκλημάτων, διακρίβωσης της ταυτότητας των δραστών εγκληματικών πράξεων και συλλογής αποδεικτικών στοιχείων που θα υποστηρίξουν τα μετέπειτα στάδια της ποινικής διαδικασίας.¹⁶

Αναμφίβολα, κεντρικό πρόσωπο αναφοράς του ΣΠΔ αποτελεί ο κατηγορούμενος, εκείνος, δηλαδή, στον οποίο η αρμόδια διωκτική αρχή αποδίδει την τέλεση συγκεκριμένης εγκληματικής πράξης. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, ο χαρακτηρισμός κάποιου ως κατηγορούμενου έχει διττή και ταυτόχρονα αντιφατική σημασία. Σε επίπεδο κοινωνικής διάστασης προσδίδεται αρνητική χροιά (γίνεται λόγος για τις

¹¹ Α. Καρράς, ό.π., σ. 200.

¹² Σύμφωνα με τα αρ. 31 και 245 επ. ΚΠΔ.

¹³ Οι πταισματοδίκες, μετά και τη νεότερη τροποποίηση του ΚΠΔ (κατάργηση πταισμάτων-πταισματοδικείων), ασκούν μόνο προανακριτικά καθήκοντα (αρ. 31ΚΠΔ).

¹⁴ Πχ. Τελωνειακοί υπάλληλοι, υπάλληλοι της δίωξης οικονομικού εγκλήματος κλπ.

¹⁵ W. Bruggeman, «Σχέση μεταξύ Αστυνομικών και Δικαστικών Αρχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/1998, σ. 568.

¹⁶ Στ. Αλεξιάδης, ό. π., σ. 123.

στιγματιστικές συνέπειες του ΣΠΔ), ενώ από νομικής/ δικονομικής πλευράς, αποτελεί μορφή εγγύησης για το άτομο, ως υποκείμενο δικαίου¹⁷, ώστε να απολαμβάνει σειρά δικαιωμάτων στη ποινική διαδικασία.¹⁸ Αντίστοιχα δικαιώματα απολαμβάνει δε και κάθε εμπλεκόμενο με το ΣΠΔ πρόσωπο, από τη στιγμή δηλαδή που φέρεται ως ύποπτος τέλεσης παράνομης πράξης, μέχρι την ολοκλήρωση έκτισης της ποινής και επανένταξής του στην κοινωνία.

Την ίδια στιγμή, δεν παραγνωρίζεται και ο ρόλος του θύματος. Σύμφωνα με τη διακήρυξη των *Βασικών Αρχών Δικαιοσύνης για τα θύματα του Εγκλήματος και της Κατάχρησης Εξουσίας* του Ο.Η.Ε. (1985), ως θύματα ορίζονται τα πρόσωπα εκείνα που έχουν υποστεί βλάβη οιασδήποτε φύσεως (σωματική, οικονομική, ψυχολογική κλπ) και καταπατώνται τα δικαιώματά τους από τρίτους, από πράξεις ή παραλείψεις που παραβιάζουν τους νόμους, «*συμπεριλαμβανομένων και εκείνων των νόμων που κηρύσσουν παράνομη την κατάχρηση εξουσίας..*». Τα πρόσωπα αυτά σ' ένα κράτος δικαίου, αποζητούν την αποκατάσταση της βλάβης τους, και την ικανοποίησή τους (ηθική-χρηματική), μέσα από τις διαδικασίες του θεσμού της ποινικής δικαιοσύνης. Ταυτόχρονα όμως, αποζητούν και την ασφάλεια και προστασία τους, την αποφυγή δηλαδή περαιτέρω θυματοποίησής τους, τόσο από τον δράστη, όσο και από τις τραυματιστικές διαδικασίες της ίδιας της ποινικής διαδικασίας που πολλές φορές υφίστανται. Αξιώνουν να χαίρουν του σεβασμού της προσωπικότητάς τους, αλλά και ευαισθητοποιημένης αντίδρασης από τους φορείς του ΣΠΔ., ενεργητικότερη συμμετοχή τους στις διαδικασίες, ενημέρωση για τα δικαιώματά τους και υποστήριξη.¹⁹

Η ανωτέρω ανάλυση της δομής του ΣΠΔ, ο σκοπός, οι εξουσίες, τα δικαιώματα, αλλά και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτό, όπως και στην αρχή ειπώθηκε, προϋποθέτουν την ανάπτυξή τους εντός ενός κράτους δικαίου, που συνιστά επίτευγμα του συνταγματικού πολιτεύματος. Το κράτος δικαίου, λειτουργεί θεσμικά ως εγγυητής

¹⁷ Ιδιότητα που λαμβάνει απευθείας από τη διάταξη του αρ. 2 παρ. 1 Σ

¹⁸ Τα δικαιώματα αυτά απορρέουν τόσο από το Σύνταγμα (πχ. δικαίωμα ακρόασης, δικαίωμα διορισμού δικηγόρου, προετοιμασίας της υπεράσπισής του κλπ) και τον ΚΠΔ (πχ. δικαίωμα σιωπής), όσο και από διεθνείς συμβάσεις στις οποίες η χώρα μας έχει προσχωρήσει (πχ. ΕΣΔΑ), βλ. Στ. Αλεξιάδης, ό.π., σ. 11-12.

¹⁹ Βλ. σχετικά πορίσματα ερευνών για τις πραγματικές ανάγκες των θυμάτων στο Αρτινοπούλου Β., Η. Μιχαήλ, «Η ευρωπαϊκή οδηγία 2012/299/ΕΕ και η επανορθωτική δικαιοσύνη: Ένα βήμα μπροστά για την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας;» στον Τιμητικό Τόμο Νέστορα Κουράκη, url: <http://crime-in-crisis.com/124/>

και προστάτης των κατοχυρωμένων ελευθεριών του ανθρώπου, έναντι κάθε αυθαιρεσίας και ανομίας και ως αντισταθμιστικός παράγοντας της ανέλεγκτης κρατικής εξουσίας, εγκαθιδρύοντας προς τούτο δικαστικούς μηχανισμούς και διαδικασίες²⁰. Ωστόσο, ο ρόλος αυτός διαφοροποιείται, όταν το άτομο «διαβαίνει τις πύλες» του ΣΠΔ, οπότε το κράτος μετατρέπεται σε εν δυνάμει τιμωρό του. Στο αρ. 5 παρ. 3 Σ, ορίζεται ότι «η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κανένας δεν καταδιώκεται, ούτε συλλαμβάνεται (...) ούτε περιορίζεται, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος». Αυτή η συνταγματική διάταξη, αποτέλεσε συχνά πεδίο συζητήσεων αναφορικά με τα επιτρεπόμενα όρια της κρατικής παρέμβασης στην ιδιωτική σφαίρα των πολιτών. Εντούτοις, δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να παρερμηνεύεται και να αποτελεί άλλοθι για κρατικές ή πολιτικές αυθαιρεσίες και καταχρήσεις και παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων του ύποπτου/ κατηγορούμενου/ εγκλείστου, ο οποίος εξακολουθεί να είναι φορέας τους, ως άνθρωπος και πολίτης του εκάστοτε κράτους δικαίου.²¹ Ο εγκληματίας δεν παύει να είναι υποκείμενο δικαίου με προσωπικότητα και η αξιοπρέπειά του δε θα πρέπει να θίγεται από την εν γένει ποινική μεταχείρισή του. Προς το σκοπό άλλωστε αυτό, πληθώρα νομικών κειμένων που προασπίζονται τα εν λόγω δικαιώματα, τα οποία θα εξετάσουμε στη συνέχεια, απαντώνται τόσο σε εθνικό, όσο και ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Α.2. Θεμελιώδεις αρχές στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και τα δικαιώματα του ύποπτου/κατηγορούμενου/κατάδικου.

Γίνεται ευρέως αποδεκτό στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες (Fundamental Freedoms)²² είναι σύμφυτα με την ανθρώπινη ιδιότητα, ως απορρέοντα από την προσωπικότητα, την αξία και την αξιοπρέπεια του ατόμου. Η αξία του ανθρώπου, η οποία αποτελεί αμετάβλητη δικαιοκή

²⁰ Γ. Χλούπης, «Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης και ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος», *Εγκληματολογία*, τ. 1-2/2015, σελ. 67.

²¹ Α. Χάιδου, *Ποινολογία-Σωφρονιστική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σ. 108.

²² Μεταξύ των θεμελιωδών ελευθεριών δεν τίθεται ζήτημα ιεράρχησης αυτών, αλλά η προτεραιοποίησή τους έναντι άλλων, που λαμβάνει χώρα βάσει των συντρεχουσών συγκυριών. Βλ. Δ. Τσάτσος, «Συνταγματικό Δίκαιο – Θεμελιώδη δικαιώματα Ι, (τ. Γ’), Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1988, σελ. 296 επ.

σταθερά με οικουμενικό χαρακτήρα, είναι η αρχή εκείνη που καθορίζει το άτομο γενικά ως ύπαρξη, συντιθέμενη από δύο βασικά στοιχεία, την ύλη και το πνεύμα, και συνδέεται άρρηκτα με τις έννοιες της τιμής και της ελευθερίας. Από την άλλη, η αξιοπρέπεια συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα. Αποτελεί έννοια ειδικότερη της αξίας του ανθρώπου, που εστιάζει στην κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης φύσης, σημαίνοντας την ενσυνείδητη επιλογή του ατόμου αναφορικά με τον τρόπο ζωής του. Και οι δύο αυτές έννοιες αποτελούν τον πυρήνα της ανθρώπινης προσωπικότητας που προσδίδει στο άτομο τη δικαιική του ταυτότητα, την ιδιότητα δηλαδή του φορέα δικαιωμάτων, αλλά και υποχρεώσεων (υποκείμενο δικαίου)²³. Όμως, ο άνθρωπος αποτελεί μέρος του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου και ως εκ τούτου, η ατομική προστασία του ωφελεί ταυτόχρονα, πέρα από τον ίδιο, και την κοινωνία στο σύνολό της, διασφαλίζοντας τους δημοκρατικούς θεσμούς και τις κοινωνικές αξίες και προάγοντας τον πολιτισμό.²⁴

Στον σύγχρονο πολιτισμένο κόσμο, στον χώρο της δικαιοσύνης, η αναγνώριση της αξίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου υπήρξε θεμελιώδες στοιχείο για την ορθή λειτουργία της, που ως βασική παράμετρο έθετε την ακώλυτη, ίση πρόσβαση όλων των πολιτών σ' αυτή και την ορθή απονομή της, σύμφωνα με κανόνες που σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου. Ο John Rawls, μεγάλος φιλόσοφος του δικαίου, στο έργο του *«A Theory of Justice»* υποστήριξε ότι σε μια κοινωνία σπάνια υπήρξε συναίνεση τόσο για το τι είναι δίκαιο ή μη, όσο και για τη βάση των αρχών επί των οποίων θα έπρεπε να ρυθμιστεί η ανθρώπινη κοινωνία. Ωστόσο, επεσήμανε πως *« (...) παρά την εν λόγω διαφωνία (...), αντιλαμβάνονται όλοι την ανάγκη ύπαρξης ορισμένων θεμελιωδών αρχών που θα καθορίζουν την αναγνώριση βασικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων»*.²⁵

²³ Η αξία και αξιοπρέπεια του ανθρώπου αναγνωρίζονται: σε επίπεδο Συνταγματικού Δικαίου (αρ. 2§1Σ-σεβασμός και αξία προστασία της αξίας του ανθρώπου, αρ. 5§1-ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, αρ. 7 παρ. 1- *nullum crimen sine lege*, αρ. 9§1- απαράβαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής), β) σε επίπεδο Ποινικού Δικαίου και Ποινικού Δικονομικού Δικαίου από την εν γένει κατοχύρωση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και των απορρεόντων αυτής θεμελιωδών δικαιωμάτων (ήτοι της αρχής της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, του τεκμηρίου της αθωότητας, της αρχής *in dubio pro reo*, της ισότητας των όπλων, της απαγόρευσης χρήσης αποδεικτικών μέσων που προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια κλπ) και γ) σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, δια της κατίσχυσης διεθνών συμβατικών κειμένων (βλ. ΕΣΔΑ κλπ). Βλ. Κ. Παπαχρήστος, «Αξία και αξιοπρέπεια του ανθρώπου ως σημείο εκκίνησης. Όρια και σκοπός του Ποινικού Δικαίου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ 1/2019, σ. 35 επ.

²⁴ Σ. Ματθιάς, Γ. Κτιστάκης, Λ. Σταυρίτη, Κ. Στεφανάκη, *Η προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην Ευρώπη*. ΔΣΑ, Αθήνα, 2006, σ. 22 επ. και Π.Δ. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο- Ατομικά Δικαιώματα Α', Β' αναθεωρημένη έκδοση*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σ. 4-10.

²⁵ Α. Αργυρός, *«Ο Δικαστής»*, ό.π.

Επί τη βάση αυτής της συνειδητοποίησης και κατόπιν ιστορικών κοινωνικοπολιτικών αγώνων, πληθώρα νομοθετημάτων και συμβατικών κειμένων καταρτίστηκαν στην διάρκεια των ετών, ανώτερης, σε πολλές περιπτώσεις, των εθνικών νόμων ισχύος. Ενδεικτικά, παρατίθενται ακολούθως κάποια εκ των σημαντικότερων νομικών κειμένων, εστιάζοντας εν προκειμένω, για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, σ' αυτά (και τις ειδικότερες διατάξεις αυτών) που προασπίζονται τα δικαιώματα του ανθρώπου- ύποπτου- κατηγορούμενου-κρατούμενου^{26,27}

Σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), σε αρκετά άρθρα της²⁸ αναφέρεται στην προστασία δικαιωμάτων που άμεσα ή έμμεσα αφορούν τα εμπλεκόμενα με το ΣΠΔ πρόσωπα. Παρόλο που το εν λόγω κείμενο, δεν έχει άμεση νομική δεσμευτικότητα, ούτε περιλαμβάνει μηχανισμό προστασίας για περιπτώσεις παραβιάσεων των διακηρυσσόμενων δικαιωμάτων της²⁹, αποτέλεσε ωστόσο τη βάση για το νομικά δεσμευτικό κείμενο του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (εφεξής Δ.Σ.Α.Π.Δ), το οποίο κυρώθηκε στις 16-12-1966 με την απόφαση 2200 Α (XXI) της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε, τέθηκε σε ισχύ το 1976 και ενσωματώθηκε στο εθνικό μας δίκαιο με τον ν. 2462/1997. Στο πλαίσιο του Ο.Η.Ε. ανήκει επίσης και η Διεθνής Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισεως ή τιμωρίας (1984) που κυρώθηκε με τον ν. 1782/1988. Η χώρα μας έχει επίσης κυρώσει με νόμο το «Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας της (ν. 4228/2014) και άρα δεσμεύεται από αυτό.³⁰ Μεταξύ των υπό εξέταση νομικών κειμένων, πρωτεύουσα θέση έχει και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση

²⁶ Τα δικαιώματα του κρατούμενου, εντάσσονται στην ευρύτερη έννοια των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς το άτομο εξακολουθεί να παραμένει φορέας ατομικών, πολιτικών, κοινωνικών δικαιωμάτων, με την επιφύλαξη αυτών που είναι εγγενώς αντίθετων με τη φύση του εγκλεισμού (πχ. δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης). Βλ. Β. Καρύδης, λήμμα «Δικαιώματα του κρατούμενου», στο «*Λεξικό Εγκληματολογίας*», Κ. Σπινέλλη, Ν. Κουράκης, Μ. Κρανιδιώτη (επιμ. Εκδ.), Εκδ. Τόπος, σελ. 237.

²⁷ Στ. Αλεξιάδης, ό.π., σ. 72 επ.

²⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται τα άρθρα 1, 3 (δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική ασφάλεια), 5 (απαγόρευση υποβολής σε βασανιστήρια ή σε σκληρή, απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση), 7 (ισότητα απέναντι στο νόμο και προστασίας εξ αυτού), 9 (απαγόρευση αυθαίρετης κράτησης, σύλληψης κλπ.), 10 (δικαίωμα σε δίκαιη δίκη), 11 (τεκμήριο αθωότητας) και 12 (προστασία ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής κλπ.).

²⁹ Π.Δ. Διατόγλου, ό.π., σελ. 33. Βλ. και Δικαιώματα του Ανθρώπου- Εθνικό Σχέδιο Δράσης, Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Υπουργείο Δικαιοσύνης), 2014, url: https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/11/Greece_National-action-plan-on-human-rights.pdf

³⁰ Α. Χάιδου, *Ποινολογία- Σωφρονιστική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σελ. 112.

για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.)³¹, η οποία υπεγράφη στη Ρώμη στις 4-11-1950 και τέθηκε σε ισχύ στις 3-9-1953, μαζί με τα δύο πρόσθετα πρωτόκολλα (υπ' αριθ. 4 και 7). Η Ε.Σ.Δ.Α. αποτελεί το κυριότερο νομικό όργανο της Ε.Ε. για την εξασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ συνέβαλε καθοριστικά στην διαμόρφωση και του εθνικού (ουσιαστικού και δικονομικού) ποινικού και σωφρονιστικού μας δικαίου³². Μεταξύ άλλων, δημιουργεί ισχυρό ανάχωμα για την προστασία των δικαιωμάτων του εισερχόμενου στο χώρο δικαιοσύνης ατόμου εγκαθιδρύοντας την απαγόρευση των βασανιστηρίων³³ (αρ. 3), το δικαίωμα στην ελευθερία και ασφάλεια (αρ. 5), το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη εντός εύλογης προθεσμίας από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο (αρ. 6 παρ. 1), το τεκμήριο της αθωότητας (αρ. 6 παρ. 2), τα δικαιώματα υπεράσπισης (αρ. 6 παρ. 3) και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (αρ. 8). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλα τα κ-μ της Ένωσης, έχουν προσχωρήσει στην σύμβαση αυτή, και δεσμεύονται από τις διατάξεις της. Ακολουθώντας, με τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την «Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας που κυρώθηκε με το νόμο 1949/1991, συστάθηκε και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, η οποία πραγματοποιεί συχνές επισκέψεις στα κ-μ και αξιολογεί τις εν γένει συνθήκες κράτησης των εγκλείστων, διατυπώνοντας συστάσεις για τη βελτίωσή τους.³⁴ Τέλος, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών της Ευρωπαϊκής Ένωσης³⁵ (Νίκαια- 2000), που αποτελεί διακηρυκτικό κείμενο και συνδέεται στενά με την ΕΣΔΑ, στο κεφάλαιο VI (Δικαιοσύνη) υπαγορεύει μεταξύ άλλων την προστασία του δικαιώματος προσφυγής του ατόμου σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων του και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (αρ. 47), το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα υπεράσπισης (αρ. 48), τις αρχές νομιμότητας (*nullum crimen sine lege*) και αναλογικότητας (αρ. 49) και, τέλος, το δικαίωμα του ατόμου να μην τιμωρείται ποινικά

³¹ Στη χώρα μας είχε κυρωθεί με το ν. 2339/1953, καταγγέλθηκε από το καθεστώς της δικτατορίας και κυρώθηκε εκ νέου με το ν.δ. 53/1974 (βλ. υπ' αριθ. 116 υποσημείωση στο Στ. Αλεξιάδης, ό.π., σελ. 85) και Π.Δ. Δαγτόγλου, ό.π., σ. 39.

³² Γ. Χλούπης, ό.π., σελ. 67.

³³ Το άρθρο αναφέρεται σε πέντε ειδικότερες περιπτώσεις: α) τα βασανιστήρια (που ορίζονται ως «κάθε απάνθρωπη μεταχείριση που προκαλείται ηθελήμενα και προκαλεί πολύ σοβαρό και άγριο πόνο»), β) την απάνθρωπη μεταχείριση, γ) την απάνθρωπη τιμωρία, δ) την εξευτελιστική μεταχείριση και ε) την εξευτελιστική τιμωρία, βλ. Σ. Μαθιός κ.α., ό.π., σ. 40.

³⁴ Α. Χάιδου, 2018, ό.π., σελ. 112.

³⁵ Σ. Μαθιός κ.α., ό.π., σ. 227 επ.

δύο φορές για την ίδια πράξη (αρ. 50). Ο Χ.Θ.Δ.Ε.Ε., με την θέσπιση της Συνθήκης της Λισαβόνας (1-12-2009), απέκτησε νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα (αρ. 6§1ΣΕΕ) και αποτελεί σήμερα το «εσωτερικό ενωσιακό δίκαιο», αναφορικά με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών, εφαρμοζόμενο όμως μόνο σε πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. και των κ-μ, στο πλαίσιο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου.³⁶ Στο κείμενό του, συγκεντρώνονται επί της ουσίας θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται ήδη από τις Συνθήκες της Ε.Ε., τα εθνικά Συντάγματα των κ-μ και την ΕΣΔΑ.³⁷

Έχοντας υπόψη το αρ. 28§1Σ, σύμφωνα με το οποίο όλοι οι γενικά παραδεδεγμένοι κανόνες δικαίου και οι διεθνείς συμβάσεις από την επικύρωσή τους με νόμο, αποτελούν πλέον αναπόσπαστο μέρος του Ελληνικού δικαίου, με αυξημένη τυπική ισχύ, κατισχύοντας οποιασδήποτε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου, αποκαλύπτεται και η βαρύνουσα σημασία αυτών των διεθνών κειμένων, που έχουν κυρωθεί από τον Έλληνα νομοθέτη, για την προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην εθνική μας δικαιοταξία.

Σε εθνικό επίπεδο³⁸, αρκετές διατάξεις του Συντάγματος³⁹ προστατεύουν ατομικά δικαιώματα των συμμετεχόντων στο ΣΠΔ, ενέχοντας συνάμα και ποινικό δικονομικό χαρακτήρα. Αυτές αναπτύσσονται στα άρθρα 5 Σ (δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, δικαίωμα προστασίας της ζωής/ τιμής/ ελευθερίας, προστασία της προσωπικής ελευθερίας, δικαίωμα προστασίας της υγείας και της γενετικής ταυτότητας)⁴⁰, 5^Α Σ (δικαίωμα στην πληροφόρηση- με μνεία για τον περιορισμό του

³⁶ Ωστόσο δεν δεσμεύονται από το Χ.Θ.Δ.Ε.Ε. η Πολωνία, η Τσεχία και το Ην. Βασίλειο (ως κ-μ της Ε.Ε. πριν το Brexit), και ως εκ τούτου δεν υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο από ΔΕΕ για τις δικαστικές, νομοθετικές και διοικητικές πρακτικές τους όσον αφορά την συμβατότητά τους με τα προστατευόμενα από το Χάρτη θεμελιώδη δικαιώματα. Βλ. Γ. Νικολόπουλος, φακ. σημειώσεων «Η κατοχύρωση και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ε.Ε.- Περιεχόμενο, κείμενα, φορείς και διαδικασίες, στο μάθημα «Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και δικαιώματα του ανθρώπου», ΠΜΣ Εγκληματολογία, ακαδ. έτος 2019-2020, σελ. 8.

³⁷ Γ. Νικολόπουλος, ό.π., σελ. 9.

³⁸ Στ. Αλεξιάδης, ό.π., σ. 81 επ.

³⁹ Το Σύνταγμα της Ελλάδος όπως τέθηκε σε ισχύ με το ΙΒ΄ Ψήφισμα της 7ης Ιουνίου 1975 της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, όπως αναθεωρήθηκε με το Α΄ Ψήφισμα της 6ης Μαρτίου 1986 της ΣΤ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων και μεταφέρθηκε στη δημοτική γλώσσα με το Β΄ Ψήφισμα της 6ης Μαρτίου 1986 της ΣΤ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, και όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων και το Ψήφισμα της 25ης Νοεμβρίου 2019 της Θ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων.

⁴⁰ Η ελευθερία του ανθρώπου λαμβάνει τρεις κύριες διαστάσεις: α) την νομική κατοχύρωση του Status Libertatis, β) την πραγματική απόλαυση του καθεστώτος ελευθερίας, και γ) την ελευθερία κίνησης και εγκατάστασης. Βλ. Π. Δαγτόγλου (τ. Α΄), ό.π., σελ. 267.

εφόσον προσκρούει σε συμφέροντα υπεράσπισης της εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης της εγκληματικότητας ή προστασίας των δικαιωμάτων τρίτων-δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας), 6 (προσωπική ασφάλεια-προϋποθέσεις προφυλάκισης), 7 (αρχή *nullum crimen sine lege*, απαγόρευση βασανιστηρίων⁴¹ και κάθε προσβολής της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας), 8 (δικαίωμα του νόμιμου δικαστή), 9 (το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου⁴²), 9^A (το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων), 19 (το απόρρητο των επικοινωνιών⁴³- με ρητή μνεία ότι οι δικαστικές αρχές δεν δεσμεύονται από το απόρρητο για λόγους που αφορούν σε ζητήματα εθνικής ασφάλειας ή διερεύνησης σοβαρών μορφών εγκλημάτων), 20 (δικαίωμα για δικαστική προστασία και προηγούμενη ακρόαση)⁴⁴, 25 (αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων), 87-92 (κατοχύρωση της ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργιών και υπαλλήλων) και 93 (έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων κλπ.)⁴⁵.

Επιπρόσθετα, στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας⁴⁶ μνημονεύονται πολλά από τα δικαιώματα του ύποπτου⁴⁷/κατηγορουμένου, όπως μεταξύ αυτών το δικαίωμα διορισμού δικηγόρου, το δικαίωμα σε ενημέρωση και το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας⁴⁸, το δικαίωμα αίτησης του κατηγορουμένου για ανάλυση D.N.A. προς υπεράσπισή του (αρ. 201 παρ. 1 ΚΠΔ)⁴⁹, το δικαίωμα σιωπής ή μη αυτοενοχοποίησης (αρ. 273 παρ. 2 ΚΠΔ) κ.α. Θα πρέπει μάλιστα να σημειωθεί ότι η

⁴¹ Η απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση απαγορεύεται επίσης και από το αρ. 3 ΕΣΔΑ, το αρ. 7 ΔΣΑΠΔ, την Διεθνή Σύμβαση (1984) κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης, αλλά και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης (1991).

⁴² Η συγκεκριμένη διάταξη καλύπτει όλες εκφάνσεις της ιδιωτικής ζωής, δηλαδή της ζωής που περιορίζεται στο ίδιο το άτομο και τον στενό οικογενειακό και φιλικό του κύκλο. Σ' αυτή τη σφαίρα, το κράτος δύναται να παρεμβαίνει υπό πολύ περιορισμένες προϋποθέσεις (πχ. νόμιμη κράτηση ατόμου, διερεύνηση και δίωξη πολύ σοβαρών εγκλημάτων, χρήση αναγνωρισμένων ανακριτικών μεθόδων για την αποκάλυψη, στο πλαίσιο των ανακριτικών ερευνών, πληροφοριών που αφορούν στην ιδιωτική ζωή του ατόμου). Βλ. Π.Δαγτόγλου (τ. Α'), ό.π., σελ. 390-391.

⁴³ Το απόρρητο των επικοινωνιών προστατεύεται μεταξύ άλλων και από τα αρ. 7 ΧΘΔΕ, 8 ΕΣΔΑ, 17 ΔΣΑΠΔ και 12 Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

⁴⁴ Το παρόν προβλέπεται και στα αρ. 47 ΧΘΔΕ, 6 και 13 ΕΣΔΑ, 8 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και 14 ΔΣΑΠΔ, και αποτελεί θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα. Περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την έννοια της εξασφάλισης απονομής δικαιοσύνης εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος

⁴⁵ Α. Καρράς, ό.π., σ. 39-40.

⁴⁶ Ν. 4620/2019 ως τροποποιηθείς (με το ν. 4745/2020) ισχύει.

⁴⁷ Ο ύποπτος (στην προκαταρκτική εξέταση), απολαμβάνει σχεδόν τα ίδια δικαιώματα με αυτά του κατηγορουμένου (στην προανάκριση) κατά το αρ. 244 παρ. 1 ΚΠΔ.

⁴⁸ αρ. 90-102 ΚΠΔ

⁴⁹ Ωστόσο, το εν λόγω δικαίωμα μετατρέπεται σε μέτρο εξαναγκαστικού χαρακτήρα στο πλαίσιο της ανακριτικής πρακτικής. Βλ. Σχετική κριτική στη συνέχεια, σελ. 76 επ..

μη τήρηση/ άρνηση/ παράλειψη του Δικαστηρίου στην άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων του κατηγορουμένου γεννά σχετική ή απόλυτη ακυρότητα σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας (αρ. 170-172 ΚΠΔ).

Στις διατάξεις του Σωφρονιστικού Κώδικα αντίστοιχα, γίνεται ρητή αναφορά στα δικαιώματα του σωφρονιστικού πληθυσμού (πχ. άρθρα 4-6, 35, 37, 53 κλπ), που σε συνδυασμό με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Ελληνικό Σύνταγμα, τίθεται ως απαραίτητη προϋπόθεση κατά την ποινική μεταχείριση ενός ατόμου, ο σεβασμός στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, εξασφαλίζοντας συνάμα βασικά δικαιώματα που απορρέουν από αυτή (προσωπική ασφάλεια, επικοινωνία με τους οικείους του, εκπαίδευση, αρχή της ισότητας και μη διάκρισης, έννομη προστασία από τα δικαστήρια, δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή κλπ).

Παράλληλα με τις νομικά κατοχυρωμένες διατάξεις που αναφέρθηκαν, Θεμελιώδεις Αρχές Δικαίου οικοδομούν τον εν γένει μηχανισμό λειτουργίας του ΣΠΔ⁵⁰, απορρέουσες και αυτές από την αρχή του σεβασμού της αξίας, της αξιοπρέπειας και της προσωπικότητας του ανθρώπου, έννοιες για τις οποίες έγινε λόγος πιο πάνω, μεταξύ των οποίων και οι ακόλουθες:

Η *αρχή της δίκαιης δίκης*⁵¹, εν πρώτοις, αποτελεί έννοια «ομπρέλα», στην οποία εντάσσονται βασικά δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους συμμετέχοντες στη ποινική διαδικασία. Η εν λόγω αρχή, κατοχυρώνεται ρητά στις διατάξεις των αρ. 6 παρ. 1 εδ. α' ΕΣΔΑ και αρ. 14 παρ. 1 εδ. β' ΔΣΑΠΔ και αφορά επί της ουσίας στο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να δικασθεί δίκαια. Ως *δίκαιη δίκη* εντυπώνεται αυτή που διεξάγεται με την τήρηση όλων των προβλεπόμενων, αφενός, για τα δικαιώματα των διαδίκων, αφετέρου για τις υποχρεώσεις των οργάνων του ΣΠΔ- διατάξεων, χάριν διασφάλισης της ορθοκρισίας, με κεντρικό σημείο αναφοράς τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Αντιλαμβανόμαστε όμως, πως το περιεχόμενό της είναι αρκετά γενικό και αόριστο, γεγονός που στη διάρκεια των ετών έχει επιτρέψει την απόδοση ποικίλων ερμηνειών, αλλά και επιβαρυντικών για τα δικαιώματα του κατηγορούμενου ενεργειών. Στην αρχή της δίκαιης δίκης έχει κριθεί νομολογιακά⁵² (από το δικαστήριο του Στρασβούργου) ότι ερείδονται μεταξύ άλλων δικαιώματα, όπως το δικαίωμα για ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο, η ισότητα των (δικονομικών) όπλων, αλλά και

⁵⁰ Α. Καρράς, ό.π., σ. 47 επ.

⁵¹ Συχνά αποδίδεται και με την χρήση του όρου «χρηστή απονομή δικαιοσύνης», βλ. Σ. Ματθιάς κ.α., ό.π., σελ. 65.

⁵² Σ. Ματθιάς κ.α., ό.π., σελ. 67 επ.

οικονομικές εγγυήσεις όπως για παράδειγμα η αρχή της διεξαγωγής της δίκης κατ' αντιδικία⁵³ και η υποχρέωση έκδοσης αιτιολογημένων καταδικαστικών αποφάσεων. Επιπλέον, από την ίδια αρχή πηγάζουν και όλα τα δικαιώματα του κατηγορούμενου, όπως για παράδειγμα, το δικαίωμα διορισμού συνηγόρου υπεράσπισης, το δικαίωμα για αποτελεσματική νόμιμη εκπροσώπηση, το δικαίωμα επαρκούς και έγκαιρης πληροφόρησης των στοιχείων της δικογραφίας, το δικαίωμα σε δημόσια δίκη, το δικαίωμα για παροχή δωρεάν βοήθειας διερμηνέα, και το τεκμήριο της αθωότητας, για το οποίο θα γίνει λόγος αμέσως παρακάτω.

Το *τεκμήριο της αθωότητας*, η αποδοχή δηλαδή της αθωότητας κάποιου μέχρι την απόδειξη στο δικαστήριο της ενοχής του, κατοχυρώνεται (ρητά) στις διατάξεις των άρθρων 6 §2 ΕΣΔΑ, 14 §2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ), 48 §1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., και στο άρθρο 11 της Παγκόσμιας Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948). Στο ελληνικό Σύνταγμα δεν προβλέπεται ρητά, ωστόσο εμπεριέχεται στις συνταγματικές εγγυήσεις της προσωπικής ασφάλειας, όπως ανωτέρω αναφέρεται. Το τεκμήριο της αθωότητας, το οποίο έχει συναφές περιεχόμενο με την αρχή του *in dubio pro reo*⁵⁴, οδηγεί στην παραδοχή πως αποδεικτέα είναι μόνο η ενοχή και όχι η αθωότητα κάποιου, ενώ καλύπτει όλα τα στάδια της ποινικής δίκης. Παρόλο που αυτό δεν ορίζεται ρητά ως δικαίωμα, συχνά λογίζεται ως τέτοιο, στα περισσότερα διεθνή κείμενα. Η νεότερη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ), αναφορικά με τη φύση και θέση του τεκμηρίου, αναγνωρίζει αυτό, όχι απλώς ως δικαίωμα του ύποπτου-κατηγορούμενου, αλλά ως μία εκ των γενικών αρχών της «Δίκαιης Δίκης» (αρ. 6 § 1 ΕΣΔΑ), δεσμεύοντας προς τούτο όλους τους παράγοντες της ποινικής δικαιοσύνης (δικαστές, εισαγγελείς, ανακριτικούς υπαλλήλους αστυνομικές αρχές, δικηγόρους κλπ), γεννώμενου μάλιστα λόγου απόλυτης ακυρότητας της διαδικασίας σε περίπτωση παραβίασής του.⁵⁵

Εξ' όσων αναφέρθηκαν λοιπόν, η αναγνώριση του τεκμηρίου της αθωότητας οδηγεί στην υποχρέωση αντιμετώπισης του εκάστοτε κατηγορούμενου για εγκληματική

⁵³ Για κάθε πράξη δηλαδή της ποινικής διαδικασίας εξασφαλίζεται η δυνατότητα συμμετοχής αμφοτέρων των αντίδικων μερών (κατηγορούμενου και παριστάμενου προς υποστήριξη της κατηγορίας) προκειμένου ο δικαστής, ο οποίος είναι και ο τελικός επιφορτισμένος με την κατάγνωση ή μη της ενοχής του κατηγορουμένου, να λαμβάνει υπόψη του τα επιχειρήματα όλων των πλευρών (κατηγορίας-υπεράσπισης).

⁵⁴ Η αμφιβολία λειτουργεί υπέρ του κατηγορουμένου

⁵⁵ Στ. Αλεξιάδης, ό.π., σ. 4-5, 21.

προσβολή, ως αθώου (ή ως απλώς υπόπτου) καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, μέχρι την έκδοση τυχόν αμετάκλητης καταδικαστικής αποφάσεως, οπότε και παύει να λειτουργεί. Από το τεκμήριο αυτό απορρέουν μεταξύ άλλων και οι αρχές «καμία ποινή χωρίς δίκη»⁵⁶ και «καμία ποινή χωρίς νόμο» (Nullum crimen sine lege)⁵⁷. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η έκταση εφαρμογής του δεν είναι ανεξάντλητη, ούτε και απόλυτη, αλλά προβλέπονται περιπτώσεις κάμψης αυτού, είτε προς τον σκοπό της εξυπηρέτησης της ποινικής διαδικασίας, είτε όταν η συντελούμενη με την άρση του τεκμηρίου βλάβη σε βάρος του κατηγορούμενου είναι υποδεέστερης αξίας έναντι του αποτελέσματος που επιτυγχάνεται.⁵⁸ Χαρακτηριστικό, εν προκειμένω, παράδειγμα αδράνειάς του αποτελεί η προφυλάκιση του κατηγορούμενου κατά την προδικασία.

Τέλος, σκόπιμο είναι να αναφερθούμε και στην *αρχή της αναζήτησης της αλήθειας*. Η αναζήτηση της αλήθειας, η ανακάλυψη δηλαδή των πραγματικών ενόχων των τελούμενων εγκληματικών πράξεων, ώστε να τιμωρηθούν για αυτές και να επέλθει η αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης, εμπεδώνεται ως ο πλέον πρωταρχικός στόχος της ποινικής δικαιοσύνης. Άμεσες δε προεκτάσεις της αρχής αυτής αποτελούν οι αρχές της αυτεπάγγελτης εκδίκασης της υπόθεσης, της αυτεπάγγελτης συγκέντρωσης του αποδεικτικού υλικού⁵⁹ και της ελεύθερης εκτίμησης των αποδεικτικών μέσων. Η δράση ωστόσο των αρμόδιων οργάνων για την πραγμάτωση του στόχου αυτού, δεν είναι ανεξέλεγκτη, αλλά υπόκειται στους περιορισμούς που υπαγορεύονται τόσο από τη διάταξη του αρ. 2 παρ. 1 Σ (όταν απειλείται δηλαδή ο σεβασμός και η προστασία του ανθρώπου), όσο και από την αρχή της αναλογικότητας. Κατά το περιεχόμενο της τελευταίας, κάθε μέτρο στην ποινική διαδικασία επιβάλλεται να λαμβάνεται με σκοπό την ανεύρεση των πραγματικών δραστών και της ουσιαστικής αλήθειας, διασφαλίζοντας ωστόσο μία εύλογη σχέση αναλογίας μέσου και σκοπού, ώστε συνολικά, τα συνεπαγόμενα μειονεκτήματα να μην υπερτερούν των αντίστοιχων πλεονεκτημάτων.

⁵⁶ Θεμελιώνεται μ.ά. και στα αρ. 10-11 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο αρ. 96 παρ. 1 Σ.

⁵⁷ Βλ. άρ. 7 παρ. 1 εδ. α' Σ.

⁵⁸ Στ. Αλεξιάδης, ό.π., σ. 27 επ.

⁵⁹ Η *αρχή της αυτεπάγγελτης εκδίκασης της υπόθεσης* σημαίνει ότι η έναρξη και κατάργηση της δίκης ανήκει στους δημόσιους φορείς της ποινικής λειτουργίας (εισαγγελείς, δικαστήριο κλπ.).

A.3. Η επίδραση της τεχνολογίας στην άσκηση του κοινωνικού ελέγχου και ο μετασχηματισμός του ΣΠΔ στη σύγχρονη κοινωνία

A.3.1. Τεχνολογία και κοινωνικός έλεγχος

Η εξέλιξη της επιστημονικής και τεχνικής γνώσης, ως αποτέλεσμα των κατακτήσεων του ανθρώπου στο πέρασμα των χρόνων της ύπαρξής του, και η εφαρμογή τους στον τομέα της Βιομηχανίας είναι αυτό που εντυπώνεται στη συνείδηση των περισσότερων ως «Τεχνολογία».⁶⁰ Η έννοια της τεχνολογίας, αυτή καθ' εαυτή, αποδίδεται ωστόσο ποικιλοτρόπως. Δεν περιλαμβάνει μόνο το «υλικό» στοιχείο- δηλαδή τα εργαλεία, τα όργανα, τις μηχανές, τις συσκευές και τα όπλα, αλλά και όλες τις σχετικά τυποποιημένες διαδικασίες λειτουργίας, δεξιότητες και τεχνικές («λογισμικό» στοιχείο), όπως επίσης και τις σχετικές μορφές εξορθολογισμένων ανθρώπινων κοινωνικών οργανώσεων, ρυθμίσεων, συστημάτων και δικτύων («ζωντανό λογισμικό»-“liveware”) οιοδήποτε προγράμματος ελέγχου⁶¹. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η διάδραση της επιστήμης με την τεχνολογία, έχουν επιφέρει θαυμαστά επιτεύγματα στον ευρύτερο τεχνικό τομέα και ιδίως στον τομέα της πληροφορικής (διαδίκτυο, τεχνητή νοημοσύνη) και των επικοινωνιών, με αποτέλεσμα ο σύγχρονος όρος της τεχνολογίας να ανταποκρίνεται καλύτερα στη περιγραφή της ως μηχανικής προόδου.

Η τεχνολογία εξελίσσεται ραγδαία και επηρεάζει τη ζωή μας σε όλα τα επίπεδα, έχοντας τη δυναμική να διαμορφώνει πολιτικές και κοινωνικές αξίες και να μεταμορφώνει το επιστημολογικό περιβάλλον της πολιτικής του εγκλήματος.⁶² Ο αντίκτυπος της τεχνολογικής εξέλιξης και καινοτομίας χαρακτηρίζεται ως καίριας σημασίας τόσο αναφορικά με ζητήματα που άπτονται της εγκληματογένεσης, όσο και με ζητήματα χάραξης και εφαρμογής αντεγκληματικών πολιτικών, ήτοι λειτουργώντας ταυτόχρονα προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις: αφενός, επηρεάζοντας την εγκληματική

⁶⁰ Λεξικό Τριανταφυλλίδη, λήμμα «Τεχνολογία». Με αντίστοιχο περιεχόμενο ορισμός συναντάται και στο Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/technology>
Ένας γενικός και ευσύντοπος ορισμός της τεχνολογίας αποδίδεται από την εγκυκλοπαίδεια της Britannica ως «η εφαρμογή της επιστημονικής γνώσης στους πρακτικούς σκοπούς της ανθρώπινης ζωής και, στην διαχείριση του ανθρώπινου περιβάλλοντος». Βλ. <https://www.britannica.com/technology/technology>

⁶¹ S. Wright, Omega Foundation et al, “An appraisal of technologies of political control, STOA, Luxemburg 1998, p.1

⁶² K. Haggerty, *Technology and crime policy reply to Michael Jacobson*. Theoretical Criminology, Sage 2004, σ. 492.

συμπεριφορά, ή/ και ωθώντας στην εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικότητας (πχ. ηλεκτρονική εγκληματικότητα), και αφετέρου, λειτουργώντας ως χρήσιμο εργαλείο για τις αρχές επιβολής του νόμου προς τον σκοπό της αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης τη ανομίας.

Ειδικότερα, στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή που οι τεχνολογικές εξελίξεις είναι ραγδαίες, παρατηρείται μια έντονη μεταβολή της εγκληματικής δραστηριότητας, καθώς το έγκλημα ξεφεύγει από τα στεγανά της παραδοσιακής μορφής του και αποκτά μία νέα διάσταση, σύγχρονη και παγκοσμιοποιημένη.⁶³ Οι εγκληματίες υιοθετούν με ταχύτατους ρυθμούς νέα τεχνολογικά εργαλεία, τροποποιώντας το *modus operandi* τους. Ο βαθμός ευελιξίας τους είναι μεγάλος, με βαθιά επίδραση στην ευρύτερη κοινωνία και οικονομία.⁶⁴ Νέες μορφές προσβολών εμφανίζονται (*hacking*, μετάδοση ιών σε λογισμικά, *grooming*), ενώ και παραδοσιακές μορφές εγκληματικότητας διαπράττονται πλέον μέσω διαδικτύου (διακίνηση υλικού παιδικής πορνογραφίας, ηλεκτρονικές απάτες, υποκλοπή προσωπικών στοιχείων και δεδομένων, ηλεκτρονικός εκβιασμός, παραβιάσεις δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας κλπ.). Ταυτόχρονα, η χρήση κρυπτογραφημένων καναλιών επικοινωνίας από τους εγκληματίες δυσχεραίνει τόσο την εξιχνίαση και διερεύνηση, όσο και τη δίωξη των εγκλημάτων.⁶⁵ Είναι η εποχή που η ηλεκτρονική εγκληματικότητα⁶⁶ κορυφώνεται.

Στη νέα αυτή πραγματικότητα, οι αρχές επιβολής του νόμου καλούνται να αγκαλιάσουν τάχιστα την τεχνολογία, προκειμένου να είναι αποτελεσματικές στη μάχη τους με το έγκλημα. Για παράδειγμα, τα σύγχρονα εργαλεία παρακολούθησης, τα εργαλεία χαρτογράφησης, η αυτοματοποιημένη συλλογή και επεξεργασία των μεγάλων δεδομένων που προκύπτουν από τις αστυνομικές έρευνες μέσω τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης και μηχανικής μάθησης, το *data matching*, η χρήση βιομετρικών μεθόδων, αποτελούν αναμφίβολα σημαντικό όπλο στη φαρέτρα των διωκτικών αρχών και εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο της πολιτικής της τεχνο-πρόληψης, της

⁶³B.J. Koops, "Sex, kids, and crime in cyberspace: Some reflections on crossing boundaries" in: *Caught in the cyber crime act*. A.R. Lodder, A. Oskamp, eds., Kluwer, 2009. p. 69

⁶⁴ Europol, *Crime in the age of technology*, 2017.

⁶⁵ Europol, ό.π.

⁶⁶ Ηλεκτρονικά εγκλήματα, ορίζονται οι παράνομες εκείνες πράξεις που τελούνται με τη βοήθεια ή μέσω υπολογιστών, δικτύων υπολογιστών και διαδικτυακές τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας (ICTs). Βλ. Χ. Ζαραφωνίτου, «Θυματοποίηση και φόβος του εγκλήματος των φοιτητών χρηστών του διαδικτύου», *Εγκληματολογία*, 1-2/2014, σ. 21

τεχνολογικής, δηλαδή, πρόληψης αντικοινωνικών συμπεριφορών⁶⁷. Οι νέες τεχνολογίες στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης υπόσχονται αποτελεσματικότητα, αποδοτικότητα και χαμηλότερο κόστος και η εφαρμογή τους μπορεί να γίνει αντιληπτή ως έκφραση ενός ρεύματος τεχνολογικού ουτοπισμού που διατρέχει τις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες. Σ' αυτό το πλαίσιο, είναι τέτοιας έκτασης η πίστη στις νέες τεχνολογίες, ώστε αυτές μπορούν πλέον να ιδωθούν ως λύση σε διάφορα κοινωνικά προβλήματα, ενώ σε συμβολικό επίπεδο λειτουργούν ως ένδειξη δύναμης και προόδου⁶⁸. Στη σύγχρονη κοινωνία, η τεχνολογία (και δη η ψηφιακή), διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο και στον τομέα της ασφάλειας (δημόσιας ασφάλειας και ασφάλειας δικαιωμάτων των πολιτών), που καθίσταται μείζον διακύβευμα της αντεγκληματικής πολιτικής⁶⁹.

Όπως ειπώθηκε παραπάνω, το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης είναι ένας μηχανισμός που αποσκοπεί στην επιβολή του νόμου και στη διατήρηση του κοινωνικού ελέγχου. Ο τελευταίος έρχεται ως απάντηση με διάφορους όρους, όπως, για παράδειγμα, της τιμωρίας, της αποτροπής, της θεραπείας, της απομόνωσης, της δικαιοσύνης, της αναμόρφωσης και αποκατάστασης και της πρόληψης, με τελικό σκοπό πάντα την αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης και της ασφάλειας. Καθώς το κοινωνικό οικοδόμημα διέρχεται αλλαγών, εντοπίζονται διάφορα πρότυπα ελέγχου που έχουν άμεση επιρροή στο περιεχόμενο και στη διαχείριση του ποινικού νόμου και του εν γένει συστήματος ποινικής δικαιοσύνης.⁷⁰

Έτσι, ενώ ο κοινωνικός έλεγχος κατά τον 19^ο αιώνα, στόχευε πρωτίστως στην επίτευξη ενός βαθμού οργάνωσης και κανονιστικής λειτουργίας του κράτους, με βάση συγκεκριμένες ηθικές και πολιτικές αρχές, τον 20^ο αιώνα χάνει την πολιτική χροιά του, γίνεται λιγότερο δομικός και εστιάζει περισσότερο στη διαδικασία. Στο άτομο αναγνωρίζεται η ικανότητα να μαθαίνει και να εσωτερικεύει κανόνες και ρόλους, ενώ ο αντιδραστικός (reactive) κοινωνικός έλεγχος επαναφέρει την τάξη σε περιπτώσεις

⁶⁷ Π. Παπαθεοδώρου, «Επιτηρούμενη Δημοκρατία- Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών στην κοινωνία της διακιδύνευσης», εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2009, σελ. 44

⁶⁸ K. Haggerty, ό.π., σελ. 494.

⁶⁹ Α. Συκιώτου (2016), ό.π., σελ. 552 επ., Γ. Χλούπης, ό.π., σελ. 74.

⁷⁰ Ο κοινωνικός έλεγχος αφορά στον οργανωμένο τρόπο αντίδρασης της κοινωνίας ως απάντηση σε παρεκκλίνοσες, προβληματικές, ανησυχητικές, απειλητικές και ανεπιθύμητες συμπεριφορές, βλ. S. Cohen, *Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification*, Polity Press 1985, p. 1 και P. Johnson & S. Falcetta, "Human rights law as social control", White Rose University Consortium, p.3, url: https://eprints.whiterose.ac.uk/146535/1/Human_Rights_as_Social_Control_accepted_manuscript.pdf.

παρέκκλισης. Από τη δεκαετία του '60 και εξής, εκδηλώνεται λιγότερη συναίνεση για τις κοινωνικές νόρμες, γιατί το κράτος εμφανίζεται καταπιεστικό. Κατά συνέπεια, τα συστήματα ελέγχου θέτουν σε προτεραιότητα τη διατήρηση της τάξης και της πειθαρχίας, για την επίτευξη των οποίων, επενδύουν στη συνδρομή της τεχνολογίας. Διατυπώνονται τώρα ανησυχίες για παραβίαση της ιδιωτικής και οικογενειακής σφαίρας, καθώς τα υποκείμενα καταγράφονται και χειραγωγούνται, μέσα από διαδικασίες συνεχούς παρακολούθησης των δραστηριοτήτων τους. Τα υποκείμενα είναι ταυτόχρονα ελεγκτές και ελεγχόμενοι, ενώ ο διττός αυτός ρόλος τους, με το πέρασμα των ετών εντυπώνεται στην ανθρώπινη συνείδηση ως όλο και πιο φυσικός.⁷¹

Στη δεκαετία του '90, ο Deleuze διατυπώνει πως λαμβάνει χώρα μια διαδικασία μετάβασης σε τεχνολογίες ελέγχου, όπου ένας έξω- ανθρωπιστικός τρόπος κατανόησης (οι άνθρωποι όχι ως ατομικές οντότητες ή ως ομάδες διακριτών οντοτήτων) ξεπροβάλλει. Με τον όρο “Digital Rule” (ψηφιακός έλεγχος) περιγράφει αντίστοιχα αυτή τη διαδικασία ο R. Jones.⁷² Ο κοινωνικός έλεγχος έχει γίνει πλέον πιο «μαλακός» (ως ενσωματωμένος σε λογισμικά και άλλα τεχνολογικά εργαλεία) και λιγότερο ορατός (μέσω συγκαλυμμένων/ μυστικών πρακτικών), ενώ στηρίζεται περισσότερο στη χειραγώγηση παρά στον εξαναγκασμό, διατείνεται ο G. T. Marx⁷³, περισσότερο στην παρακολούθηση, παρά στον καταναγκασμό.⁷⁴ Προτιμώνται, για παράδειγμα, τα υπολογιστικά chips από τα κάγκελα της φυλακής, τα αόρατα δεσμά από τις χειροπέδες και τους τοίχους. Ταυτόχρονα, ο έλεγχος επεκτείνεται, και γίνεται πιο εντατικός, στηριζόμενος στην ανταλλαγή πληροφοριών και σε δεδομένα που μπορούν εύκολα να αποθηκευτούν, να αναλυθούν και να διαδοθούν.⁷⁵ Για τον Marx, με την καθιέρωση της νέας μορφής επίσημου κοινωνικού ελέγχου, καθιερώνεται μία διάφανη κοινωνία επιτήρησης, μια κοινωνία «μέγιστης ασφάλειας» με χαρακτηριστικά αντίστοιχα αυτών του “Panopticon” του Bentham⁷⁶ και της Οργουελιανής πραγματικότητας.⁷⁷ Σήμερα,

⁷¹ S. Cohen, ό.π., p.1-6.

⁷² R. Jones, “Digital Rule. Punishment, control and technology”, *Punishment and Society* vol (2)1, Sage Publications, London p. 10-11.

⁷³ G. T. Marx, *Technology and Social Control: The search for the illusive Silver Bullet*, International Encyclopedia of the social and Behavioral Sciences, 2001.

⁷⁴ Α. Χάιδου, *Εγκληματολογικά Κείμενα- Ανήλικοι-Ναρκωτικά-Κοινωνικός έλεγχος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2003, σελ. 113.

⁷⁵ G. T. Marx, ό.π.

⁷⁶ D. Lyon, *The new surveillance: Electronic technologies and the maximum security society*, Crime Law and Social Change, 1992, p. 168-169.

⁷⁷ Ε. Μπακιρλή, *Μορφές τεχνο-επιτήρησης στον έλεγχο της συμπεριφοράς και της παρέκκλισης*, διαθέσιμο στο: <https://www.crimetimes.gr/%ce%bc%ce%bf%cf%81%cf%86%ce%ad%cf%82-%cf%84%ce%b5%cf%87%ce%bd%ce%bf->

ο κοινωνικός έλεγχος είναι ακόμα πιο διευρυμένος. Σ' αυτή την σύγχρονη εκφορά του επιδρούν κυρίως δύο συνιστώσες: αφενός η πρόοδος της τεχνολογίας Πληροφοριών, η οποία, ιδίως από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, έχει εξελιχθεί αλματωδώς και έχει εισχωρήσει πλέον σε όλα τα συστήματα ελέγχου, και αφετέρου η παγκοσμιοποίηση - της αγοράς, του εγκλήματος, της αντεγκληματικής πολιτικής και του δικαίου. Υπό τις εξελίξεις αυτές, έχουμε πλέον μετέλθει στις μετανεωτερικές κοινωνίες της πληροφορίας και του ελέγχου (ή της διακινδύνευσης)⁷⁸. Η επιδίωξη της μέγιστης ασφάλειας, καθίσταται ο κύριος στόχος της αντεγκληματικής πολιτικής μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον στην πρόληψη και καταστολή προεγκληματικών καταστάσεων. Οι σχετικές επιδράσεις των δύο ως άνω παραγόντων στα συστήματα ελέγχου, μεταξύ των οποίων και το ΣΠΔ, θα αναλυθούν εκτενέστερα ευθύς αμέσως.

A.3.2. Οι νέες τεχνολογίες και ο μετασχηματισμός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης

Στη σύγχρονη κοινωνία, μία έννοια που μονοπωλεί το ενδιαφέρον είναι αναμφίβολα αυτή της παγκοσμιοποίησης. Γίνεται λόγος για παγκοσμιοποίηση της αγοράς και για ανάπτυξη του παγκόσμιου δικτύου εγκληματικότητας (οργανωμένο διασυνοριακό έγκλημα). Ως απάντηση στην τάση αυτή, ήρθε η διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου⁷⁹ και της αντεγκληματικής πολιτικής⁸⁰, σε μία προσπάθεια

[%ce%b5%cf%80%ce%b9%cf%84%ce%ae%cf%81%ce%b7%cf%83%ce%b7%cf%82-%cf%83%cf%84%ce%bf%ce%bd-%ce%ad%ce%bb%ce%b5%ce%b3%cf%87%ce%bf-%cf%84/](#)
(τελευταία πρόσβαση: 4/6/21)

⁷⁸Το πέρασμα από την νεωτερική στην μετανεωτερική εποχή θεωρείται ότι λαμβάνει χώρα στην δεκαετία του '80 και συνυφάνεται με αλλαγές που άλλαξαν την κοινωνικοπολιτική δομή της κοινωνίας, όπως την παγκοσμιοποίηση της αγοράς και της οικονομίας, την πληροφορική επανάσταση, την τρομοκρατία, την κρίση στα παραδοσιακά αξιακά πρότυπα και την κατάρρευση της έννοιας της διακινδύνευσης στον τομέα της ασφάλειας. Βλ. Θ. Παπαθεοδώρου, ό.π., σελ. 23.

⁷⁹ Ο όρος συναντάται και ως «μετανεωτερικό ποινικό δίκαιο». Βλ. Θ. Παπαθεοδώρου, ό.π., σελ. 24.

Για την διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου, βλέπε επίσης σχετικές επιστημονικές του καθηγητή Χ. Μυλωνόπουλου στο «Ποινικό δόγμα και διεθνοποίηση της ποινικής δικαιοσύνης - Πρόοδος ή οπισθοδρόμηση;», url: <http://www.mylonopoulos.gr/publication/article/13/poiniko-dogma-kai-diethnopoisi-tis-poinikis-dikaioynis---proodos-i-opisthodomisi.html>

⁸⁰ Οι παράγοντες που επιδρούν ουσιαστικά σήμερα στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής ενός κράτους δεν πηγάζουν μόνο από το εσωτερικό της εκάστοτε κοινωνίας, αλλά εμπλέκονται και άλλες μεταβλητές που μπορεί να αφορούν σε επιταγές ή περιορισμούς επιβεβλημένους από φορείς εξουσίας «πέρα και πέρα από αυτό», καθώς τα κράτη προσχωρούν όπως είδαμε σε διεθνείς συμβάσεις και υποκείμενται στον έλεγχο διεθνών οργανισμών, επιτρέποντας υπερκρατικές και διακρατικές παρεμβάσεις κατά τη διαδικασία θέσπισης κανόνων δικαίου (ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου) και διαμόρφωσης της αντεγκληματικής πολιτικής τους. Γ. Νικολόπουλος, Φάκελος σημειώσεων «Στοιχεία για τη μελέτη της αντεγκληματικής πολιτικής. Μέρος Πρώτο» του μαθήματος *Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και δικαιώματα του ανθρώπου*. Ακαδ. έτος 2019-2020, σελ. 28

ομοιόμορφης αντιμετώπισης του εγκλήματος. Η νέα μορφή εγκληματικότητας, εντείνει το αίσθημα ανασφάλειας και η ανατροπή αυτής της κατάστασης επιδιώκεται μέσα από την αναζήτηση πιο αποτελεσματικών τεχνικών και μέσων, που εν προκειμένω, δύναται να προσφέρει η τεχνολογία. Για τον ίδιο δε λόγο ο κοινωνικός έλεγχος γίνεται πιο εντατικός και διευρύνεται.⁸¹ Τα εθνικά δικαιοσύσια συστήματα, υπό αυτές τις εξελίξεις, φαίνονται έτοιμα να αποδεχθούν τα νέα αυστηρότερα πρότυπα αντεγκληματικής πολιτικής και να εντείνουν την ποινικοποίηση, η οποία εκλαμβάνεται τώρα ως κεντρικής σημασίας μέσο για την ρύθμιση της κοινωνικής ανομίας. Το φιλελεύθερο λοιπόν και δημοκρατικό μοντέλο της αντεγκληματικής πολιτικής υποχωρεί και ακολουθείται το νεοφιλελεύθερο παράδειγμα, όπου η αποστολή του κράτους επαναπροσδιορίζεται κατά τον L. Vacquant, μειώνεται δηλαδή ο κοινωνικός του ρόλος και εντείνεται η ποινική του παρέμβαση, ενώ θεμελιώδεις αρχές του δικαίου, όπως αυτές της νομιμότητας, της ισότητας και της ελευθερίας, ολισθαίνουν.⁸²

Οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης συνδυάστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες με τη μετατροπή των κοινωνιών μας σε μετανεωτερικές κοινωνίες πληροφοριών, λόγω της ευρέως διαδεδομένης διαθεσιμότητας και χρήσης της τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών. Σ' αυτή τη μορφή κοινωνίας, τονίζεται η τεχνολογική καινοτομία⁸³, ενώ η πληροφορία και η γνώση διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο. Η κοινωνία της Πληροφορίας είναι ένας πολύπλοκος ιστός, όχι μόνο από απόψεως τεχνολογικής δομής, αλλά και οικονομικής, κοινωνικής και οργανωτικής και, κατά συνέπεια, περιλαμβάνει ένα σύνολο επιδράσεων σε κοινωνικά συστήματα, μεταξύ αυτών και στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.⁸⁴ Σ' αυτό το πλαίσιο της ταχέως μεταβαλλόμενης κοινωνίας, η σχέση ανάμεσα στη γνώση και την τάξη έχει αλλάξει ριζικά και η δομή της παραδοσιακής εξουσίας υπονομεύεται και αντικαθίσταται από μία εναλλακτική μέθοδο κοινωνικού ελέγχου, όπου οι βασικές κοινωνικές δομές και δραστηριότητες διαρθρώνονται βάσει ηλεκτρονικά επεξεργασμένων δικτύων πληροφοριών. Ταυτόχρονα, παρατηρείται ο μετασχηματισμός των πολιτικών θεσμών: ανέρχεται μία

⁸¹ Ν. Δημητράτος, «Ποινικό δίκαιο και κράτος δικαίου στη σύγχρονη εποχή», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 5/2004, σ. 598-599 και Γ. Χλούπης, ό.π., σελ. 74.

⁸² Α. Συκιώτου (2016), ό.π. σελ. 552 επ., Π. Παπαθεοδώρου, ό.π., σελ. 26 επ.

⁸³ Όμοια και στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης, η πρόοδος συχνά αποδίδεται με όρους τεχνικής καινοτομίας, βλ. P. Grabosky, "Technology & Crime Control", *Australian Institute of Criminology*, 1998, No 78, p. 1.

⁸⁴ J. Verweale, "Surveillance and Criminal Investigation: Blurring of Thresholds and Boundaries in the Criminal Justice System? (Chapter 7), στο S. Gutwirth, R. Leenes & P. De Hert, *Reloading Data Protection- Multidisciplinary Insights and Contemporary Challenges*, Springer, 2014, p. 118.
K. Haggerty, ό.π., σ. 494 επ

νέα μορφή κράτους, το «διαδικτυακό» (network state)⁸⁵, που αντικαθιστά σταδιακά το έθνος- κράτος της νεωτερικής βιομηχανικής κοινωνίας⁸⁶. Σ' αυτό, η κλασσική έννοια της δικαιοδοσίας μεταβάλλεται και η συνεργασία μεταξύ των διωκτικών και ανακριτικών αρχών καθίσταται αναγκαία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Σε μία κοινωνία κράτους δικαίου η εξουσία οχυρώνεται, αλλά ταυτόχρονα περιορίζεται και εξισορροπείται από τον νόμο⁸⁷, που κατοχυρώνει δικαιώματα. Με την έλευση της τεχνολογίας (υπολογιστών, διαδικτύου, πληροφοριών κλπ.) οι σχέσεις εξουσίας αρχίζουν να αλλάζουν, γιατί η γνώση είναι δύναμη.⁸⁸

Η κλασσική θεωρία για τη λειτουργία του ΣΠΔ, προέρχεται από τον Διαφωτισμό και την Καντιανή Φιλοσοφία. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες δέχεται τις επιδράσεις των νέων τάσεων πολιτικής κατά του εγκλήματος, που προτεραιοποιεί τον πόλεμο κατά των ναρκωτικών, του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας. Αυτά τα πρότυπα αντεγκληματικής πολιτικής χρησιμοποιήθηκαν για να δικαιολογήσουν ουσιαστικές αλλαγές, τόσο στη σχέση μεταξύ κοινωνίας και ποινικής δικαιοσύνης, όσο και αλλαγές εντός του ίδιου του ΣΠΔ. Έτσι, ενώ παραδοσιακά ο στόχος του τελευταίου ήταν η τιμωρία των ένοχων δραστών, ο σωφρονισμός και η επανένταξη αυτών στη κοινωνία, βάσει εξατομικευμένων πολιτικών καταστολής, έχει πλέον στραφεί προς ένα ευρύτερο πεδίο κοινωνικού ελέγχου του κινδύνου και της επικινδυνότητας⁸⁹. Η έννοια της επικινδυνότητας στη σύγχρονη εκδοχή της, συνδέεται άρρηκτα με απειλές κατά της δημόσιας ασφάλειας και με ζητήματα δημόσιας τάξης⁹⁰, και αποδίδεται, ως επί το πλείστον, σε συγκεκριμένες ομάδες (ομάδες επικινδυνότητας)⁹¹, που συγκεντρώνουν συγκεκριμένα κοινωνικοοικονομικά και φυλετικά χαρακτηριστικά. Η ταξινόμηση και

⁸⁵ J. Verveale, ό.π., σελ. 119

⁸⁶ Στην νεωτερική περίοδο, η έναρξη της οποίας τοποθετείται στον 18^ο αιώνα, παράλληλα με το κίνημα του Διαφωτισμού, και εκτείνεται μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, κυριαρχεί το πρότυπο του έθνους-κράτους, όπου οι έννοιες της εθνικής κυριαρχίας-εθνικής κουλτούρας-εθνικής ταυτότητας κυριαρχούν. Ταυτόχρονα, ενισχύονται η πίστη στην απόλυτη-αντικειμενική αλήθεια και τον ορθολογικό σχεδιασμό. Κατά την νεωτερικότητα, αναπτύσσονται επίσης οι μηχανολογικές τεχνολογίες και επέρχεται η εκβιομηχάνιση της παραγωγής, ενώ οι θετικές επιστήμες αποθεώνονται. Βλ. Γ. Νικολόπουλος, φακ. σημειώσεων «Δικαιώματα του ανθρώπου», στο μάθημα *Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, ΠΜΣ «Εγκληματολογία», ακαδ. έτος 2019-2020, υποσημ. 5, σελ. 3

⁸⁷ Διφυής ο χαρακτήρας του ποινικού συστήματος- αφενός προστατεύει και τιμωρεί όποια προσβολή εννόμων αγαθών, αφετέρου εγγυάται τα ατομικά δικαιώματα του πολίτη, βλ. Ν. Δημητράτος, ό.π., σ. 598.

⁸⁸ B. J. Coops, *Law-Technology and Shifting Power Relations*, TILT Law & Technology Working Paper No 014/2009, p.1.

⁸⁹ Π. Παπαθεοδώρου, ό.π., σελ. 27

⁹⁰ Μ. Σκανδάμης, «Η εξέλιξη της έννοιας της επικινδυνότητας στις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/2017, σ. 516 επ.

⁹¹ Π. Παπαθεοδώρου, ό.π., σελ. 28.

διαχείριση αυτών γίνεται ανάλογα με τον βαθμό επικινδυνότητάς τους και πραγματοποιείται με τη χρήση νέων εργαλείων (πχ. τεχνολογίες πρόβλεψης επικινδυνότητας, μέσα ταυτοποίησης κλπ)⁹². Οι μετανεωτερικές κοινωνίες (του ελέγχου ή της διακινδύνευσης⁹³) επιδιώκουν να προλάβουν *φυσικούς, τεχνικούς και κοινωνικούς* κινδύνους, κινδύνους άλλοτε αντικειμενικούς και άλλοτε σχετιζόμενους με υποκειμενικά κριτήρια και φόβους⁹⁴, και να συγκρατήσουν την διακινδύνευση σε αποδεκτά επίπεδα ασφάλειας μέσα από την διαρκή επιτήρηση και τον διευρυμένο κοινωνικό έλεγχο. Με το επιχείρημα μάλιστα της ενίσχυσης της ασφάλειας, επιτυγχάνεται τελικά και η αποδοχή αυτών των μεθόδων από το κοινωνικό σύνολο.⁹⁵ Το έγκλημα γίνεται πλέον αντιληπτό ως ένα τεχνικό πρόβλημα, ως μία μορφή διακινδύνευσης που μπορεί να προβλεφθεί, να υπολογιστεί και να αποφευχθεί, και όχι ως σύνθετο (ηθικό) κοινωνικό πρόβλημα που σχετίζεται με ποικίλους εγκληματογενείς παράγοντες. Έτσι, στην κοινωνία της διακινδύνευσης, που εστιάζει κυρίως στην τεχνολογική εξουδετέρωση του εγκληματικού κινδύνου, τόσο ο τρόπος άσκησης του κοινωνικού ελέγχου, όσο και ο τρόπος απονομής της δικαιοσύνης μεταβάλλονται: Στην πρώτη περίπτωση (του κοινωνικού ελέγχου), εγγράφεται η κατάργηση της χωρικής του διάστασης, ενώ στη δεύτερη, νέοι όροι, όπως η διαχειριστική (managerial) ή η αναλογιστική (actuarial) δικαιοσύνη⁹⁶ εισάγονται για να περιγράψουν ακριβέστερα το περιεχόμενο αυτής, κινούμενοι γύρω από μια ωφελμιστική ανάλυση.⁹⁷ Στον χώρο της δικαιοσύνης, εκφράζονται τώρα έντονοι φόβοι για περιθωριοποίηση του παραδοσιακού τρόπου λειτουργίας της δικαιοσύνης βάσει εξατομικευμένης προσέγγισης, και για επιβολή ποινών, παραβιασθείσας της αρχής της αναλογικότητας

⁹² M. Feeley, J. Simon, The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications, *Criminology*, 1992, p. 452.

⁹³ Κατά τον U. Beck, η κοινωνία της διακινδύνευσης είναι αυτή που βρίσκεται αντιμέτωπη με κινδύνους που η ίδια έχει προκαλέσει, και απειλούν από το περιβάλλον και την ζωή, μέχρι τα θεμελιώδη δικαιώματα. Οι κίνδυνοι δε αυτοί σχετίζονται άμεσα με την ανάπτυξη και εξέλιξη των νέων τεχνολογιών (της τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνίας και της γενετικής). Βλ. Π. Δόνος, *Τεχνολογική διακινδύνευση και προστασία προσωπικών δεδομένων*, στο Χ. Σαββάκης, Φ. Βασιλογιάννη κ.α., «Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα», εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 23.

⁹⁴ Ε. Λαμπροπούλου, «Κοινωνίες σε «κίνδυνο» και αίσθημα ανασφάλειας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 5/2012, σελ. 556.

⁹⁵ Π. Παπαθεοδώρου, ό.π., σελ. 35.

⁹⁶ Ο όρος αναφέρεται στην λήψη αποφάσεων βάσει του εικαζόμενου κινδύνου υποτροπής του δράστη. Ο κίνδυνος εδώ αποκτάει την έννοια της στατιστικής πιθανότητας πρόκλησης βλάβης, βάσει αναλογιστικής ταξινόμησης των υποκειμένων. Εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής δικαιοσύνης. Βλ. Mc Laughlin E. & Muncie J., Sage dictionary, ό.π., σελ. 251.

⁹⁷ Α. Συκιώτου, «Η τρομοκρατία της προσέγγισης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, Τ. 12/2019, σελ. 1283 επ.· Α. Συκιώτου (2016), ό.π., σ. 552 επ.. Για την ωφελμιστική προσέγγιση της αναλογιστικής δικαιοσύνης και την σύνδεση αυτής με την θεωρία της εξουδετέρωσης, βλ. σχετ. M. Feeley, J. Simon, The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications, *Criminology*, 1992 σ. 458.

μεταξύ τιμωρίας και τελεσθείσας άδικης πράξης και της διακριτικής προς τούτο ευχέρειας των δικαστικών αρχών⁹⁸.

Για τους Feeley και Simon, έχουν συντελεστεί πολλές αλλαγές στο ποινικό πεδίο τα τελευταία χρόνια, αλλαγές που αποδίδονται στη μετάβαση από την Παλαιά στην Νέα Ποινολογία.⁹⁹ Σε αντίθεση με την παλαιά, η νέα ασχολείται λιγότερο με την εξατομικευμένη προσέγγιση του δράστη- την υπαιτιότητα, την άδικη πράξη, την τιμωρία, την αποκατάσταση και επανένταξη αυτού, και επικεντρώνεται σε συστήματα ταξινόμησης, παρατήρησης και ελέγχου, μέσω αναλογιστικών τεχνικών, αποσυνδέοντας έτσι το ΣΠΔ από κοινωνικούς στόχους και ωθώντας το σε έναν τεχνοκρατικό εξορθολογισμό.¹⁰⁰ Δύο είναι λοιπόν τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της Νέας Ποινολογίας: α) η επέκταση της εξουσίας των αρχών επιβολής του νόμου (επέκταση κοινωνικού ελέγχου) και β) η μετάβαση σε προγνωστικά- προληπτικά και προεγκληματικά πρότυπα. Στην προεγκληματική κοινωνία, οποιοσδήποτε μπορεί να είναι ύποπτος και η παρακολούθησή του θεωρείται αποτελεσματικό όπλο για την πρόληψη και καταπολέμηση της εγκληματικότητας (profiling, dataveillance, παρακολούθηση βιομετρικών δεδομένων), αλλά και την πρόληψη της απειλής που καθίσταται πρωταρχικός στόχος του ΣΠΔ.¹⁰¹ Αυτή η παρακολούθηση είναι οριζόντια και πιο έμμεση, επεκτεινόμενη στον τομέα της πρόληψης και της αποτροπής, ενώ τα φυσικά όρια της φυλακής επεκτείνονται, δημιουργώντας σύγχυση αναφορικά με τα πραγματικά όριά της. Από εγκληματολογικής απόψεως, οι κοινωνίες αυτές εμφανίζονται ως «αδιαφοροποίητος ανοιχτός χώρος».¹⁰² Η νέα αυτή τάση στην ποινολογία μετατοπίζει λοιπόν το ενδιαφέρον της όλο και περισσότερο από τον δράστη στον δυνητικό παραβάτη και στο εν δυνάμει θύμα αντίστοιχα.¹⁰³ Σ' αυτό το πλαίσιο, όσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος ή η απειλή αυτού, και όσο μεγαλύτερη η

⁹⁸ Mc Laughlin E. & Muncie J., ό.π., σελ. 251.

⁹⁹ A. Galeta, "New Surveillance, New Penology and New Resistance: Towards the Criminalisation of Resistance?" στο S. Gutwirth, R. Leenes & P. De Hert, *Reloading Data Protection- Multidisciplinary Insights and Contemporary Challenges*, Springer, 2014, p. 106 και S. Cohen, ό.π., p. 150.

¹⁰⁰ M. Feeley, J. Simon, ό.π., σ. 452-456.

¹⁰¹ J. Verveale, ό.π., p. 120, S. Cohen, ό.π., p. 147.

¹⁰² A. Galeta, ό.π., p. 107, 111.

¹⁰³ C. Benett, C. Parsons & A. Molnar, "Forgetting and Quasi- Forgetting in Social Networking: Canadian Policy and Corporate Practice" (Chapter 3) στο S. Gutwirth, R. Leenes & P. De Hert, *Reloading Data Protection- Multidisciplinary Insights and Contemporary Challenges*, Springer, 2014, p. 55 και E. Λαμπροπούλου, ό.π., σελ. 556 επ.

ανασφάλεια και ο φόβος του εγκλήματος που σχετίζεται με αυτόν, τόσο το ποινικό δίκαιο μετατρέπεται σε δίκαιο ασφάλειας.¹⁰⁴

Αποτέλεσμα αυτής της μεταβατικής διεργασίας και της προσέγγισης της ασφάλειας στον ποινικό τομέα, ήταν η συνακόλουθη επέκταση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου (εκδηλώνεται με πιο ρευστά και ασαφή όρια και αυξημένη ποινικοποίηση), που από έσχατη λύση έχει καταστεί πρωταρχικό εργαλείο κοινωνικού ελέγχου.¹⁰⁵ Ο νομοθέτης τείνει να προάγει την ποινικοποίηση εγκληματικών προσταδίων (σταδίων προγενέστερων της εγκληματικής προσβολής), ανάγοντας προπαρασκευαστικές πράξεις ή απόπειρες σε τετελεσμένα εγκλήματα και επιδιώκοντας την πρόληψη μέσω κατασταλτικών διαδικασιών.¹⁰⁶ Πολύπλοκα δε προβλήματα όπως η φτώχεια ή η μετανάστευση ανάγονται σε ζητήματα ασφάλειας.¹⁰⁷

Αλλά και οι μεταβολές στο πεδίο του ποινικού δικονομικού δικαίου είναι αξιοσημείωτες και γίνονται αντιληπτές, ήδη από το στάδιο των (προληπτικών) ποινικών ερευνών. Αυτές λαμβάνουν χώρα δίχως να βασίζονται σε σοβαρές υποψίες διάπραξης εγκλήματος (ή τέλεσης προπαρασκευαστικών αυτού πράξεων), προς αποτροπή εν δυνάμει επικίνδυνων καταστάσεων, οπότε και γενικεύεται η χρήση καταναγκαστικών μέτρων. Αυτό σημαίνει πως ανακριτικές τεχνικές χρησιμοποιούνται προληπτικά για την διερεύνηση και τον εντοπισμό δυνητικά επικίνδυνων ατόμων προκειμένου να αποφευχθεί μία κατάσταση διακινδύνευσης (πχ. μαζικά γενετικά τεστ).¹⁰⁸ Και ενώ παραδοσιακά οι ποινικές έρευνες εποπτεύονται από τις δικαστικές αρχές, στα πλαίσια της εγγυοδοτικής λειτουργίας του κράτους δικαίου, με τον μετασχηματισμό που λαμβάνει χώρα στο ΣΠΔ, το βάρος ελέγχου και εποπτείας μετατοπίζεται σε πλείστες περιπτώσεις, κατά το προδικαστικό στάδιο, στις αστυνομικές αρχές, αλλά και σε διοικητικής φύσεως υπηρεσίες (πχ. υπηρεσίες ασφάλειας)- που εξειδικεύονται σε συστήματα αποθήκευσης και επεξεργασίας δεδομένων παρακολούθησης¹⁰⁹.

¹⁰⁴ J. Verveale, ό.π.

¹⁰⁵ B. J. Coops, ό.π., p.21.

¹⁰⁶ Μ. Σκανδάμης, ό.π., σ. 516 επ.

¹⁰⁷ Ε. Λαμπροπούλου, ό.π., Δ. Γιαννουλόπουλος, «Τρομοκρατία και ατομικές ελευθερίες στις ΗΠΑ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, *ΠοινΔικ.*, τ. 12/2003, 1381 επ.

¹⁰⁸ W. Bruggeman, ό.π., σ. 568· Α. Συκιώτου (2019), ό.π., σ. 1283 επ.· J. Verveale, ό.π., p. 123.

¹⁰⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Finance Intelligence Unit (FIU) που ασχολείται με τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και την χρηματοδότηση της τρομοκρατίας. Στο πλαίσιο αυτό παρακολουθεί ύποπτες χρηματοοικονομικές συναλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ταυτόχρονα, η αντιδραστική αστυνόμευση μεταβάλλεται σε «προδραστική τεχνο-αστυνόμευση»¹¹⁰ (ως ευρύτερη έκφανση της τεχνοπρόληψης), στα πλαίσια της οποίας νέες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται για την έρευνα και εξιχνίαση των εγκλημάτων, ενώ η επικοινωνία και η συνεργασία των αρχών για τον σκοπό αυτό διευκολύνεται. Γίνεται εκτεταμένη χρήση νέων εργαλείων παρακολούθησης που αυξάνουν τις πιθανότητες σύλληψης του επίδοξου δράστη (πχ. παρακολούθηση ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, καταγραφή τηλεφωνικών συνομιλιών, συλλογή και επεξεργασία αριθμών κυκλοφορίας οχημάτων- στοιχείων επιβατών αεροπορικών εταιριών- αλλοδαπών- κινήσεων λογαριασμών κ.α.). Ωστόσο, και στο σημείο αυτό η χρήση της τεχνολογίας έχει διττή ερμηνεία. Από τη μία πλευρά, γίνεται λόγος για εξορθολογισμό και αποτελεσματικό έλεγχο του εγκλήματος, για εκσυγχρονισμό του θεσμού με επαγγελματικοποίηση και συνεργασίες για τεχνογνωσία, και από την άλλη, τίθενται ζητήματα προσβολής δικαιωμάτων, καθώς συνταγματικές εγγυήσεις τίθενται στο περιθώριο και μηχανισμοί εποπτείας απουσιάζουν σε περιπτώσεις καταχρηστικής άσκησης τέτοιων πρακτικών.¹¹¹

Παράλληλα, παρατηρούνται διαρθρωτικές αλλαγές και στη διακυβέρνηση, όπου το κράτος σταδιακά αποσύρεται από αρμοδιότητες που είχε πριν. Ο ιδιωτικός τομέας υπεισέρχεται σε πολλές από αυτές που αφορούν τον τομέα της ασφάλειας¹¹², γιατί ο κρατικός μηχανισμός έχει αποδειχθεί ανεπαρκής. Η τάση αυτή γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στο πεδίο του σωφρονισμού, τόσο με την παροχή υλικού εξοπλισμού (πχ. συστήματα παρακολούθησης, μέσα αδρανοποίησης επίδοξων δραστών, συστήματα ασφάλειας σε χώρους κράτησης και δικαστήρια κλπ), όσο και με την ανάδυση νέων μορφών ποινικών κυρώσεων, η εφαρμογή των οποίων εξαρτάται άμεσα από τη συνδρομή του ιδιωτικού παράγοντα (πχ. το μέτρο της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης).¹¹³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τάσης αποτελούν και οι ιδιωτικές φυλακές (σε μεγάλη κλίμακα στις ΗΠΑ, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Καναδά, και πιο περιορισμένα σε ευρωπαϊκές χώρες όπως Αγγλία, Ουαλία κ.α.). που

¹¹⁰ W. Bruggeman, ό.π. και Γ. Πανούσης, «Επτά αλήθειες, μία πρόταση και ένα υστερόγραφο για τον Μεγάλο Αδελφό», ΠοινΔικ, τ. 10/2008, σελ. 1219.

¹¹¹ M. Deflem, "Technology and the Internationalization of Policing: A Comparative-Historical Perspective", *Justice Quarterly* 19(3), 2002, p. 453 επ.

¹¹² P. Grabosky, *Security in the 21st Century*, *Security Journal*, 2007, p. 9-11

¹¹³ Συνοπτικά, η ιδιωτικοποίηση στον τομέα αυτό μπορεί να διακριθεί σε τρία επίπεδα: α) την εργασία εντός του σωφρονιστικού πεδίου, β) την χρηματοδότηση των φυλακών και γ) τη συνολική λειτουργία της φυλακής και από τους επικριτές της χαρακτηρίζεται ως «εμπορευματοποίηση» της ποινικής δικαιοσύνης. Βλ. Χάιδου, ό.π., σ. 143-144

αναδεικνύονται σε εξαιρετικά κερδοφόρες επιχειρήσεις¹¹⁴, ενώ η ιδιωτική αστυνόμευση λαμβάνει όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις¹¹⁵. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο ιδιωτικός έλεγχος υπεισέρχεται στη θέση του δημόσιου, και ο ιδιωτικός παράγοντας ασκεί επί της ουσίας αρμοδιότητες που άλλοτε ενέπιπταν αποκλειστικά στον κρατικό μηχανισμό. Αυτό συνακόλουθα, επιτρέπει την παρείσφρηση στο σύστημα δικαιοσύνης ιδιωτικών οικονομικών συμφερόντων και πολιτικών σκοπιμοτήτων και εύλογα έτσι, προκύπτουν νεοφανή ζητήματα που περιστρέφονται γύρω από την ανάγκη δημιουργίας ενός αποτελεσματικότερου πλέγματος εποπτείας, αλλά και ρύθμισης του σχετικού πλαισίου λογοδοσίας του ιδιωτικού παράγοντα.

Η απουσία εποπτικών μηχανισμών είναι όμως γενικότερο χαρακτηριστικό στην κοινωνία της διακινδύνευσης. Σε ορισμένα κράτη μάλιστα, ο νομοθέτης εξέλαβε την τήρηση κάποιων διαδικαστικών εγγυήσεων ως εμπόδιο για την έρευνα και δίωξη σοβαρών μορφών εγκληματικότητας, παραχωρώντας έτσι μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας στις αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές, αποδυναμώνοντας τοιουτοτρόπως την υποχρέωση λογοδοσίας τους στις δικαστικές αρχές. Όσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος για την ασφάλεια που απειλείται από τη διάπραξη κάποιου αδικήματος, τόσο πιο περιορισμένος καθίσταται ο δικαστικός έλεγχος και η διασφάλιση δικονομικών εγγυήσεων και θεμελιωδών δικαιωμάτων¹¹⁶.

Ένα άλλο γνώρισμα της σύγχρονης κοινωνίας όπου διαφαίνεται εναργώς ο μετασχηματισμός του ΣΠΔ, αφορά στον τρόπο συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων. Οι φορείς του ΣΠΔ (αστυνομικές, εισαγγελικές, δικαστικές, ανακριτικές αρχές και διοικητικές υπηρεσίες με σχετικές εξουσίες) έχουν πλέον πρόσβαση σε ιδιωτικές και δημόσιες βάσεις δεδομένων, δίχως πολλές φορές (από τις διωκτικές αρχές), χάριν ταχύτητας και αποτελεσματικότητας, να τηρούνται πάντα τα αναγκαία πρωτόκολλα για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή η αρχή της

¹¹⁴Ε. Φυτράκης, ««Φυλακές Α.Ε.». Το κυβερνητικό σχέδιο για σωφρονιστικές μπίζνες», url: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/229649_fylakes-ae-kybernitiko-shedio-gia-sofronistikes-mpiznes (τελευταία πρόσβαση 10/9/21) και Σ. Καρακίτσος, «Ιδιωτικές φυλακές: κάτεργα και μπίζνα μαζί», url: <https://astinomiko.gr/%CF%83%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BA%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%BF%CF%82-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82/>

¹¹⁵Ε. Μπακιρλή, «Σύγχρονη Διακυβέρνηση και Έλεγχος του Εγκλήματος. Ο ρόλος της Τεχνολογίας της Επιτήρησης και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα», διδακτορική διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2017, σελ. 62, 96 .

¹¹⁶ Δ. Γιαννουλόπουλος, ό.π., σελ. 138#

αναλογικότητας. Οι σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας έχουν συντελέσει στον επαναπροσδιορισμό των ερευνητικών μέσων, με την εισαγωγή νέων τεχνικών εργαλείων, όπως, για παράδειγμα, τις τηλεφωνικές υποκλοπές. Η ενσωμάτωση δε εξελιγμένων τεχνικών στο οπλοστάσιο της ποινικής δικαιοσύνης και συγκεκριμένα στο πεδίο των δικαστικών ερευνών (ψηφιακές έρευνες, παρακολούθηση ροής δεδομένων, αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων) έχουν συνακόλουθα οδηγήσει στη θεμελίωση αυτών όχι στην υποψία, αλλά στην πληροφορία. Η προστασία μαρτύρων έχει πλέον μετατραπεί σε προστασία ανώνυμων μαρτύρων, συμπεριλαμβανομένων και όσων συμμετέχουν σε μυστικές αστυνομικές έρευνες και παρακολουθήσεις (γνωστή με τον όρο ανακριτική διείσδυση¹¹⁷) που προστατεύονται και προωθούνται από το ΣΠΔ, τόσο κατά το στάδιο της προδικασίας, όσο και κατά το στάδιο της κύριας διαδικασίας. Σε άλλες περιπτώσεις (πχ. σε υποθέσεις τρομοκρατίας/οργανωμένου εγκλήματος), οι συνήγοροι υπεράσπισης αποκλείονται από την πρόσβαση σε όλο το υλικό του φακέλου δικογραφίας. Όλες αυτές οι πρακτικές στο χώρο της δικαιοσύνης, υπονομεύσαν συχνά τους κανόνες της δίκαιης δίκης και της ισότητας των όπλων. Παρόλο που τα τελευταία αναγνωρίζονται ως απόλυτα δικαιώματα του ύποπτου/κατηγορούμενου, όταν διακυβεύεται η ασφάλεια, αυτά υπόκεινται σε περιορισμούς.¹¹⁸

Και κάπως έτσι, συντελείται το πέραςμα από την έναρξη της ποινικής διαδικασίας βάσει σοβαρών ενδείξεων, στην έναρξή της βάσει απλών και από το τεκμήριο της αθωότητας, στο τεκμήριο της ενοχής, επαναπροσδιοριζόμενων των κανόνων απόδειξης και υπονομευόμενων θεμελιωδών αρχών του δικαίου.¹¹⁹ Στα πλαίσια του νέου «προληπτικού» ποινικού δικαίου, το ΣΠΔ χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο ως μέσο για τη ρύθμιση του παρόντος και του μέλλοντος και όχι για την τιμωρία τετελεσμένων εγκληματικών συμπεριφορών, ενώ η ποινική διαδικασία μετατρέπεται σε διαδικασία στην οποία *η προδικαστική έρευνα δεν αφορά την εύρεση της αλήθειας που σχετίζεται με το διαπραχθέν έγκλημα, αλλά την κατασκευή και την αποδόμηση της*

¹¹⁷ Ως ανακριτική διείσδυση λογίζεται είτε η χρήση ανακριτικών υπαλλήλων, ή άλλων έμπιστων αυτών προσώπων, με στόχο την εξασφάλιση αποδεικτικών στοιχείων μιας αξιόποινης πράξης, ή της αποκάλυψης του δράστη τέλεσης αυτής. Για την πρακτική αυτή, οι απόψεις δίστανται, καθώς επιτρέπουν πολλά περιθώρια για αδιαφανείς και καταχρηστικές σε βάρος των υπόπτων δράσεις από τα αστυνομικά όργανα. Βλ. σχετ. Α. Παπαδαμάκης, «Ανακριτική διείσδυση: όρια και υπερβάσεις», *ΠοινΔικ*, τ. 11-12/2010, σελ. 1326 επ.

¹¹⁸ Γ. Χλούπης, ό.π., σελ. 70.

¹¹⁹ J. Verveale, ό.π., p. 124, 128.

κοινωνικής επικινδυνότητας.¹²⁰ Αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών είναι η επέκταση της τιμωρητικής δικαιοσύνης¹²¹ και η υπονόμευση του κράτους δικαίου.

Συνοψίζοντας, με τους τρόπους που παρουσιάστηκαν ανωτέρω, και ακολουθώντας τα νέα πρότυπα αντεγκληματικής πολιτικής, ο ασκούμενος κοινωνικός έλεγχος, επεκτείνεται μέσω του ουσιαστικού και του ποινικού δικονομικού δικαίου, και της σωφρονιστικής πολιτικής, ενώ την ίδια στιγμή τίθενται υπό αμφισβήτηση η ασφάλεια δικονομικών εγγυήσεων και ατομικών δικαιωμάτων. Καλούνται τώρα οι πολίτες να επιλέξουν ανάμεσα στην ασφάλεια ή την ελευθερία τους, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι οι δύο αυτές έννοιες είναι εκ φύσεως αντιφατικές. Όμως, η ελευθερία (η δυνατότητα δηλαδή δράσεων κατά βούληση του ατόμου- ελλείπει καταναγκασμού από τρίτο) και η ασφάλεια (η κατάσταση δηλαδή κατά την οποία εκλείπει ο κίνδυνος), εντός κοινωνικοπολιτικά προηγμένων δημοκρατικών κρατών, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες καθώς η ύπαρξη της μιας προϋποθέτει και εξασφαλίζει την ύπαρξη της άλλης. Η ισορροπημένη σύζευξη αυτών των δύο, απολήγει μάλιστα στην ακίνδυνη απόλαυση εννόμων αγαθών και ατομικών δικαιωμάτων, ζητούμενο κάθε ευνομούμενης πολιτείας. Όταν όμως η ποινική καταστολή, η οποία αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την πάταξη της εγκληματικότητας, υπερβαίνει τα δικαιοκρατικά όρια νομιμοποίησής της, δημιουργεί γόνιμο έδαφος για την συρρίκνωση των τελευταίων (δικαιωμάτων), και καθιστά τις υπό εξέταση έννοιες ανταγωνιστικές μεταξύ τους, κατατείνοντας στον επαναπροσδιορισμό των ορίων τους¹²².

Κλείνοντας την παρούσα ενότητα, δε θα μπορούσε να παραληφθεί μια συνοπτική εξέταση του μηχανισμού συσχέτισης που αναπτύσσεται μεταξύ του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κοινωνικού ελέγχου. Στη κοινή συνείδηση, τα ανθρώπινα δικαιώματα εντυπώνονται ως μέσο επίτευξης του σεβασμού στην αξία του ανθρώπου, και λειτουργούν ως μηχανισμός ενεργοποίησης των ατόμων για την έκφραση της ελευθερίας στην καθημερινή τους ζωή, λειτουργώντας ως μέτρο αντιστάθμισης στις μορφές του κοινωνικού ελέγχου. Από νομική σκοπιά, το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως και άλλες μορφές δικαίου, κωδικοποιεί συγκεκριμένες αξίες (ή άλλως μορφές κοινωνικής ηθικής), προσδίδοντας σ' αυτές σταθερότητα και

¹²⁰ Το ίδιο, σελ. 123.

¹²¹ A.K. Bottomley, «Εγκλημα και Ποινική Δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: 'Αυστηροί με το έγκλημα- Αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος'», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/2002, σ. 640 επ.

¹²² Ν. Κουράκης, «Ασφάλεια και Ελευθερία. Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια», ΝοΒ (τόμος 54), 9/2009, τεύχος 8, σελ. 1217-1222.

χαρακτήρα νομιμοποιητικής βάσης για την λήψη δικαστικών αποφάσεων και μηχανισμών εκτέλεσης αυτών, προς το σκοπό της συμμόρφωσης των ατόμων με κοινωνικά αποδεκτές κοινωνικές συμπεριφορές. Κατ’ αυτό το σκεπτικό, τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν, μέσα από την σχέση αλληλεπίδρασής τους με τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης, να εισφέρουν σημαντικά στη διαμόρφωση αντιλήψεων περί της νόμιμης/αποδεκτής ή αποκλίνουσας/μη αποδεκτής συμπεριφοράς, και να παρέχουν ως εκ τούτου μια μορφή μετα-ελέγχου (“meta-control”) των εκάστοτε εθνικών νομικών συστημάτων. Σ’ αυτό το πλαίσιο, το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να εκπληρώνει λειτουργίες κοινωνικού ελέγχου, λειτουργώντας ως μηχανισμός αλλαγής ή σταθεροποίησης των κοινωνικών νορμών αλλά και των εκάστοτε εθνικών ποινικών πολιτικών και πρακτικών. Σαφέστερη εικόνα για αυτήν την σχέση, μπορούμε για παράδειγμα να αντλήσουμε από την νομολογία του ΕΔΔΑ, από την οποία και αναδεικνύονται περιπτώσεις, τόσο νομιμοποιητικής θεμελίωσης¹²³, όσο και απαγόρευσης¹²⁴ σχετικών πρακτικών, επί τη βάση της συμπόρευσης ή εναντίωσης των τελευταίων με τον σεβασμό στα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, όπως αυτά κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ. Το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εμπλέκεται με δύο τρόπους με τον κοινωνικό έλεγχο: αφενός με την προσφυγή στο δικαστήριο και την επίκληση του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τους καταγγέλλοντες πολίτες για την επίτευξη κοινωνικού ελέγχου προς τα πάνω (“*upward social control*”), και αφετέρου, στις περιπτώσεις απόρριψης των εν λόγω προσφυγών και άρα έγκρισης των σχετικών με αυτές ποινικών πρακτικών, την ενίσχυση της άσκησης κοινωνικού ελέγχου προς τα κάτω (“*downward social control*”).¹²⁵ Μια τέτοια θεώρηση, στρέφει συνεπώς την προσοχή στην εν γένει διαχείριση, αλλά και λειτουργία του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην ανάγκη εγκαθίδρυσης ουσιαστικότερων

¹²³ Πχ. υποθέσεις *Valasinas vs Lithuania* (2001) και *Ramirez Sanchez vs France* (2005). Στις εν λόγω το ΕΔΔΑ απέρριψε τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων, ότι δηλαδή υπέστησαν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση από τον εγκλεισμό τους επί μακρόν σε απομόνωση εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων έκτισης της ποινής τους. Το δικαστήριο, στην υπόθεση του Sanchez έκρινε επί παραδείγματι, ότι η κράτηση ενός ατόμου που καταδικάστηκε για τρομοκρατική επίθεση, είναι δικαιολογημένη, ενόψει του κινδύνου που απειλεί τις σύγχρονες κοινωνίες και οδηγεί κατά λογική αναγκαιότητα στη λήψη επιπλέον μέτρων ασφαλείας. Βλ. P. Johnson & S. Falcetta, ό.π., σελ. 20-21.

¹²⁴ Πχ. υποθέσεις *Moldovan and Others v Romania* (no.2) (2005) and *S. and Marper v the United Kingdom* (2008), σχετικά με την καταχρηστική άσκηση εξουσίας των επιμέρους κρατικών αρχών επιβολής του νόμου, όπου το ΕΔΔΑ, καταδίκασε τέτοιες συμπεριφορές, ως αντίθετες με το πνεύμα και περιεχόμενο των διατάξεων της ΕΣΔΑ, δικαιώνοντας έτσι τους προσφεύγοντες, και θέτοντας όρια και απαγορεύσεις σε σχετικές εκδηλώσεις συμπεριφοράς από πλευράς κρατικών οργάνων. Βλ. P. Johnson & S. Falcetta, ό.π., σελ. 22.

¹²⁵ P. Johnson & S. Falcetta, ό.π., σελ. 4-6, 24-25.

προϋποθέσεων εφαρμογής του. Παράλληλα, καθώς στην κοινωνία της διακινδύνευσης το δίκαιο αποτελεί και το σπουδαιότερο μέσο για την νομιμοποίηση των νέων τεχνολογικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται κατά κόρον στα συστήματα ελέγχου της, επισημαίνεται η υποχρέωση του νομοθέτη, προηγηθείσας μιας ανάλυσης κόστους-οφέλους, με κεντρικό σημείο αναφοράς την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών, να κρίνει κατά περίπτωση και να περιορίζει την τεχνολογία όπου απαιτείται.¹²⁶

B. Εφαρμογές της τεχνολογίας στο ΣΠΔ

B.1. Προδικασία και κύρια διαδικασία

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, οι νέες τεχνολογίες λαμβάνουν έδαφος στους κόλπους του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης με ταχείς ρυθμούς και σε μεγάλο εύρος, υλοποιώντας τη στρατηγική της *ορθότερης και αποδοτικότερης* απονομής της δικαιοσύνης, ενώ συνάμα εξαλείφεται το υποκειμενικό στοιχείο των εμπλεκόμενων φορέων καθ' όλες τις διαδικασίες, στο μέτρο που αυτό είναι εφικτό. Για τα δύο πρώτα στάδια του ΣΠΔ (προδικασία και κύρια διαδικασία) επιλέχθηκαν ως χαρακτηριστικότερες προς παρουσίαση και διάθεση προς συζήτηση και κριτική αποτίμηση- αναφορικά ιδίως με την επίδρασή τους στη σφαίρα των θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων, οι βιομετρικές μέθοδοι, τα ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία και οι μέθοδοι τεχνητής νοημοσύνης, όπως εν προκειμένω οι αλγοριθμικές μελέτες επικινδυνότητας.

¹²⁶Π. Δόνος, ό.π., σελ. 23.

B.1.1. Βιομετρικές μέθοδοι- Η περίπτωση της ανάλυσης D.N.A.

Βιομετρία¹²⁷ είναι η επιστήμη εκείνη που χρησιμοποιεί ψηφιακές τεχνικές ώστε να προσδιορίσει το άτομο μέσα από τα μοναδικά βιολογικά ή φυσικά χαρακτηριστικά του. Αναφέρεται δηλαδή στις εφαρμογές εκείνες που στόχο έχουν την ταυτοποίηση του ατόμου (identification) ή τη πιστοποίηση της αυθεντικότητας της ταυτότητάς του (authentication) μέσω της χρήσης εξατομικευμένων σωματικών χαρακτηριστικών. Τα τελευταία, θα πρέπει να είναι μοναδικά, καθολικά, διαρκή (αναλλοίωτα στον χρόνο) και δεκτικά αξιοποίησης, συλλογής, αποθήκευσης και επεξεργασίας.¹²⁸

Σήμερα, η χρήση τεχνικών βιομετρικής αναγνώρισης συναντάται σε ποικίλες δραστηριότητες της καθημερινής ζωής των πολιτών, ενσωματωμένη σε συσκευές ευρείας χρήσης όπως, επί παραδείγματι, στα smart phones και στους υπολογιστές, και εγγυώνται μεγαλύτερη ασφάλεια τον τομέα της ταυτοποίησης προσωπικών στοιχείων των χρηστών. Από την άλλη, οι τεχνικές αυτές αποτελούν και σημαντικό εργαλείο για τις αρχές επιβολής του νόμου, τόσο για την αναγνώριση και ταυτοποίηση δραστών, όσο και για την ασφαλή πρόσβαση σε δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους.¹²⁹ Πολλαπλά ζητήματα εγείρονται, ωστόσο, από τη χρήση τέτοιων μεθόδων, που σχετίζονται τόσο με την ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων του ατόμου που γίνονται αντικείμενο συλλογής, αποθήκευσης και επεξεργασίας, όσο και με ζητήματα γνώσης ή/και συναίνεσης του υποκειμένου αναφορικά με τη χρήση αυτών των δεδομένων από τις αρχές επιβολής του νόμου. Δημιουργούνται ερωτήματα που αφορούν τόσο στα όρια υπέρβασης ή αυθαιρεσίας, όσο και στις επιπτώσεις στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

¹²⁷ Κατά το λεξικό του Εμ. Κριαρά, «η βιομετρία είναι βιολογική επιστήμη, συγγενική με τη στατιστική, που ερευνά τα φαινόμενα της ζωής και τους νόμους τους και καθορίζει εκ των προτέρων την πορεία των βιολογικών φαινομένων, ώστε να μπορεί ο άνθρωπος να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που θα του παρουσιαστούν». Βλ. σχετ. Γρ. Λαζαράκος, «Βιομετρία: Προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσω της επεξεργασίας ευαίσθητων (σωματικών) πληροφοριών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 11/2001, σ. 1165.

¹²⁸ Χρ. Γεωργίου, «Το τεστ DNA στην ποινική διαδικασία: Παράγοντες αναξιопιστίας και όρια χρήσης του», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/2003, σ. 679 επ.

¹²⁹ Άξια αναφοράς είναι εν προκειμένω τα συστήματα αναγνώρισης προσώπων, μέσω των οποίων είναι δυνατή η εκτεταμένη ανάλυση των χαρακτηριστικών του προσώπου (αναλύεται με μεγάλη ακρίβεια η απόσταση μεταξύ των ματιών, το σχήμα του προσώπου, το δέρμα κλπ). Από τις πρώτες σχετικές εφαρμογές ήταν η χρήση του συστήματος αξιολόγησης εικόνων «Site View», που καθιστούσε εφικτή την αναγνώριση από απόσταση αντικειμένων και προσώπων βάσει της κίνησης, του σχήματος και του μεγέθους τους. Στην ίδια κατηγορία ανήκει και το πρόγραμμα FARET (Face Recognition Technology), η χρήση του οποίου εδραιώθηκε τη δεκαετία του '90. Χαρακτηριστική είναι η χρήση του τελευταίου από την αστυνομία σε ποδοσφαιρικό αγώνα για την σύλληψη φιλάθλων κατά των οποίων εκκρεμούσε ένταλμα σύλληψης, βλ. Χρ. Γεωργίου, ό.π.

Από τις πιο αναγνωρισμένες, στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης, βιομετρικές μεθόδους αναγνώρισης ατόμων, είναι η ανάλυση γενετικού υλικού D.N.A. Αποτέλεσε μια επαναστατική μέθοδο για τους επιστημονικούς κλάδους της ιατροδικαστικής και της εγκληματολογίας και ένα χρήσιμο εργαλείο για την αναγνώριση θυμάτων (πολέμου, πυρκαγιών, αεροπορικών δυστυχημάτων), ενώ έχει σήμερα αναγνωριστεί ως ένα από τα αποτελεσματικότερα όπλα των διωκτικών αρχών για τη διερεύνηση, την εξιχνίαση και την καταπολέμηση του εγκλήματος. Στη μεθοδολογία της ανάλυσης γενετικού υλικού αποδόθηκε η ετεροχρονισμένη αποφυλάκιση άδικα καταδικασθέντων ή η μετά θάνατον αυτών αποκατάσταση της αλήθειας και της τιμής τους.¹³⁰ Βάση της, αποτελεί η παραδοχή της βιολογικής μοναδικότητας κάθε ατόμου. Η γένεση της μεθόδου αποδίδεται στο γενετιστή Alec Jeffreys που μαζί με την επιστημονική του ομάδα, σχεδίασαν αυτή την τεχνική με σκοπό τη χρήση της για την αναγνώριση ατόμων και την ταυτοποίησή τους μέσω της ανάλυσης των βιολογικών τους υλικών.¹³¹

Το DNA μας αποτελείται από σαράντα έξι χρωμοσώματα και, συγκεκριμένα, είκοσι τρία ζευγάρια αλυσίδων, καθεμία εκ των οποίων είναι κατασκευασμένη από τέσσερις κρίκους που συνδέονται μεταξύ τους με ποικίλους τρόπους. Σχηματίζονται έτσι χιλιάδες διαφορετικές σειρές κρίκων που αποκαλούνται γονίδια, τα οποία ενώ δεν διαφέρουν σημαντικά από άτομο σε άτομο, διαφοροποιείται ωστόσο ο αριθμός των επαναλαμβανόμενων συνδυασμών κρίκων στη σειρά.¹³² Η ανάλυση DNA μπορεί να διενεργηθεί σε κάθε βιολογικό υλικό (νωπό ή αποξηραμένο) περιέχον εμπύρηνια (ευκαρυωτικά) κύτταρα, τα οποία ανιχνεύονται σε πληθώρα ιστικών υπολειμμάτων. Συνήθεις περιπτώσεις νωπών δειγμάτων αποτελούν το αίμα, το σάλιο, οι θύλακες τριχών, το σπέρμα ή το αμνιακό υγρό. Αντίστοιχα, στα αποξηραμένα δείγματα συγκαταλέγονται όλα τα ανωτέρω σε αποξηραμένη μορφή, ο πολφός των οδόντων, ο μυελός των οστών, το νεκροτομικό υλικό εκταφής, τα οστά κλπ.¹³³ Η ανάλυση DNA πραγματοποιείται ως επί το πλείστον σε μη κωδικές περιοχές χρωμοσωμάτων, οι οποίες

¹³⁰ Ενδεικτικά παρατίθενται οι περιπτώσεις: α) του Σαμ Σέπαρντ, όπου μετά την παρέλευση 30 ετών από το θάνατό του, απεδείχθη μέσω της ανάλυσης DNA πως δεν ήταν αυτός ο δολοφόνος της συζύγου του, αποκαθιστάμενης τοιοτοτρόπως της τιμής του, και β) η αθώωση του Ντέιβιντ Μίλγκαρντ που το μακρινό 1969 είχε άδικα καταδικαστεί για τον βιασμό και τη δολοφονία μιας γυναίκας. Βλ. σχετ. Ι. Πολλάτου, «Ανάλυση του DNA και νέοι ορίζοντες στη διερεύνηση του εγκλήματος», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 11/2001, σελ. 1179 επ.

¹³¹ Ι. Πολλάτου, ό.π.

¹³² Χρ. Γεωργίου, ό.π.

¹³³ Ι. Πολλάτου, ό.π.

δεν παρέχουν πληροφορίες αναφορικά με κληρονομικά χαρακτηριστικά, προκειμένου να διασφαλίζεται κατά το μέγιστον σ' αυτή τη διαδικασία η προστασία του ατόμου από την επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα.¹³⁴

Γενικά, η ανάλυση του γενετικού αποτυπώματος διενεργείται σε δύο στάδια¹³⁵: α) το εργαστηριακό και β) το στάδιο της πληθυσμιακής/στατιστικής ανάλυσης. Κατά το πρώτο στάδιο, συγκρίνονται διαφορετικά τμήματα κάποιου δείγματος DNA υπόπτου με τα αντίστοιχα τμήματα ενός άλλου δείγματος (πχ. δείγμα από ανευρεθέν βιολογικό υλικό από τον τόπο του εγκλήματος) για να διαπιστωθεί τυχόν ταύτιση μεταξύ τους. Στην περίπτωση που εξακριβωθεί ταύτιση αυτών, διερευνάται ακολούθως (κατά το δεύτερο στάδιο) η συχνότητα κατανομής των εν λόγω γενετικών αποτυπωμάτων στον πληθυσμό, δηλαδή εκτιμάται στατιστικά πόσοι άνθρωποι έχουν τον ίδιο γονότυπο, προκειμένου οι εμπειρογνώμονες να οδηγηθούν σε ασφαλέστερη εξαγωγή αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων.

Ωστόσο, το σύστημα ανάλυσης των γενετικών αποτυπωμάτων από χώρα σε χώρα και πιο συγκεκριμένα από εργαστήριο σε εργαστήριο μπορεί να διαφέρει, δεδομένου ότι οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται ποικίλουν.¹³⁶ Η επιλογή των τελευταίων καθορίζεται από διάφορους παράγοντες που τελούν σε άμεση συνάρτηση αφενός με τη φύση της διερευνώμενης υπόθεσης, αφετέρου, με τη φύση του υπό εξέταση υλικού, τον τεχνικό εξοπλισμό του εκάστοτε εργαστηρίου, αλλά και τον βαθμό κατάρτισης και εμπειρίας του απασχολούμενου στα εργαστήρια επιστημονικού προσωπικού. Για παράδειγμα, σε άλλες χώρες εξετάζονται εικοσιτρείς (Σκωτία) και σε άλλες δεκαέξι (πχ. Μεγ. Βρετανία), δέκα ή έξι αντίστοιχα γενετικές περιοχές¹³⁷. Ευνόητο είναι πως όσο

¹³⁴ Η ΑΠΔΠΧ με την με αριθ. 15/2001 γνωμοδότησή της έχει κρίνει ότι κάθε γενετική πληροφορία είναι μοναδική, καθώς μέσα από την ανάλυσή της προκύπτουν δεδομένα για το πρόσωπο που δεν αφορούν μόνο στο παρόν, αλλά ταυτόχρονα και στο μέλλον του, έχοντας τη δυναμική να αποκαλύψουν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα τόσο για τον ίδιο τον φερόμενο ως δράστη, όσο και για την οικογένειά του (πχ. πληροφορίες για προδιάθεση ασθένειας κλπ). Βλ. σχετικά *ΠοινΔικ* 2001, σ. 263 επ.

¹³⁵ Χρ. Γεωργίου, ό.π.

¹³⁶ Μία από τις συνηθέστερες μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται σήμερα για την ανάλυση γενετικού υλικού, είναι αυτή που γίνεται με STRs. Η εν λόγω μέθοδος, επιτρέπει την ανάλυση περιοχών DNA που διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό από άτομο σε άτομο, πραγματοποιούμενης δια της επανάληψης μικρών ακολουθιών νουκλεοτιδίων (ακολουθίες STRs), ενώ η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων λαμβάνει χώρα αφού έχει προηγηθεί σχετική στατιστική επεξεργασία, κατά τα ως άνω αναφερόμενα, βλ. Ι. Πολλάτου, ό.π., σ. 1180 και Κ. Κώτσογλου, «DNA και Ποινική Απόδειξη. Η Δογματική του αρ. 201 ΚΠΔ, *The art of crime*, 2019, url: https://theartofcrime.gr/dna-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CF%80%CF%8C%CE%B4%CE%B5%CE%B9%CE%BE%CE%B7-h-%CE%B4%CE%BF%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%AC/#_ftn5

¹³⁷ Κ. Κώτσογλου, ό.π..

περισσότερες περιοχές του γονότυπου εξετάζονται, τόσο ελαχιστοποιούνται και οι πιθανότητες λανθασμένης ερμηνείας των αποτελεσμάτων. Ως συνέπεια αυτής της τεχνικής διαφοροποίησης, συχνά παρατηρείται μια διάσταση στην ερμηνεία και τις αξιολογήσεις των αποτελεσμάτων μεταξύ των εκάστοτε εργαστηρίων ανάλογα με την κατά περίπτωση εφαρμοζόμενη τεχνική. Για τους λόγους αυτούς, κοινό αίτημα σήμερα, σε παγκόσμια κλίμακα, αποτελεί η εφαρμογή μιας κοινής μεθοδολογίας από τα σχετικά εργαστήρια, που θα επιτρέψει τα αποτελέσματα να είναι αφενός συγκρίσιμα, αφετέρου να τυγχάνουν ευρείας αναγνώρισης και αποδοχής σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σε κάθε περίπτωση όμως, η είσοδος της νέας αυτής τεχνολογίας στο οπλοστάσιο του ΣΠΔ επέδρασε με καταλυτικό τρόπο και προς μία, αναμφίβολα, θετική κατεύθυνση, εξυπηρετώντας την διαλεύκανση αμέτρητων ποινικών υποθέσεων και συμβάλλοντας συνάμα (υπό προϋποθέσεις ορθής χρήσης της) σε ταχύτερη, αποτελεσματικότερη και πιο αξιόπιστη απονομή δικαιοσύνης. Η χρήση αυτής της μεθόδου, έλαβε μάλιστα τέτοιες διαστάσεις, ήδη από το τέλος του 20^{ου} αιώνα, που εύστοχα ο James Strass, διακεκριμένος καθηγητής ιατροδικαστικής, διατύπωσε ότι η ανάλυση DNA διαθέτει τη δυναμική να συγκριθεί με την δακτυλοσκόπηση, μία μέθοδο που αποθεώθηκε από τις δικωτικές αρχές ήδη από τα τέλη 19^{ου} αιώνα.¹³⁸ Αναπόφευκτη συνέπεια των εξελίξεων αυτών, ήταν η ενσωμάτωση της εν λόγω καινοτομίας στο δικονομικό σύστημα των περισσότερων σύγχρονων κοινωνιών παγκοσμίως και η αναγνώρισή της ως ενός από τα πιο αξιόπιστα διερευνητικά μέσα και αποδεικτικά τεκμήρια. Σ' αυτό το πλαίσιο, οι αρχές επιβολής του νόμου, πολύ σύντομα αξιοποίησαν την ανάλυση γενετικών δεδομένων στις έρευνές τους. Διακρίνονται ακολούθως οι εξής δύο βασικότερες κατηγορίες:

Α) Έρευνες βασισμένες σε αρχεία δεδομένων γενετικών προφίλ (DNA profiling): Στην Ευρώπη, καθοριστικής σημασίας προς την εξέλιξη αυτή, υπήρξε η Απόφαση Prum¹³⁹ (Απόφαση 2008/615/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 23^{ης} Ιουνίου 2008), που εισήγαγε την υποχρέωση σύστασης από τα κράτη- μέλη, εθνικών αυτοματοποιημένων

¹³⁸ P. Johnson & R. Williams, "Internationalizing New Technologies of Crime Control: Forensic DNA Databasing and Datasharing in the European Union", *Policing and Society*, vol 17, No2, 2007, p. 103· I. Πολλάτου, ό.π., σελ. 1180.

¹³⁹ Βλ. σχετικά:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008D0615&from=EL> (τελευταία πρόσβαση: 15/5/21)

αρχείων DNA, και την δυνατότητα διασυννοριακής ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των αρμόδιων διωκτικών/δικαστικών αρχών, για τον σκοπό της πρόληψης και διερεύνησης εγκληματικών πράξεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ταχύτητας με την οποία εξελίχθηκε και καθιερώθηκε η μέθοδος αυτή, αποτελεί η Βρετανία, της οποίας η εθνική βάση δεδομένων DNA το 1998 περιελάμβανε δείγματα από 470.000 υπόπτους, το 1999 από 700.000 υπόπτους¹⁴⁰, το 2007 ανερχόταν σε 4.000.000 καταχωρισμένα γενετικά προφίλ, στα οποία συγκαταλέγονταν πλέον δεδομένα τόσο από συλληφθέντες (για διαφορετικής βαρύτητας και απαξίας εγκλήματα), όσο και από θύματα, μάρτυρες αλλά και εθελοντές, ενώ το 2013 ήταν συνολικά καταχωρισμένα 4.800.000 γενετικά προφίλ (ήτοι σχεδόν το 8% του συνολικού πληθυσμού της χώρας).¹⁴¹

Β) Η δεύτερη πιο δημοφιλής για τις διωκτικές αρχές μορφή ερευνών είναι αυτή του γενετικού φαινότυπου (forensic DNA phenotyping). Οι έρευνες αυτές, αντλούν δεδομένα γενετικού υλικού από μία σκηνή εγκλήματος προκειμένου να ανιχνεύσουν και να προσδιορίσουν υπόπτους τέλεσης εγκληματικών ενεργειών που είναι άγνωστοι στις αρχές. Για παράδειγμα, με τη μέθοδο αυτή, μπορούν να αντληθούν στοιχεία που θα εστιάσουν την προσοχή για την ανακάλυψη των δραστών σε μια συγκεκριμένη φυλετική ομάδα βάσει προσδιορισμού του χρώματος μαλλιών, του δέρματος κλπ.¹⁴² Σε αυτόν τον τύπο ερευνών βασίστηκε και ένα μικρότερο, αλλά σίγουρα όχι αμελητέο ποσοστό ερευνών για την διερεύνηση και δίωξη εγκλημάτων. Γίνεται λόγος για τις έρευνες που διεξάγονται μέσω της μαζικής λήψης γενετικού υλικού (dragnet investigations) από μια ομάδα ατόμων που φέρουν κάποια «ύποπτα» χαρακτηριστικά.

Παράδειγμα τέτοιας έρευνας, κατά την οποία πραγματοποιήθηκε μαζική λήψη DNA ως μορφή πραγματογνωμοσύνης στη ποινική διαδικασία, αποτελεί η υπόθεση βιασμού και δολοφονίας δύο ανήλικων κοριτσιών, το 1986 στην Αγγλία. Στην περίπτωση αυτή, πάνω από 5.000 άτομα, κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής όπου τελέστηκε το έγκλημα, κλήθηκαν ταυτόχρονα να δώσουν γενετικό δείγμα. Όταν ένας μόνο από τους κατοίκους της περιοχής δεν προσήλθε, θεωρήθηκε από τις αρχές ύποπτος, παραγόμενου σε βάρος του ενός οιονεί τεκμηρίου ενοχής. Ωστόσο, από την διενεργηθείσα εκ των υστέρων

¹⁴⁰ Ι. Πολλάτου, ό.π., σ. 1179 επ.

¹⁴¹ Β. J. Koops, ό.π., p.1. και <https://www.yourgenome.org/facts/what-is-the-uk-national-dna-database> (τελευταία επέλαση: 16/5/21)

¹⁴² Β. J. Koops, ό.π., p.6.

έρευνα (ανάλυσης DNA) δεν προέκυψε η ταύτισή του με τον δράστη.¹⁴³ Την ίδια τακτική εξιχνίασης ποινικών υποθέσεων ακολούθησαν οι βρετανικές αρχές και σε άλλες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα αυτή του βιασμού μετά φόνου της ανήλικης Ντον Άσγουορθ. Εν προκειμένω, οι αρχές διενήργησαν μαζικό γενετικό τεστ στον ανδρικό πληθυσμό (ηλικίας 13-33 ετών) τριών χωριών. Ο δράστης του εγκλήματος αποδείχθηκε πως ήταν ένας κάτοικος, ονόματι Κόλιν Πίστφορκ, ο οποίος είχε αρνηθεί να προσέλθει αυτοβούλως για να δώσει δείγμα. Η πρακτική αυτή γνώρισε άνθηση τη δεκαετία του '90 και στις Κάτω Χώρες, τη Γερμανία, αλλά και στις ΗΠΑ.¹⁴⁴

Από πλευράς νομοθετικού πλαισίου, στον ευρωπαϊκό χώρο, η Σύσταση Νο. R (92) I ήταν αυτή που υπέδειξε την εφαρμογή της ανάλυσης DNA για την ταυτοποίηση ενός υπόπτου στο πλαίσιο της διερεύνησης αξιόποινων πράξεων.¹⁴⁵ Από το περιεχόμενό της όμως, δεν συνάγεται η απαγόρευση επιβολής μαζικών αναλύσεων γενετικού υλικού, αλλά απεναντίας, ο ευρωπαίος νομοθέτης επέλεξε να εναποθέσει στη βούληση του εκάστοτε εθνικού την δικονομική νομιμοποίηση ενός τέτοιου μέτρου.¹⁴⁶ Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών συστημάτων σήμερα, οι μαζικές αναλύσεις DNA απαγορεύονται, όπως άλλωστε ισχύει και στην ελληνική έννομη τάξη.

Η νομοθετική αντιμετώπιση της ανακριτικής πράξης του καταναγκασμού προσώπου σε λήψη DNA στην Ελλάδα ρυθμίζεται κατά το αρ. 201 ΚΠΔ, που εισήχθη στον κώδικα ποινικής δικονομίας ως προσπάθεια εναρμόνισης με τις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις.¹⁴⁷ Στο εν λόγω άρθρο, προβλέπεται η δυνατότητα των διωκτικών αρχών σε υποχρεωτική υποβολή κάποιου προσώπου σε ανάλυση γενετικού υλικού προς τον σκοπό της διαπίστωσης της ταυτότητας του δράστη ενός εγκλήματος πλημμεληματικού ή κακουργηματικού χαρακτήρα -που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους. Η λήψη του συγκεκριμένου μέτρου διατάσσεται από τον εισαγγελέα ή τον ανακριτή (ή κατόπιν αίτησης του ίδιου του κατηγορούμενου προς υπεράσπισή του), εφόσον αξιολογηθεί η ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων ενοχής κατά του εκάστοτε ύποπτου τέλεσης αξιόποινης πράξης και πρέπει να διεξάγεται με απόλυτο

¹⁴³ Γ. Καλφέλης, «Επικίνδυνες υπερβάσεις κατά τη διενέργεια επαχθών ανακριτικών πράξεων. Το παράδειγμα της ανάλυσης DNA σε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 7/2020, σ. 657.

¹⁴⁴ B. J. Koops, ό.π., π. 6.

¹⁴⁵ Διαθέσιμη στο: <https://rm.coe.int/09000016804e54f7> (τελευταία πρόσβαση: 18/4/21)

¹⁴⁶ Γ. Καλφέλης, ό.π., σ. 657.

¹⁴⁷ Ήτοι με το περιεχόμενο της απόφασης Prum (απόφαση 2008/615/ΔΕΥ του Συμβουλίου)

σεβασμό στην αξιοπρέπειά του. Με τη σύμφωνη, λοιπόν, γνώμη του Ευρωπαίου νομοθέτη, εγκαθιδρύθηκε η υποχρεωτικότητα του μέτρου καθιστώντας περιττή την οιαδήποτε προηγούμενη δήλωση συναίνεσης από την πλευρά του φερόμενου ως δράστη.

Εξ όσων προαναφέρθηκαν, γίνεται αντιληπτό ότι η ανάλυση DNA σήμερα αποτελεί ένα ανυπολόγιστης αξίας εργαλείο στην φαρέτρα των διωκτικών αρχών για την διερεύνηση των εγκλημάτων και την ταυτοποίηση υπόπτων. Εύλογα όμως, η καινοτομία αυτή αποτέλεσε και πεδίο έκφρασης αντιφατικών και διχαστικών απόψεων. Ζητήματα ηθικονομικής φύσεως και καταστρατήγησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δικονομικών εγγυήσεων ήταν αυτά που απασχόλησαν περισσότερο και συνεχίζουν να απασχολούν μέχρι σήμερα, όπως ειδικότερα, μεταξύ αυτών, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, το δικαίωμα περί μη αυτοενοχοποίησης του κατηγορούμενου-υπόπτου, το τεκμήριο της αθωότητας και ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ταυτόχρονα δε, προέκυψαν και ζητήματα που άπτονται του νομιμοποιητικού υπόβαθρου αυτών, ως έκφραση της γενικότερης τάσης διεύρυνσης της ποινικής καταστολής και κατ' επέκταση, διεύρυνσης του κοινωνικού ελέγχου, τα οποία θα αναλυθούν εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο.

B.1.2. Ψηφιακές έρευνες- ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα, απαγορεύσεις και προστασία προσωπικών δεδομένων

Σήμερα, η ανθρώπινη εμπειρία μεταφέρεται σταδιακά στον ψηφιακό κόσμο, μέσω του οποίου διάγεται μεγάλο μέρος της καθημερινής μας ζωής, ακριβώς όπως συμβαίνει με τις οικονομικές συναλλαγές και την επικοινωνία μας. Αναπόφευκτα έτσι, κάθε μας περιήγηση στον διαδικτυακό κόσμο, όπως και στον πραγματικό, αφήνει ένα ψηφιακό αποτύπωμα, μια πληροφορία για τις κινήσεις μας. Οι πληροφορίες αυτές, δε, πολλαπλασιάζονται για οποιαδήποτε συναλλαγή ή εργασία εκτελούμε και υπηρεσία απολαμβάνουμε στο διαδίκτυο.

Στην ίδια λογική, σήμερα, σχεδόν κάθε έγκλημα (παραδοσιακό ή κυβερνοέγκλημα), έχει και μία ψηφιακή διάσταση. Έτσι τα δεδομένα που αποθηκεύονται σε εφαρμογές και συσκευές καθημερινής μας χρήσης, μπορούν να αποτελούν ταυτόχρονα ενδείξεις εγκληματικών προθέσεων, να φανερώνουν σχέσεις ανάμεσα σε μέλη του οργανωμένου

εγκλήματος, αλλά και να υποδεικνύουν ύποπτους τέλεσης εγκληματικών ενεργειών. Οι νέες αυτές τάσεις και εξελίξεις στο πεδίο της εγκληματικότητας με την επίδραση της τεχνολογίας ανέδειξαν σε σημαντικό πεδίο ενδιαφέροντος για την καταπολέμησή της τις ψηφιακές έρευνες. Το γεγονός αυτό μάλιστα επιβεβαιώνεται και από το ποσοστό (85%) των διενεργούμενων ποινικών ερευνών που βασίζονται πλέον στη χρήση ψηφιακών δεδομένων.¹⁴⁸

Τον Οκτώβριο του 2016, η νεαρή φοιτήτρια Maria Ladenburger δέχθηκε επίθεση ενώ επέστρεφε σπίτι της μετά από ένα πάρτι. Έπεσε θύμα βιασμού και στραγγαλισμού, ενώ στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε από τον δράστη ημιθανής σε παραποτάμια όχθη, όπου και επήλθε τελικά ο θάνατός της. Ο φερόμενος ως δράστης εντοπίστηκε και ταυτοποιήθηκε από τις αρχές μέσω των πληροφοριών που συνελέγησαν από τα δεδομένα του κινητού τηλεφώνου του (εκπεμπόμενο σήμα την χρονική στιγμή τέλεσης του εγκλήματος), αλλά και από τα δεδομένα που συγκέντρωσαν οι αρχές από τον σχετικό πάροχο τηλεφωνίας. Ως αποδεικτικά στοιχεία προσκομίσθηκαν επίσης και συνεκτιμήθηκαν από το δικαστήριο, δεδομένα που αντλήθηκαν από την εφαρμογή «Health» του κινητού τηλεφώνου του δράστη, που πρόδιδε ύποπτη φυσική δραστηριότητα αυτού κατά τη στιγμή της επίθεσης. Οι πληροφορίες αυτές σε συνδυασμό με το σήμα GPS της εν λόγω τηλεφωνικής συσκευής, οδήγησαν σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το χρονικό του εγκλήματος.¹⁴⁹

Αντίστοιχο, πρόσφατο, παράδειγμα από τον ελληνικό χώρο, όπου οι αρχές έλαβαν «βοήθεια» από ψηφιακά δεδομένα για την εξιχνίαση εγκλήματος ανθρωποκτονίας, αποτελεί η υπόθεση δολοφονίας της νεαρής Καρολάϊν, που έπεσε θύμα δολοφονίας (δια στραγγαλισμού) από τον σύζυγό της. Το βιομετρικό «έξυπνο» ρολόι του θύματος, οδήγησε, μέσω της καταγραφής των παλμών του, σε ασφαλή συμπεράσματα τόσο περί του ακριβούς χρόνου θανάτου του, όσο και περί των συνθηκών τέλεσης του φόνου (επίθεση ενώ το θύμα κοιμόταν). Την ίδια στιγμή, εφαρμογή καταμέτρησης βημάτων στη συσκευή τηλεφώνου του καθ' ομολογίαν δράστη, αλλά και η παρακολούθηση του σήματος GPS του τηλεφώνου του, επέτρεψαν την κατάρριψη των παραπλανητικών ισχυρισμών του τελευταίου ότι αυτός δηλαδή ήταν δεμένος χειροπόδαρα, φιμωμένος

¹⁴⁸ Κ. Ζουμπουλάκης, «Η πρόσβαση των αρχών στα ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία: Τι συμβαίνει με τα προσωπικά μας δεδομένα; (19/6/2019), διαθέσιμο στο: <https://www.homodigitalis.gr/posts/3928> (τελευταία πρόσβαση: 21/6/21)

¹⁴⁹ Γ. Ναζίρης, «Η κατάσχεση των ψηφιακών δεδομένων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 2/2021, σ. 178.

και λιπόθυμος τη στιγμή που, κατά δήλωσή του, οι επίδοξοι ληστές, οι οποίοι δήθεν εισέβαλαν στην οικογενειακή οικία, αφαιρούσαν τη ζωή της συζύγου του.¹⁵⁰

Οι ψηφιακές ποινικές έρευνες αποτελούν ερευνητικό πεδίο της Ψηφιακής Εγκληματολογίας¹⁵¹ πραγματοποιούμενες στο πλαίσιο, είτε της ανακριτικής διεύθυνσης, είτε της πραγματογνωμοσύνης (κατά την ανάκριση ή την προκαταρκτική εξέταση), είτε στο πλαίσιο των κατασχέσεων των ψηφιακών δεδομένων. Στόχος τους είναι η συγκέντρωση όσο το δυνατόν περισσότερων νομικά έγκυρων και ακέραιων ψηφιακών/ ηλεκτρονικών αποδεικτικών μέσων που θα εξυπηρετήσουν τη διερεύνηση, εξιχνίαση και δίωξη ενός εγκλήματος (πχ. ένα ηλεκτρονικό μήνυμα, η αλληλογραφία στο messenger, ή στο viber αλλά και όλα τα ψηφιακά αποδεικτικά στοιχεία που συλλέγονται από μία σκηνή εγκλήματος όπως στοιχεία αποθηκευμένα σε ηλεκτρονικά μέσα αποθήκευσης, αλλά και δίκτυα υπολογιστών αντίστοιχα).¹⁵²

Αρχικά, εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι τα ψηφιακά αποδεικτικά μέσα διαφέρουν σημαντικά από τα αντίστοιχα παραδοσιακά -υλικά αντικείμενα, που όλοι έχουμε κατά νου. Γιατί, ενώ τα τελευταία έχουν υλική υπόσταση και εντοπίζονται σε συγκεκριμένο φυσικό χώρο και χρόνο, τα ψηφιακά πειστήρια αντίθετα, είναι άυλα¹⁵³, μπορούν εύκολα να καταστραφούν ή να αλλοιωθούν, η διαχείρισή τους είναι δυνατό να

¹⁵⁰ Βλ. Δημοσίευμα «Γλυκά Νερά: Πώς το «έξυπνο» ρολόι της Καρολάιν πρόδωσε τον 33χρονο. Βήμα – βήμα τα ψηφιακά αποτυπώματα (video)», στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/glyka-nera-pos-to-exypno-roloi-tis-karolain-prodose-ton-33chrono-vima-vima-ta-psifiaka-apotypomata-video/> (τελευταία πρόσβαση:)· «Γλυκά Νερά: Πώς το κινητό του πιλότου, το smartwatch της Καρολάιν και οι κάμερες αποκάλυψαν τον δράστη» (18/6/2021), Ηλ. Εφημερίδα τα ΝΕΑ, στο <https://www.tanea.gr/2021/06/18/greece/astynomika/glyka-nera-pos-to-kinito-tou-pilotou-to-smartwatch-tis-karolain-kai-oi-kameres-apokalypsan-ton-drasti/> (τελευταία πρόσβαση:)

¹⁵¹ Η Ψηφιακή Εγκληματολογία (Digital Forensics) είναι κλάδος της Εγκληματολογίας, περιγράφει «την εφαρμογή των μέσων της επιστήμης των υπολογιστών στην αναγνώριση, συλλογή, εξέταση, ανάλυση των ψηφιακών δεδομένων που αφορούν σε μια υπόθεση, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ακεραιότητα των πληροφοριών και ακολουθώντας τις αυστηρά προκαθορισμένες διαδικασίες τήρησης και χειρισμού των δεδομένων». Βλ. Γ. Μπουρμάς, «Η νομιμότητα των ερευνών σε ηλεκτρονικά δίκτυα και δεδομένα στις περιπτώσεις εγκλημάτων στον Κυβερνοχώρο», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 5/2019, σ. 561.

Αρχικά χρησιμοποιήθηκε ως συνώνυμο της εγκληματολογίας υπολογιστών (computer forensics), αλλά έχει πλέον επεκταθεί ώστε να περιλαμβάνει την έρευνα οποιασδήποτε συσκευής ικανής να αποθηκεύσει πληροφορίες σε ψηφιακή μορφή. Βλ. C. Brown, “Investigating and Prosecuting Cyber Crime: Forensic Dependencies and Barriers to Justice”, *International Journal of Cyber Criminology*, vol.9, issue 1, 2015, p. 72.

¹⁵² Κατά το αρ. 13 περ. ζ΄ ΠΚ «Ψηφιακά δεδομένα είναι η παρουσίαση γεγονότων, πληροφοριών ή εννοιών σε μορφή κατάλληλη προς επεξεργασία από πληροφοριακό σύστημα, συμπεριλαμβανομένου προγράμματος που παρέχει τη δυνατότητα στο πληροφοριακό σύστημα να εκτελέσει μία λειτουργία».

¹⁵³ Στη πραγματικότητα είναι πληροφορίες που μεταφράζονται σε μια σειρά από τα ψηφία «0» και «1» που εναλλάσσονται στα πλαίσια χρήσης του δυαδικού συστήματος των Η/Υ. Βλ. σχετ. Γ. Ναζίρης, ό.π. σ. 181.

λαμβάνει χώρα από απόσταση¹⁵⁴, ενώ μπορούν να είναι προσβάσιμα από περισσότερες συσκευές και σε περισσότερους χρήστες ταυτόχρονα¹⁵⁵.

Η διαδικασία της συλλογής ψηφιακών πειστηρίων αφορά σε τέσσερα κύρια στάδια¹⁵⁶:

α) Τη συλλογή, δηλαδή την αναγνώριση, καταγραφή και συλλογή κάθε πιθανής πηγής ψηφιακών δεδομένων που σχετίζονται με την διερευνώμενη υπόθεση, ακολουθώντας κάποια διαδικαστικά πρότυπα ώστε να εξασφαλίζεται η ακεραιότητα και το αμετάβλητο του περιεχομένου τους. Σήμερα μάλιστα, τα εξελιγμένα εργαλεία της Ψηφιακής Εγκληματολογίας, αποδίδουν ακόμα πιο θεαματικά αποτελέσματα στις ποινικές έρευνες, καθιστώντας εφικτή την ανάκτηση δεδομένων που διαγράφηκαν ή τροποποιήθηκαν στα εγκληματολογικά εργαστήρια.

β) Την εξέταση. Τα συλλεχθέντα κατά το πρώτο στάδιο στοιχεία, τα οποία αφορούν συνήθως σε τεράστιο όγκο, εξετάζονται με αυτοματοποιημένες διαδικασίες, προκειμένου να αξιολογηθούν και να προκριθούν εκείνα μόνο που είναι πιθανότερο να σχετίζονται με την διερευνώμενη υπόθεση.

γ) Την ανάλυση – Κατόπιν αναλύονται με νομικά αποδεκτές μεθόδους τα προκριθέντα κατά το προηγούμενο στάδιο ψηφιακά στοιχεία, προκειμένου ο ερευνητής με τη χρήση εξειδικευμένων εργαλείων λογισμικού και βασισμένος στη γνώση και στην εμπειρία του να εντοπίσει και αποτυπώσει τη σύνδεση αυτών με το ιστορικό της εκάστοτε ερευνώμενης υπόθεσης.

δ) Έκθεση Πραγματογνωμοσύνης- Τα τελικά ευρήματα από την ως άνω ερευνητική διαδικασία, αλλά και η περιγραφή των μεθόδων που χρησιμοποιήθηκαν, αποτυπώνονται με αντικειμενικό τρόπο σε μία αναφορά/ έκθεση. Η έκθεση αυτή, συνοδεύεται πάντα και από το αντίστοιχο ψηφιακό μέσο και θα πρέπει να είναι γραμμένη κατά τρόπο που να γίνεται κατανοητή και από άτομα που δεν κατέχουν ειδικές γνώσεις στον τομέα αυτό.

¹⁵⁴ Συχνά για παράδειγμα επιλέγεται η αποθήκευση αυτών σε servers νεφοϋπολογιστικής η τοποθεσία των οποίων δύσκολα μπορεί να προσδιοριστεί, καθώς συχνά επιλέγεται η εγκατάστασή τους σε χώρες της αλλοδαπής, ιδίως για λόγους μειωμένου κόστους ή λόγους που αφορούν σε χαλαρότερο νομοθετικό πλαίσιο. Το υπολογιστικό νέφος (cloud computing) ειδικότερα, χρησιμοποιείται συχνά ως μέσο για εγκληματική δράση, που δυσκολεύει τις διασυννοριακές έρευνες, δεδομένου ότι οι εθνικές νομοθεσίες έχουν εγγενώς μία τοπικά περιορισμένη δικαιοδοσία, ενώ το cloud είναι εγγενώς παγκόσμιο. βλ. C. Brown, ό.π., p. 76 · Γ. Μπουρμάς, ό.π., σ. 560.

¹⁵⁵ Γ. Ναζίρης, ό.π., σ. 181-182.

¹⁵⁶ Γ. Μπουρμάς, ό.π., σ. 561 επ.

Σε επίπεδο νομοθέτησης, ελάχιστα κείμενα ασχολούνται με τον τρόπο πραγμάτωσης των ψηφιακών ερευνών. Μεταξύ αυτών, ως σημαντικότερο προκρίνεται η Διεθνής Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης «για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο» που υπεγράφη στη Βουδαπέστη (23-11-2001) και τέθηκε σε ισχύ την 1^η/7/2004¹⁵⁷. Η αύξηση της διασυνοριακής εγκληματικότητας και των κυβερνοεγκλημάτων, έθεσε ως προτεραιότητα την ενίσχυση των ψηφιακών ερευνών, προκειμένου να ξεπεραστεί το εμπόδιο της εδαφικής δικαιοδοσίας των εκάστοτε εθνικών διωκτικών αρχών. Η χώρα μας έχει κυρώσει εν μέρει την εν λόγω διεθνή σύμβαση, καθώς και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο αυτής, με το ν. 4411/2016 (ως τροποποιηθείς ισχύει), μη ενσωματώνοντας για παράδειγμα τα άρθρα 19-21 και 29-32 που αφορούν σε δικονομικές διατάξεις περί του τρόπου διενέργειας τέτοιου τύπου ερευνών.

Με βάση την Σύμβαση της Βουδαπέστης, αναγνωρίζονται οι εξής κατηγορίες ψηφιακών δεδομένων στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας¹⁵⁸:

- Τα δεδομένα συνδρομητών (διατηρούνται από τους παρόχους υπηρεσιών) από τα οποία αντλούνται πληροφορίες σχετικά α) με τις τεχνικές προδιαγραφές και την περίοδο χρήσης των υπηρεσιών επικοινωνίας, β) με τα προσωπικά στοιχεία του συνδρομητή (ταυτότητα, διεύθυνση, αριθμός τηλεφώνου κλπ.), αλλά και γ) πληροφορίες σχετιζόμενες με την τοποθεσία εγκατάστασης του εξοπλισμού επικοινωνίας.
- Τα δεδομένα κίνησης¹⁵⁹ που αποκαλύπτουν για παράδειγμα πληροφορίες σχετικά με την προέλευση, τον χρόνο, τη διάρκεια ή τη διαδρομή της υπηρεσίας επικοινωνίας και
- Τα δεδομένα περιεχομένου που αποκαλύπτουν πληροφορίες σχετικά με το περιεχόμενο της επικοινωνίας καθ' εαυτό (πχ. περιεχόμενο e-mails).

¹⁵⁷ Είχαν προηγηθεί αρκετές Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης που ρύθμιζαν σχετικά ζητήματα, όπως οι (85) 10, (88) 2, (87) 15, (89) 9, (95) 4 και (95) 13. Τη Σύμβαση της Βουδαπέστης έχουν σήμερα κυρώσει 64 κράτη (20 εκ των οποίων δεν είναι μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενώ έχει υπογραφεί, αλλά όχι κυρωθεί και από τρία ακόμα κράτη. Βλ. Γ. Ναζίρης, ό.π., σ. 188.

¹⁵⁸ Γ. Ναζίρης, ό.π., σ. 185.

¹⁵⁹ Σχετική διάκριση των δεδομένων- σε δεδομένα κίνησης και δεδομένα θέσης, έχει εισαχθεί στην ελληνική έννομη τάξη με το αρ. 2 παρ. 3 ν. 3471/2006. Στη πρώτη κατηγορία μπορεί να ανήκουν ο αριθμός της σύνδεσης, οι κωδικοί πρόσβασης, η ταυτότητα σύνδεσης, η διάρκεια της επικοινωνίας, η έναρξη και η λήξη αυτής, ο όγκος των δεδομένων που διαβιβάστηκαν κλπ. Στη δεύτερη κατηγορία από την άλλη, περιλαμβάνονται στοιχεία που αποκαλύπτουν τη γεωγραφική θέση του τερματικού του χρήστη.

Γενικά, τα αποδεικτικά στοιχεία αποτελούν μέσο για την απόδειξη ενός συνόλου πραγματικών περιστατικών, μέσα από μια διαδικασία που διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες εντός πλαισίου διεξαγωγής της ποινικής δίκης που βασικό της στόχο έχει την κατάγνωση της ενοχής ή μη του κατηγορούμενου.¹⁶⁰ Τα εκάστοτε μάλιστα δεδομένα δεν υιοθετούν το χαρακτήρα αποδεικτικών στοιχείων μέχρι το δικαστήριο να κρίνει το παραδεκτό αυτών, να κρίνει, δηλαδή, ότι πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις του νόμου. Ωστόσο, η πολυπλοκότητα της φύσης και των ιδιαίτερων εν γένει γνωρισμάτων των ψηφιακών δεδομένων, καθιστά συχνά προβληματική την αξιοποίησή τους ως αποδεικτικών μέσων για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, γιατί η πλειοψηφία των δικαστών και λοιπών παραγόντων της ποινικής δίκης (δικηγόροι, ένορκoi, εισαγγελείς), ελλείπει σχετικής κατάρτισης και τεχνογνωσίας, αδυνατούν να κατανοήσουν την ιδιαίτερη φύση τους, με αποτέλεσμα να είναι διστακτικοί ως προς την αναγνώριση της αποδεικτικής τους αξίας. Δεύτερον, γιατί στις περισσότερες δικαιοταξίες, η αντιμετώπιση των ψηφιακών πειστηρίων επιχειρείται να διευθετηθεί δια της επίκλησης διατάξεων που δεν απέβλεπαν αρχικά στη ρύθμιση αυτών ή δια της ενσωμάτωσης στο εκάστοτε εθνικό δικαιοσύνημα εισαγόμενων αποσπασματικών ρυθμίσεων που σίγουρα καταλείπουν κενά ή ακόμα και γεννούν αντιφάσεις.

Ένα άλλο σημείο που κεντρίζει την προσοχή του νομικού κόσμου αφορά στον τομέα των ψηφιακών τηλεπικοινωνιών. Όταν η βιομηχανία τηλεπικοινωνιών έγινε ψηφιακή τη δεκαετία του '90, θεσπίστηκε στις ΗΠΑ ο νόμος περί επικοινωνιών (CALEA-1994), που ρύθμιζε μεταξύ άλλων και ζητήματα πρόσβασης των αρχών σε δεδομένα παρόχων τηλεπικοινωνιών (πχ. διάρκεια της επικοινωνίας, προσωπικά στοιχεία των επικοινωνούντων κλπ.). Με την πάροδο του χρόνου οι σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις επεκτάθηκαν ώστε να συμπεριλάβουν περισσότερα πεδία (πχ. το Voice over Internet Protocol και τα ευρυζωνικά δίκτυα). Ειδικότερα, ο ισχύων σήμερα στις ΗΠΑ νόμος¹⁶¹, εξουσιοδοτεί τις αρχές επιβολής του νόμου να διενεργούν, κατόπιν έκδοσης σχετικής δικαστικής εντολής, ηλεκτρονική παρακολούθηση όλων των μεταδιδόμενων διαδικτυακά δεδομένων. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει από παρακολούθηση κρυπτογραφημένων υπηρεσιών εφαρμογών και ιστότοπων κοινωνικής δικτύωσης (πχ.

¹⁶⁰ C. Brown, ό.π., p. 83.

¹⁶¹ το Omnibus Crime Control and Safe Streets Act, βλ. C. Brown, *Investigating and Prosecuting Cyber Crime: Forensic Dependencies and Barriers to Justice* στο International Journal of Cyber Criminology, vol.9, issue 1, 2015, p. 78.

Facebook, Instagram, κλπ), μέχρι παρακολούθηση λογισμικού αρχείων κοινής χρήσης (πχ. Skype, WhatsApp, Viber, WeChat κλπ), τιθέμενων έτσι στη διάθεση των δικωκτικών αρχών και δεδομένων τρίτων, άσχετων με την διερευνώμενη υπόθεση, προσώπων.

Σε ενωσιακό επίπεδο, η πρόσβαση των αρχών στον τομέα των τηλεπικοινωνιών καθιερώθηκε με την ενσωμάτωση της οδηγίας 2014/41/ΕΕ¹⁶² του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου αναφορικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ) σε ποινικές υποθέσεις. Σε άλλες δε περιπτώσεις όπου τα πιθανά αποδεικτικά στοιχεία τηρούνται από ξένους παρόχους, χρειάζεται η εκκίνηση διαδικασιών αμοιβαίας συνδρομής, που επίσης αποτελεί μια χρονοβόρα διαδικασία. Έχει συνεπώς σήμερα διατυπωθεί από πολλούς η άποψη ότι αυτή οι διαδικασίες αυτές δεν επαρκούν πλέον για μία άμεση και αποτελεσματική πρόσβαση σε ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία, η φύση των οποίων απαιτεί ταχύτερα αντανάκλαστικά.¹⁶³ Οι απόψεις μάλιστα αυτές αποτυπώνονται και στις πιο επίκαιρες πρωτοβουλίες σε επίπεδο Ε.Ε., όπως η νέα πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου αναφορικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Υποβολής Στοιχείων (ΕΕΥ) και την Ευρωπαϊκή Εντολή Διατήρησης Στοιχείων (ΕΕΔ) στο πλαίσιο εκκρεμών ποινικών υποθέσεων.¹⁶⁴ Η καινοτομία της Πρότασης του Κανονισμού έγκειται στο ότι, χρησιμοποιώντας ως νομική βάση την αρχή της αμοιβαίας δικαστικής αναγνώρισης, δίνει την δυνατότητα στις Δημόσιες Αρχές (Αρχές κράτους Έκδοσης) να υποβάλουν απευθείας τα σχετικά ως άνω αιτήματά τους σε ιδιώτες (Παρόχους Υπηρεσιών), παρακάμπτοντας επί της ουσίας τις επίσημες αρχές του κράτους Εκτέλεσης προς το σκοπό της επιτάχυνσης της εν γένει διαδικασίας. Η προθεσμία μάλιστα ανταπόκρισης του παρόχου στις άνω εντολές, κυμαίνεται από δέκα ημέρες έως και μόλις έξι ώρες (!). Να σημειωθεί μάλιστα

¹⁶² Ενσωματώθηκε με το ν. 4489/2017 (ως τροποποιηθείς με το ν. 4571/2018 ισχύει). Οι διατάξεις που αφορούν στα ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία περιορίζονται στην αναγνώριση προσώπων που έχουν συνδρομή σε έναν συγκεκριμένο αριθμό τηλεφώνου ή διεύθυνση IP και στην παρακολούθηση τηλεπικοινωνιών με την υλικοτεχνική συνδρομή άλλου Κράτους-Μέλους, βλ. Ε. Φαρμακίδης, «Ευρωπαϊκή Εντολή Υποβολής και Ευρωπαϊκή Εντολή Διατήρησης στοιχείων. Η προσαρμογή των θεσμών δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην ψηφιακή εποχή», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 1/2021, σ. 29.

¹⁶³ T. Stanislaw, “The European Commission’s Proposal on Cross-Border Access to E-Evidence Overview and Critical Remarks”, url: <https://eucrim.eu/articles/european-commissions-proposal-cross-border-access-e-evidence/> (τελευταία πρόσβαση 3/09/21)

¹⁶⁴ Οι δύο αυτές νομοθετικές προτάσεις [COM(2018) 225 final και COM(2018)226 final]) εγκρίθηκαν από την Επιτροπή στις 17 Απριλίου 2018, μαζί με την πρόταση Οδηγίας -σχετικά με τη θέσπιση κανόνων για τον ορισμό νόμιμων εκπροσώπων με σκοπό τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, η οποία συμπληρώνει τον παραπάνω Κανονισμό.)

πως και οι δύο μορφές εντολών (ΕΕΥ και ΕΕΔ) συνιστούν δεσμευτικές αποφάσεις¹⁶⁵ για τον οποιοδήποτε πάροχο προσφέρει τις υπηρεσίες του εντός ενωσιακού εδάφους, ανεξάρτητα δηλαδή, τόσο από την τοποθεσία εγκατάστασης της έδρας του, όσο και του σχετικού εξοπλισμού του (servers). Συνεπώς, επιτυγχάνεται ταυτόχρονα με τον τρόπο αυτό, τόσο η κατάργηση των κριτηρίων τοποθεσίας σε ποινικές υποθέσεις¹⁶⁶, όσο και η δυνατότητα των αρχών να ζητούν τη διατήρηση ή υποβολή δεδομένων ανεξάρτητα από την τοποθεσία αποθήκευσης αυτών.¹⁶⁷ Κατά το περιεχόμενο της Πρότασης Κανονισμού, η χρονική στιγμή σύνδεσης σε κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που συμμετείχαν στη συνομιλία, η διάρκεια και το ακριβές περιεχόμενο αυτής, αποτελούν νόμιμα αποδεικτικά στοιχεία στην ποινική διαδικασία, τόσο για την διερεύνηση μίας ποινικής υπόθεσης, όσο και για την υποστήριξη της κατηγορίας στην ποινική δίκη.¹⁶⁸

Αβίαστα μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι οι ηλεκτρονικές ψηφιακές έρευνες και τα ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα, αποτελούν τεράστιο πλεονέκτημα για τα αρμόδια όργανα στον αγώνα για την δίωξη του οργανωμένου και διασυνοριακού εγκλήματος, αλλά και την εν γένει καταπολέμηση της εγκληματικότητας. Ωστόσο, απ' όσα εκτέθηκαν ανωτέρω, προκύπτουν αρκετά πεδία στα οποία εμφιλοχωρούν αμφισβητήσεις και προβληματισμοί, γεννώμενοι κυρίως από την ασάφεια, τα κενά ή ακόμα και την ανυπαρξία σχετικών νομοθετικών ρυθμιστικών πλαισίων. Στο επόμενο κεφάλαιο, θα επιχειρηθεί μια συνόψιση αυτών και των σχετικών δικαιολογητικών τους βάσεων, αλλά και προτάσεις για την αντιμετώπισή τους.

¹⁶⁵ Αρμόδιες για την έκδοση ή/και έγκριση των ΕΕΥ και ΕΕΔ είναι οι δικαστικές και ανακριτές αρχές, και οι εισαγγελείς με τις προϋποθέσεις που θέτει ο Κανονισμός, προκειμένου με αυτό τον τρόπο να εξασφαλίζονται οι αναγκαίες εγγυήσεις.

¹⁶⁶ Η κατάργηση των κριτηρίων τοποθεσίας καθιερώνεται πρωθύστερα και στον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων [(ΕΕ)2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου]

¹⁶⁷ Ε. Φαρμακίδης, ό.π.

¹⁶⁸ Στο αρ. 2 του Κανονισμού, ως ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία ορίζονται μ. α. τα δεδομένα συνδρομητή (ονοματεπώνυμο, διεύθυνση, τηλέφωνο κλπ.), τα δεδομένα πρόσβασης (διάρκεια χρήσης υπηρεσίας, ημερομηνία, διεύθυνση IP) και τα δεδομένα περιεχομένου (αφορά σε οποιαδήποτε πληροφορία διακινείται και αποθηκεύεται σε ψηφιακή μορφή από κάποιο πάροχο ηλεκτρονικών υπηρεσιών- πχ. εικόνες, βίντεο, φωνή, ήχος, μηνύματα κλπ.). Όλα δε τα ως άνω δεδομένα εντάσσονται στην κατηγορία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και ως τέτοια εμπίπτουν στις προστατευτικές διατάξεις του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (GDPR), στην πρόταση Κανονισμού για την ιδιωτική ζωή και τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες (COM(2017)10 final και την Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων από τις αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανάχνευσης και δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων βλ. Κ. Ζουμπουλάκης, ό.π. · Ε. Φαρμακίδης, ό.π., σελ. 32

B.1.3. Τεχνητή Νοημοσύνη: Αλγόριθμοι, big data και μηχανική μάθηση στην ποινική δίκη

Η Τεχνητή Νοημοσύνη¹⁶⁹, θεωρείται από πολλούς ως η τεχνολογία του μέλλοντος, έχοντας ενσωματωθεί πλέον σε πλείστους τομείς της ανθρώπινης ζωής (δημόσια διοίκηση, υγεία, ψυχαγωγία, μεταφορές, ασφάλεια). Μοιραία, αυτή η αναγνώριση, δεν άφησε ανεπηρέαστο και τον τομέα της δικαιοσύνης, όπου η σύγχρονη τάση δείχνει την επιθυμία υιοθέτησης όλο και περισσότερων εργαλείων της¹⁷⁰. Η ανάλυση κινδύνου με τη χρήση αλγοριθμικών προγραμμάτων και η επεξεργασία μέσω αυτών μεγάλης ποσότητας πληροφορίας¹⁷¹, αποτελούν εν προκειμένω χαρακτηριστικά παραδείγματα εφαρμογών τεχνητής νοημοσύνης που έχουν εισχωρήσει στο ΣΠΔ. Τα εργαλεία αυτά, γνωστά ως Risk-Need Assessment (RNA) Tools, αφορούν επί της ουσίας ένα λογισμικό που αφενός αξιολογεί τον κίνδυνο υποτροπής ή μη εμφάνισης του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, αφετέρου προτείνει μέτρα για την μείωση αυτού του κινδύνου. Σ' αυτό το πλαίσιο, χρησιμοποιούνται από τους δικαστές όταν πρόκειται να αποφασίσουν την επιβολή μέτρων δικονομικού καταναγκασμού κατά την προδικασία, αλλά και σε περίπτωση καταδίκης του κατηγορούμενου, για την επιμέτρηση της ποινής.¹⁷² Στο πεδίο του σωφρονισμού δε, αποτελούν χρήσιμο εργαλείο, τόσο για την εξέταση των προϋποθέσεων της υφ' όρον απόλυσης ή της λήψης αυξημένων μέτρων

¹⁶⁹ (..) Η Τεχνητή Νοημοσύνη αναφέρεται στην ικανότητα μιας μηχανής να αναπαράγει τις γνωστικές λειτουργίες ενός ανθρώπου, όπως είναι η μάθηση, ο σχεδιασμός και η δημιουργικότητα (...), βλ. σχετ. Τι είναι η τεχνητή νοημοσύνη και πώς χρησιμοποιείται; <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20200827STO85804/ti-einai-i-techniti-noimosuni-kai-pos-chrisimopoieitai>

Η μηχανική μάθηση (learning machine) θεωρείται κλάδος της Τεχνητής Νοημοσύνης και της επιστήμης των Υπολογιστών που επικεντρώνεται στη χρήση δεδομένων και αλγορίθμων για να μιμηθεί τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνουν οι άνθρωποι, βελτιώνοντας σταδιακά την ακρίβειά του. Βλ. <https://www.ibm.com/cloud/learn/machine-learning> και <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/machine-learning-explained>

¹⁷¹ Για την συγκεντρωμένη αυτή πληροφορία, έχει επικρατήσει ο όρος «Big Data». Αυτά αποτελούν επί της ουσίας τεράστιες ποσότητες δεδομένων, που αναπτύσσονται με εξαιρετικά μεγάλη ταχύτητα και εμφανίζουν αυξημένη ποικιλομορφία και μεταβλητότητα, καταλαμβάνοντας τεράστιο όγκο. Η επεξεργασία τους δε, απαιτεί νέες τεχνολογίες, όπως η τεχνητή νοημοσύνη. Βλ. σχετικά: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/big-data-orismos-ofeli-kai-prokliseis-infographics> (τελευταία πρόσβαση: 3/7/21)

¹⁷² Για την ιστορία, σταθμός για τη στροφή προς το ποινικό παρελθόν του δράστη ως σημαντικού παράγοντα για την πρόβλεψη της μελλοντικής, σύννομης ή μη, συμπεριφοράς του στάθηκε η ψήφιση του νόμου Sentencing Reform Act (1984) στις ΗΠΑ, σύμφωνα με τον οποίο οι ποινικοί δικαστές, για την επιλογή της επιβαλλόμενης στον καταδικασθέντα ποινής θα έπρεπε να λαμβάνουν υπόψη τόσο την βαρύτητα της επίδικης πράξης, όσο και το ποινικό μητρώο του κατηγορούμενου, έτσι ώστε η τελικώς επιβαλλόμενη ποινή να λειτουργεί ταυτόχρονα προς δύο κατευθύνσεις: αφενός να ανακλά την βαρύτητα του αδικήματος, αφετέρου να αποτρέπει την τέλεση νέων. Βλ. Γ. Παπαδημητράκης, «Big Data και αλγοριθμικές μελέτες επικινδυνότητας. Νέες προκλήσεις στο χώρο της ποινολογίας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 10/2019, σ. 1047.

επιτήρησης πιο επικίνδυνων κατάδικων, όσο και στην επιλογή προγραμμάτων επανένταξης των καταδικασθέντων.

Οι αναλύσεις επικινδυνότητας βασίζονται σε πληθώρα δεδομένων που συγκεντρώνονται με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων από τους ίδιους τους κατηγορούμενους αλλά και από σχετικές πληροφορίες που τηρούνται σε δημόσια αρχεία- ανοιχτές πηγές πληροφόρησης (πχ. ποινικό μητρώο, αρχεία ποινικών δικογραφιών κλπ). Σχετίζονται δε, είτε με δυναμικούς και μεταβλητούς παράγοντες, όπως είναι η ηλικία, η χρήση ουσιών, η εργασιακή απασχόληση, ή ο τρόπος διαμονής του δράστη, είτε με στατικούς και αμετάβλητους παράγοντες, όπως το ποινικό παρελθόν ή το φύλο του δράστη και το εν γένει οικογενειακό του υπόβαθρο.¹⁷³ Εξ' αυτών μάλιστα, ως πιο σημαντικοί στο ζήτημα της υποτροπής θεωρούνται το εν γένει κοινωνικο-οικονομικό και οικογενειακό υπόβαθρο του ατόμου, αλλά και η προηγούμενη τυχόν εμπλοκή του με το ΣΠΔ.

Από μια πρώτη θεώρηση του τρόπου λειτουργίας τέτοιων συστημάτων, γίνεται αισθητή η, λιγότερο ή περισσότερο, έμμεση συσχέτιση της «επικινδυνότητας» (risk) με συγκεκριμένες ομάδες ατόμων που συγκεντρώνουν τα προαναφερόμενα ως άνω πιο «επιβαρυντικά» χαρακτηριστικά (σχετιζόμενα πχ. με το φύλο, το χρώμα ή τη φυλή του καταδικασθέντος). Παράλληλα, καθώς η λειτουργία τους είναι μηχανική, δημιουργώντας μοτίβα συσχετισμών μεταξύ των εισαγόμενων δεδομένων, εύκολα μπορούν να οδηγηθούν σε λάθη κατά τη διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων αυτών, γιατί πολύ απλά, αδυνατούν να ερμηνεύσουν το νόημα των συσχετίσεων που ανακαλύπτουν.¹⁷⁴ Ακόμα πιο κρίσιμο είναι ωστόσο το γεγονός ότι η μεθοδολογία των αλγοριθμικών προγραμμάτων παραμένει επί της ουσίας απόρρητη για τον ενδιαφερόμενο, για λόγους που αφορούν στην προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων των εταιριών διαχείρισης αυτών.¹⁷⁵

Οι αλγοριθμικές μελέτες επικινδυνότητας, σχεδιάστηκαν για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας της δικαιοσύνης¹⁷⁶, και φέρουν, τουλάχιστον

¹⁷³ D. Kehl, P. Guo, S. Kessler: *Algorithms in the Criminal Justice System: Assessing the Use of Risk Assessments in Sentencing*. Responsive Communities Initiative. Berkman Klein Center for Internet & Society. Harvard Law School, 2017.

¹⁷⁴ Ales Završnik, "Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings", *European Journal of Criminology*, September 2019, pp. 1-20.

¹⁷⁵ Γ. Παπαδημητράκης, ό.π., σ. 1048

¹⁷⁶ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment*, 2018, σ. 5.

μέχρι σήμερα, συμβουλευτικό και όχι αναγκαστικό χαρακτήρα για τους δικαστές. Χρησιμοποιούνται ευρέως στις ΗΠΑ¹⁷⁷, έχοντας αναγνωριστεί η αξία και η νομιμότητα της χρήσης τους και σε νομολογιακό επίπεδο. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση *State κατά Loomis*¹⁷⁸, όπου ο δικαστής έλαβε υπόψη του, κατά την επιμέτρηση της ποινής, τα αποτελέσματα σχετικής μελέτης επικινδυνότητας που πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του λογισμικού COMPAS.¹⁷⁹ Ο καταδικασθείς προσέβαλε την εν λόγω απόφαση ενώπιον του Ανώτατου Δικαστηρίου του Wisconsin, για λόγους παραβίασης του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη, επικαλούμενος προς επίρρωση των ισχυρισμών του ότι δεν του επετράπη να ελέγξει την αρτιότητα του λογισμικού και των αλγόριθμων που χρησιμοποιήθηκαν για την αξιολόγηση της προσωπικότητάς του. Το δικαστήριο ωστόσο, απέρριψε τους ισχυρισμούς αποδεχόμενο κατ' αρχάς το εμπορικό απόρρητο που επικαλέστηκε η αντίδικος - δικαιούχος πνευματικών δικαιωμάτων, εταιρία για τον τρόπο λειτουργίας του λογισμικού. Επιπλέον, το δικαστήριο ενέκρινε την νομιμότητα του προγράμματος εκτιμώντας ότι, ο κατηγορούμενος, είχε σε κάθε περίπτωση τη δυνατότητα να ελέγξει και αμφισβητήσει τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν σ' αυτό, καθώς τα τελευταία, είτε παρασχέθηκαν από τον ίδιο (βάσει συμπλήρωσης ερωτηματολογίου), είτε συνελέχθησαν από δημόσια έγγραφα, στα οποία ο προσφεύγων είχε επίσης πρόσβαση.¹⁸⁰

Στον Ευρωπαϊκό χώρο, η ανάπτυξη και η χρήση τέτοιων εργαλείων δεν έχει κερδίσει ακόμα την εμπιστοσύνη των ποινικών νομοθετών. Ειδικότερα, στην ελληνική έννομη τάξη, οι μελέτες πρόβλεψης της επικινδυνότητας δεν αναγνωρίζονται σήμερα από τον νομοθέτη ή τα δικαστήρια. Η επιβολή μιας ποινής για την επιμέτρηση της οποίας θα δινόταν περισσότερη βαρύτητα σε κοινωνικοοικονομικά κριτήρια, παρά στην βαρύτητα της κολαζόμενης πράξης και του βαθμού ενοχής του υπαιτίου γι' αυτή (αρ. 79 ΠΚ), θα σήμαινε ευθεία ρήξη με συνταγματικά και υπερεθνικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, όπως το σεβασμό στην αξία του ανθρώπου και την ανθρώπινη

¹⁷⁷ S. Carrera, V. Mitsilegas, M. Stefan, "Criminal Justice, Fundamental Rights and the Rule of Law in the Digital Age (Report of CEPS and QMUL Task Force)", CEPS, Brussels, May 2021, p. 53 ·url: <https://www.epic.org/ai/criminal-justice/index.html> (τελευταία πρόσβαση: 5/7/21)

¹⁷⁸ Βλ. σχετικά: <https://harvardlawreview.org/2017/03/state-v-loomis/> (τελευταία επέλαση 12/6/21)· D. Kehl *et. al.*, ό.π.

¹⁷⁹ Το «Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions» (COMPAS) αποτελεί ένα τα πιο δημοφιλή εργαλεία εκτίμησης κινδύνου υποτροπής. Άλλα είναι το «Public Safety Assessment» (PSA) και το «Level of Service Inventory-Revised» (LSI-R). Π. Βλάχου, «Αλγόριθμοι, machine learning και big data στην ποινική δίκη», *CrimeTimes*, τ. 14/ 2020

¹⁸⁰ Γ. Παπαδημητράκης, ό.π., σ. 1048-1049.

προσωπικότητα (άρθρα 2 και 5 Σ), την αρχή της ισότητας των πολιτών έναντι του νόμου (αρ. 4 Σ και αρ. 14 ΕΣΔΑ) στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η αρχή της ισότητας των διαδικών (αρ. 14 παρ. 1 ΔΣΑΠΔ και 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου)¹⁸¹. Έχει μάλιστα, υποστηριχθεί, ότι με τις αλγοριθμικές μελέτες επικινδυνότητας (υποτροπής), τα άτομα υποβιβάζονται από υποκείμενα, σε αντικείμενα, δεδομένου ότι τα αποτελέσματα αυτών αφορούν εν τέλει σε προβλέψεις επί τη βάση της επικινδυνότητας της ομάδας στην οποία το άτομο κατηγοριοποιείται και όχι επί τη βάση αυτής του εκάστοτε προσώπου καθ' εαυτού.¹⁸² Η εισαγωγή διακρισιακών παραγόντων στη μεταχείριση των εμπλεκόμενων με το ΣΠΔ δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να καλύπτεται υπό την σκέπη της επιστημονικής αρτιότητας και αξιοπιστίας τέτοιων καινοτομιών που παραβιάζουν κατάφωρα βασικές αρχές του ποινικού δικαίου. Σε τελική ανάλυση, αυτά τα προγράμματα αποτελούν προϊόν ανθρώπινης κατασκευής και επεξεργασίας και ως εκ τούτου είναι υποκείμενα σε λάθη. Αρκεί να σημειωθεί ότι οι πιθανότητες για τη διεξαγωγή λανθασμένων αποτελεσμάτων, ανέρχονται σε ένα διόλου ασήμαντο ποσοστό της τάξεως του 30%, γεγονός που επαναφέρει τη συζήτηση για αύξηση της διαφάνειας στον τρόπο λειτουργίας τους, ιδίως στον ευαίσθητο τομέα της ποινικής δικαιοσύνης.¹⁸³

Η ενσωμάτωση εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης στην ποινική δικαιοσύνη είναι πλέον επιθυμητή και ευκαταία. Οι πρόοδοι στον τομέα των ηλεκτρονικών υπολογιστών δεν μπορούν να την αφήνουν αδιάφορη και θα συνιστούσε οπισθοδρόμηση αν αντιμετωπίζαμε καχύποπτα κάθε τι καινοτόμο. Το ερώτημα δεν είναι λοιπόν αν θα υιοθετηθεί η Τεχνητή Νοημοσύνη στο ΣΠΔ, αλλά υπό ποιες προϋποθέσεις και όρια, γιατί, στην πράξη φάνηκε, μέσω εφαρμογών όπως των υπό εξέταση, να επιτρέπονται πλείστες καταχρηστικές διαχειρίσεις που παραβιάζουν θεμελιώδη δικαιώματα των κατηγορουμένων-υπόπτων, όπως αυτό της ισότητας των όπλων, το δικαίωμα σε φυσικό δικαστή, το τεκμήριο της αθωότητας και το δικαίωμα της ίσης προστασίας των πολιτών

¹⁸¹ Η ισότητα των διαδικών έναντι του νόμου λαμβάνει τη σημασία της ίσης μεταχείρισης όλων τόσο από το νόμο, όσο και από το δικαστήριο και κατ' επέκταση την απονομή αντίστοιχων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στην ποινική διαδικασία και ανεξάρτητα από την ιδιότητα ή το ρόλο τους στην ποινική δίκη. Π. Δαγτόγλου (Β), ό.π., σελ. 1312.

¹⁸² Πολύ απλά, οι τυχόν προβλέψεις για την μελλοντική συμπεριφορά ενός ατόμου, θα βασιστούν σε δεδομένα άλλων ανθρώπων με βάση τα οποία ο αλγόριθμος έχει εκπαιδευτεί. Εάν η ποιότητα των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν κατά την εκπαίδευση είναι χαμηλή ή εάν τυχόν προκαταλήψεις έχουν παρεισφρήσει στα δεδομένα αυτά, οι προβλέψεις θα είναι μεροληπτικές και αφερέγγυες. Βλ. Λ. Χελιουδάκης, *Τεχνητή Νοημοσύνη στα δικαστικά έδρανα: Μύθοι και Πραγματικότητες*, <https://www.homodigitalis.gr/posts/3238> (τελευταία επέλαση 15/6.21).

¹⁸³ Γ. Παπαδημητράκης, ό.π., σελ. 1052.

από τον νόμο. Ο Λουτσιάνο Φλορίντι, καθηγητής Φιλοσοφίας και Ηθικής της Πληροφορίας στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, σε συνέντευξή του εξέφρασε τις σοβαρές ανησυχίες του από τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης *«Βλέπω εξάίσια πράγματα αλλά βλέπω και φρικτά πράγματα, όπως τις διακρίσεις στο αμερικανικό δικαστικό σύστημα»*¹⁸⁴.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλυθούν εκτενέστερα κάποια επιχειρήματα που δεν ήθελαν απορρίψουν, αλλά μάλλον θέσουν όρια στην ορθή χρήση αυτών των προγραμμάτων στον χώρο της ποινικής δικαιοσύνης.

B.2. Σωφρονισμός

Έχει εμπεδωθεί πως τρία είναι τα κυρίαρχα σωφρονιστικά πρότυπα που ανακλούν τις βασικές αντιλήψεις περί του σκοπού της ποινής¹⁸⁵: α) το τιμωρητικό μοντέλο, κατά το οποίο ως βασικός στόχος της ποινής προτάσσεται η εξουδετέρωση του δράστη και η προστασία της κοινωνίας, β) το προνοιακό μοντέλο (welfare model) που στοχεύει στην αναμόρφωση, την ηθική βελτίωση και τη θεραπεία του δράστη βάσει εξατομικευμένης μεταχείρισης αυτού και γ) το δικαιοκτικό μοντέλο, που εστιάζει στην επανένταξη, αποκατάσταση και την δίκαιη ανταμοιβή του εγκληματία.¹⁸⁶ Για την ιστορία, στα τέλη του '70 το δικαιοκτικό σύστημα υποδέχεται σταδιακά το παρακμάζον αναμορφωτικό που αμφισβητήθηκε έντονα για λόγους τόσο καταχρηστικών παρεμβάσεων στην προσωπικότητα του δράστη, όσο και ανεπιτυχών μέχρι τότε αποτελεσμάτων γενικής πρόληψης αλλά και επιβολής δυσανάλογων και αναποτελεσματικών κυρωτικών μέτρων. Ωστόσο, λίγο αργότερα, το προνοιακό μοντέλο ξανακερδίζει έδαφος, σύμφωνα με την τάση που παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο, προς εξανθρωπισμό

¹⁸⁴ Μ. Ανδριωτάκης, “Ο Λουτσιάνο Φλορίντι στην «Κ»: Η τεχνητή νοημοσύνη δεν σκέφτεται”, Δημοσίευμα της διαδικτυακής εφημερίδας Καθημερινή (4.8.2020), (τελευταία πρόσβαση 25/7/21), url: <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/1090297/loytsiano-florinti-stin-k-i-techniti-noimosyni-den-skeftetai/>

¹⁸⁶ Κ. Πανάγος, «Πρότυπα έκτισης των ποινών και ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο. Ο σκοπός του εγκλεισμού σε κατάσταση κράτησης, *ΠοινΔικ.*, τ. 1/2019, σελ. 13 επ. Δ. Ζημιανίτη, «Μεταμοντέρνες Ποινές»: Η Ηλεκτρονική Επιτήρηση», *ΠοινΔικ.*, τ. 5/1998, σ. 460.

και αναλογική επιβολή των ποινικών κυρώσεων βάσει της βαρύτητας του τελεσθέντος αδικήματος και της προσωπικότητας του δράστη. Ταυτόχρονα, παρατηρείται η προτίμηση στις εξωιδρυματικές ποινές και ο εγκλεισμός στη φυλακή αποτελεί έσχατη λύση, καθώς τα σωφρονιστικά ιδρύματα ασφυκτιούν λόγω υπερπληθυσμού.¹⁸⁷ Σ' αυτό το πλαίσιο επιλέγονται αποσυμφορητικά νομοθετήματα (για απολύσεις υπό όρους κρατουμένων)¹⁸⁸, αλλά και εναλλακτικές ποινές, οι λεγόμενες community based sanctions, μεταξύ των οποίων και το μέτρο του κατ' οίκον περιορισμού ή του αντίστοιχου με ηλεκτρονική επιτήρηση, που θα παρουσιαστεί αναλυτικά πιο κάτω. Σύμμαχοι σ' αυτό το νέο καθεστώς τάσσονται τόσο η εμπιστοσύνη των πολιτών στις δυνατότητες της ραγδαία εξελισσόμενης τεχνολογίας, όσο και οι πιέσεις των παραγόντων του ιδιωτικού τομέα που αποβλέπουν σε προώθηση των οικονομικών τους συμφερόντων μέσω πωλήσεων στον σωφρονιστικό τομέα του τεχνολογικού εξοπλισμού τους.

Τον 21^ο αιώνα, αναδύεται μια νέα κουλτούρα ελέγχου που θέτει ως κύριο στόχο της την ασφάλεια. Κατ' αυτό τον τρόπο, λαμβάνει χώρα σταδιακά, ο μετασχηματισμός του σωφρονιστικού συστήματος, που διαφοροποιεί σταδιακά τις δικαιιοπολιτικές στοχεύσεις του, μεταθέτοντας πλέον το ενδιαφέρον του από την καταστολή στη πρόληψη, από τον έλεγχο της υποτροπής στον έλεγχο των διακινδυνεύσεων, από τη μείωση του κινδύνου στη μείωση του κόστους, από την αναμόρφωση της

¹⁸⁷ Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σελ 461. Ο υπερπληθυσμός των φυλακών αποτελεί δεινή πραγματικότητα και για τη χώρα μας, σε βάρος της οποίας έχουν μάλιστα εκδοθεί πληθώρα καταδικαστικών αποφάσεων από το ΕΔΔΑ (χαρακτηριστικά από το 2001 έως το 2016 είχαν ήδη εκδοθεί τουλάχιστον 55 καταδικαστικές αποφάσεις για παραβίαση του αρ. 3 ΕΣΔΑ), με τους προσφεύγοντες να διαμαρτύρονται για άθλιες συνθήκες κράτησής (λόγω υπερπληθυσμού των φυλακών, άθλιων συνθηκών υγιεινής, μη παροχής επαρκούς ιατρικής περίθαλψης κλπ). Ακολουθώντας, σε αντίστοιχα πορίσματα καταλήγουν και τα ευρήματα άλλων ευρωπαϊκών και εθνικών φορέων που εποπτεύουν την μεταχείριση των κρατουμένων, όπως μεταξύ αυτών του Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά των βασανιστηρίων και του Ευρωπαϊκού Παρατηρηρίου των φυλακών. Η δεύτερη μέχρι το 2014 είχε χαρακτηριστικά δημοσιεύσει έντεκα αναφορές στις οποίες επισημαίνει τις άθλιες συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές, που σε μεγάλο βαθμό αποδίδονται στον υπερσυνωστισμό των τελευταίων. Βλ. αναλυτικότερα Γ. Χατζηθεοδώρου, «Οι σύγχρονες συνθήκες κράτησης στις φυλακές: μεταξύ ευρωπαϊκού ιδεαλισμού και ελληνικού ρεαλισμού», στο Τιμητικός Τόμος Κουράκη, 2016, url: http://crime-in-crisis.com/%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AC%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%82-%CF%86/#_ftn15 και

Ν. Παρασκευόπουλος, «Αποσυμφορητικοί νόμοι και καλλιέργεια φόβου», *ΠοινΔικ. τ. 1/2021*, σελ. 2..

¹⁸⁸ Στην Ελλάδα μια σχετικά πρόσφατη τέτοια προσπάθεια αποτέλεσε ο «Νόμος Παρασκευόπουλου»- ν. 4322/2015, αλλά και άλλα μεταγενέστερα αυτού (ν. 4411/2016, ν. 4571/2018). Βλ. σχετ. Ν. Παρασκευόπουλος, ό.π., σελ. 1.

συμπεριφοράς στην τιμωρία και τον έλεγχο.¹⁸⁹ Οι μεταμοντέρνες ποινές του 21^{ου} αιώνα είναι λιγότερο εξατομικευμένες και προσωποποιημένες.¹⁹⁰ Τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων σωφρονιστικών συστημάτων είναι η αποστασιοποίηση του προσωπικού που εκδηλώνεται ως νοοτροπία φυλακτικής «ουδετερότητας» (απλή φύλαξη κρατουμένων) δια τεχνολογικών μέσων απομακρυσμένης επιτήρησης ή και από απόσταση εξουδετέρωσης/αδρανοποίησης όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο. Ταυτόχρονα, εισάγονται καινοτομίες και στο πεδίο της διοίκησης των φυλακών αλλά και Τεχνολογίες Πληροφοριών για τη συγκέντρωση και αξιολόγηση προσωπικών δεδομένων των κρατουμένων. Παρέχονται υπηρεσίες ταυτοποίησης προσώπων και εγκαθίστανται μηχανήματα x-rays στις πύλες των σωφρονιστικών καταστημάτων που εγγυώνται μεγαλύτερη ασφάλεια στο σωφρονιστικό περιβάλλον. Προωθούνται όλο και περισσότερο αυτοματοποιημένες λειτουργίες για τη μεταχείριση των κρατουμένων και αντίστοιχα ελαχιστοποιούνται οι πρωτοβουλίες του ανθρώπινου παράγοντα. Οι νέες τεχνολογίες αντικαθιστώντας μέρος της φυλακτικής μέριμνας, υπόσχονται και ορθολογικότερη διαχείριση του προσωπικού, βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και μείωση του κόστους λειτουργίας του¹⁹¹. Ολόκληρος ο σωφρονιστικός μηχανισμός λειτουργεί σύμφωνα με τη λογική της ελάχιστης προσπάθειας¹⁹², απομακρυνόμενος από την κατά το παρελθόν κρατούσα φιλοσοφία της φιλικής για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια ποινικής μεταχείρισης των κρατούμενων για την ανάπτυξη κοινωνικών δεσμών που θα επιτρέψουν σε βάθος χρόνου την ομαλή κοινωνική τους επανένταξη και την πρόληψη της υποτροπής.

B.2.1. Ο θεσμός του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση.

Το σύστημα της Ηλεκτρονικής Επιτήρησης εντάσσεται στο πλαίσιο των «εν ελευθερία ποινών», ως μια εναλλακτική- μη ιδρυματική ποινή. Πρόκειται επί της ουσίας για εξ' αποστάσεως παρακολούθηση του καταδικασθέντος, ή του υπόδικου, ή του

¹⁸⁹ H. J. Albrecht, "The place of Electronic Monitoring in the Development of Criminal Punishment and Systems of Sanctions", in M. Mayer, R. Haverkamp and R. Levy (eds), *Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?*, Freiburg: Max Planck Institute, 2003, p. 250.

¹⁹⁰ Π. Παπαθεοδώρου, ό.π., σελ. 44.

¹⁹¹ Χ. Δημόπουλος, «Η μεταχείριση των επικίνδυνων κρατουμένων», Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 185,186.

¹⁹² Ν. Κουλούρης, «Η προσχεδιασμένη απαρχαίωση της ποινικής καταστολής και η ανανέωσή της» στον τιμητικό τόμο Α. Μαγγανά, *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, (επιμ.) Έ. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2018, σ. 591-592.

απολυθέντος υπό όρους, ή, τέλος, του αδειούχου εγκλείστου, και έναν διαρκή έλεγχο, με ηλεκτρονικά μέσα, των κινήσεων του σε ιδιωτικό χώρο.¹⁹³ Τρείς είναι οι κύριες λειτουργίες που εξυπηρετούνται από το μέτρο αυτό: α) Ο περιορισμός υπόπτων φυγής μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης, β) η ενίσχυση της αίσθησης ασφάλειας- καθώς ο υποβαλλόμενος στο μέτρο δεν προσεγγίζει απαγορευμένους χώρους (για συγκεκριμένες περιπτώσεις δραστών που τελούν υπό σχετική δικαστική απαγόρευση), και γ) η επιτήρηση καθ' εαυτή των επιτηρούμενων, που επιτρέπει άμεσο εντοπισμό τους από τις αρχές.¹⁹⁴

Τα πρώτα πειράματα που αφορούσαν στο ρηξικέλευθο αυτό σύστημα, διενεργήθηκαν στο Harvard τη δεκαετία του '70, συγκεντρώνοντας υψηλές προσδοκίες για την εφαρμογή του. Αυτές οι προσδοκίες στόχευαν αφενός, στη μείωση της υποτροπής των δραστών και σε μια πιο ανθρώπινη μεταχείριση των τελευταίων και αφετέρου, στη μείωση του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού και του εν γένει δυσβάσταχτου κόστους λειτουργίας του ΣΠΔ που αποτελούσε αρνητική επωδό της δημοσιονομικής διαχείρισης. Η πρωταρχική λοιπόν εφαρμογή του συστήματος αποδίδεται στον Ralph Schwitzgebel, ψυχολόγο, ο οποίος το 1966, δημιούργησε ένα καινοτόμο σύστημα παρακολούθησης των υπό ποινική μεταχείριση ψυχασθενών και εγκληματιών, τοποθετώντας σ' αυτούς μία ειδική ηλεκτρονική συσκευή εντοπισμού κινήσεων και επικοινωνίας.¹⁹⁵ Η συσκευή αυτή ήταν ένα πομπός σε σχήμα βραχιολιού που τοποθετούνταν στο υπό επιτήρηση άτομο, ο οποίος εξέπεμπε σήματα που καταγράφονταν από έναν κεντρικό δέκτη. Στόχος του συστήματος ήταν η αποτροπή της υποτροπής μέσω της συνεχούς ηλεκτρονικής επιτήρησης του κατάδικου, σε χώρο εκτός της φυλακής. Ωστόσο, στο πρώτο αυτό στάδιο, οι παραβιάσεις των περιορισμών που έλαβαν χώρα, συνετέλεσαν στην αξιολόγηση της μεθόδου ως ανεπιτυχούς.¹⁹⁶

Οι προσπάθειες συνεχίστηκαν από τους εγκληματολόγους Ingraham και Smith, οι οποίοι το 1972, εφάρμοσαν ένα σύστημα παρακολούθησης σε τελούντες υπό δοκιμασία κατάδικους, εμφυτεύοντας ένα ραδιοηλέμετρο στον εγκέφαλό τους, το

¹⁹³ Ε. Μπακιρλή, «Ο “κατ’ οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση” ως μια εναλλακτική μορφή εγκλεισμού στη σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική. Η ελληνική πραγματικότητα», στον τιμητικό τόμο Α. Μαγγανά, ό.π., σ. 717

¹⁹⁴ M. Black & R. Smith, *Electronic Monitoring in the Criminal Justice System*, Australian Institute of Criminology, 2003, p.2.

¹⁹⁵ Στο στάδιο της έκτισης της ποινής σε υπότροπους κατάδικους που είχαν ήδη εκτίσει 8 έτη της ποινής τους, για τους περιορίσει εντός περιορισμένου χώρου, βλ. M. Black & R. Smith, ό.π., p.1.

¹⁹⁶ Α. Χαϊδου, ό.π., σ. 151-152· Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σ. 462 και Ε. Μπακιρλή, ό.π. σελ. 717.

οποίο ελάμβανε ραδιοκύματα από έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή που ήταν σε θέση να ελέγξει την συμπεριφορά τους και να αποτρέψει κάποια εγκληματική συμπεριφορά.¹⁹⁷ Στην ίδια λογική, ωστόσο ακόμα πιο παρεμβατικό, ήταν το σύστημα που συνέλαβε λίγο αργότερα η Lehtinen, προτείνοντας τη διοχέτευση φαρμάκων και την εκπομπή ηλεκτρικών κυμάτων στον εγκέφαλο του εποπτευόμενου, επιδιώκοντας μ' αυτό τον τρόπο την αχρήστευσή του για την αντιμετώπιση τυχόν επικίνδυνων συμπεριφορών.¹⁹⁸

Ήταν το 1983, όταν ο δικαστής Jack Love στο Ν. Μεξικό, εμπνευσμένος από ένα επεισόδιο κόμικ του Spiderman, εφάρμοσε πιλοτικά το νέο αυτό σύστημα, με την τοποθέτηση πομπού στον αστράγαλο ενός παραβάτη που του είχε επιβληθεί το μέτρο της αναστολής εκτέλεσης της στερητικής της ελευθερίας ποινής. Ο επιτηρούμενος, φέρων τον πομπό, βρισκόταν σε άμεση και συνεχή σύνδεση με έναν δέκτη εντός οριοθετημένης περιοχής, επιτρεπόμενου κατ' αυτό τον τρόπο του διαρκούς ελέγχου συμμόρφωσής του με τους επιβληθέντες περιοριστικούς όρους. Στην περίπτωση που ο πομπός απομακρυνόταν από την προκαθορισμένη ζώνη και ο δέκτης δεν ελάμβανε τα σήματα του πομπού, ο συνδεδεμένος με τον δέκτη ηλεκτρονικός υπολογιστής θα ενημέρωνε τις αρμόδιες αρχές για την τελούμενη παραβίαση, σημαίνοντας συναγερμό για τον περιορισμό του παραβάτη. Το εν λόγω μέτρο εφαρμόσθηκε στη συνέχεια σε άτομα που οδηγούσαν υπό την επήρεια αλκοόλ, σε υπαίτιους πρόκλησης τροχαίων ατυχημάτων και σε ανήλικους ή ουσιοεξαρτημένους παραβάτες, γνωρίζοντας μεγάλη επιτυχία, που συνακόλουθα οδήγησε σε ευρύτερη εφαρμογή του.¹⁹⁹

Σήμερα, διακρίνονται τα εξής ακόλουθα συστήματα ηλεκτρονικής επιτήρησης:²⁰⁰

α) Το ενεργητικό σύστημα (active system- ή σύστημα Ραδιοσυχνοτήτων ή σύστημα συνεχούς σήματος). Κατ' αυτό, τοποθετείται ένας μικροσκοπικός πομπός²⁰¹ στον βραχίονα ή στον αστράγαλο του επιτηρούμενου που εκπέμπει, εντός οριοθετημένης απόστασης, συνεχές σήμα σε δέκτη που είναι αντίστοιχα εγκατεστημένος στη (σταθερή) τηλεφωνική συσκευή του επιτηρούμενου. Ο δέκτης, με τη σειρά του, αποστέλλει την πληροφορία σε κεντρικό υπολογιστή στο εκάστοτε κέντρο ελέγχου.

¹⁹⁷ Α. Χάιδου, ό.π., σελ. 152, Ε. Μπακιρλή, ό.π., σελ. 719· J. Howard, "Society of Alberta 2000-Electronic Monitoring", p. 3.

¹⁹⁸ Α. Χάιδου, ό.π., σελ. 152

¹⁹⁹ Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σ. 461

²⁰⁰ Το ίδιο, σ. 461 επ.

²⁰¹ Όσο το μέγεθος ενός πακέτου τσιγάρων, βάρους 100-141 γρ., βλ. L.Mampaey, Renaud J.P., Grip, *Prison technologies, An appraisal of technologies of political control*, Stoa, European Parliament, Luxembourg, 2000 σ. 26 επ.

Με τον τρόπο αυτό, επιτρέπεται η παρακολούθηση του επιτηρούμενου εντός οριοθετημένου χώρου, ενώ σε περίπτωση που ο τελευταίος απομακρυνθεί από αυτόν, η πληροφορία μεταφέρεται στον ηλεκτρονικό υπολογιστή που επαληθεύει το αληθές ή όχι της παραβίασης, οπότε και ενημερώνονται οι αρμόδιες αρχές.²⁰² Το σύστημα αυτό συνδυάζεται και με συχνές (σε εβδομαδιαία βάση) επισκέψεις συντηρητών για την επίβλεψη της ομαλής τεχνικής λειτουργίας του, όπως και τυχαίες τηλεφωνικές κλήσεις κατά τη διάρκεια του εικοσιτετράωρου εντός του χώρου φιλοξενίας του επιτηρούμενου. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι το εκπεμπόμενο σήμα παρακολουθείται και από φορητούς δέκτες που τοποθετούνται συχνά σε περιπολικά της αστυνομίας της ευρύτερης περιοχής κατοικίας του επιτηρούμενου, ή σε χώρους που απαγορεύεται βάσει σχετικής δικαστικής απόφασης να προσεγγίζει ο τελευταίος.²⁰³

β) Το παθητικό σύστημα (Passive system) ή σύστημα «προγραμματισμένης επικοινωνίας». Αφορά επί της ουσίας σε προγραμματισμένες, από ηλεκτρονικό υπολογιστή, τηλεφωνικές κλήσεις προς την οικία ή τον χώρο εργασίας του επιτηρούμενου, που λαμβάνουν χώρα σε τυχαία χρονικά διαστήματα. Κατά την κλήση, ζητείται από τον επιτηρούμενο να προβεί σε κάποια συγκεκριμένη ενέργεια προς απόδειξη της ύπαρξής του στον προκαθορισμένο χώρο. Τρία είναι τα βασικά εξαρτήματα του συστήματος αυτού: α) ένας αποκωδικοποιητής σε μορφή συνήθως βραχιολιού που προσαρτάται στον επιτηρούμενο, ένα εξάρτημα επαλήθευσης που προσαρτάται αντίστοιχα στο τηλέφωνο και έναν υπολογιστή που (από το κέντρο παρακολούθησης) εποπτεύει την καταγραφόμενη κινητικότητα.²⁰⁴

γ) Το ανιχνευτικό σύστημα, συνδυάζει τεχνικές και μεθόδους των δύο προηγούμενων, γι' αυτό και εντάσσεται στα λεγόμενα *μικτά συστήματα*. Εν προκειμένω, πομπός μικρού μεγέθους τοποθετείται στον επιτηρούμενο, ο οποίος εκπέμπει συνεχώς σήμα εντός συγκεκριμένης εμβέλειας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, επιτρέπεται στον επιτηρητή η διαρκής παρακολούθηση των κινήσεων του εποπτευόμενου. Πλέον, με εξελιγμένα τεχνολογικά μέσα (έλεγχος φωνής ή εικόνας μέσω εγκατεστημένης οθόνης), καθίσταται ακόμα πιο ασφαλής και ακριβής η δυνατότητα ελέγχου της ταυτοπρόσωπης παρουσίας του επιτηρούμενου στον χώρο.

²⁰² Α. Χάιδου, ό.π., σ. 153.

²⁰³ Mampaey L. *et al.*, ό.π. p. 28.

²⁰⁴ Α. Χάιδου, ό.π., σ. 153.

δ) Ακόμα πιο σύγχρονο τεχνολογικά είναι το σύστημα εντοπισμού θέσης GPS, που παρακολουθεί διαρκώς τον επιτηρούμενο με τη χρήση δορυφόρων, σε πραγματικό χρόνο. Ο πομπός που τοποθετείται στον επιτηρούμενο λαμβάνει δεδομένα τοποθεσίας και κίνησης από τους δορυφόρους, που κατόπιν, μέσω του δικτύου κινητής τηλεφωνίας του τελευταίου, τα αποστέλλει σ' έναν κεντρικό υπολογιστή (σε πραγματικό χρόνο), απεικονιζόμενα ως γραφήματα δεδομένων χώρου και χρόνου.²⁰⁵ Τα πιο εξελιγμένα σήμερα συστήματα ηλεκτρονικής επιτήρησης περιλαμβάνουν τεχνολογία ανθεκτική σε παραβιάσεις, ενώ καθίσταται ιδιαίτερα ευχερής η έγκαιρη ανίχνευση απόπειρας ή επιτυχούς αφαίρεσης του πομπού από τον επιτηρούμενο. Στην ευρύτερη μάλιστα οικογένεια αυτού του συστήματος εντάσσεται και η απομακρυσμένη παρακολούθηση αλκοόλης (RAM). Μέσω ενός εξαρτήματος, του αποκαλούμενου «βραχιολιού νηφαλιότητας», καθίσταται δυνατή η διαδερμική ανίχνευση αλκοόλης στον οργανισμό του επιτηρούμενου.²⁰⁶

Τέλος, διαδεδομένη είναι σήμερα και η χρήση των λεγόμενων «ζωνών ασφαλείας» που φέρουν υποκείμενα τα οποία με σχετική δικαστική απόφαση ή εντολή, αποκλείονται από τη προσέγγιση συγκεκριμένων χώρων ή περιοχών. Οι εν λόγω συσκευές ενημερώνουν τις αρμόδιες αρχές για κάθε παραβίαση της απαγόρευσης πρόσβασης σε ζώνη αποκλεισμού από τους επιτηρούμενους, ενώ πρέπει να φορτίζονται σε καθημερινή βάση, καθώς τυχόν παράλειψη αυτής της υποχρέωσης μπορεί να εκληφθεί ως μη συμμόρφωση του δρώντος υποκειμένου.²⁰⁷

Ο καθηγητής P. Landreville, διακρίνει τρεις γενιές τεχνολογιών ηλεκτρονικής επιτήρησης. Όλα τα προαναφερόμενα εμπίπτουν στις δύο πρώτες γενιές. Απεναντίας, η τρίτη γενιά τεχνολογιών ηλεκτρονικής παρακολούθησης θα είναι πλέον σε θέση, όχι μόνο να παρακολουθεί το άτομο, αλλά να αναπτύσσει και σχέση αλληλεπίδρασης με αυτό, όταν για παράδειγμα πιθανολογείται η διάπραξη αδικήματος. Τότε θα είναι δυνατή κάθε επενέργεια στο σώμα του επιτηρούμενου (πχ. με ηλεκτροπληξία), καθιστώντας πραγματικότητα μεγαλεπήβολα σχέδια που έμοιαζαν κάποτε με σενάριο επιστημονικής φαντασίας.²⁰⁸

²⁰⁵ H. Graham & G. McIvor, 2017, στο: <https://www.iriss.org.uk/resources/insights/electronic-monitoring-criminal-justice-system> (τελευταία πρόσβαση: 28/6/21)

²⁰⁶ Mampaey L. *et al*, ό.π., p. 28 και H. Graham & G. McIvor, ό.π.

²⁰⁷ H. Graham & G. McIvor, ό.π.

²⁰⁸ Mampaey L. *et al*, ό.π. p. 30.

Όπως προειπώθηκε, η ηλεκτρονική επιτήρηση αποτελεί εναλλακτική των στερητικών της ελευθερίας ποινών, λειτουργώντας ως «ενδιάμεση ποινή» αποβλέποντας πρωτίστως στη μείωση των αρνητικών συνεπειών του εγκλεισμού. Επιβάλλεται είτε αυτοτελώς, είτε σε συνδυασμό με κατ' οίκον περιορισμό σε διαφορετικά στάδια της ποινικής διαδικασίας, ήτοι α) στο προδικαστικό στάδιο (pretrial stage), β) στο στάδιο της ποινικής δίκης (trial and sentencing stage) και γ) στο στάδιο έκτισης της ποινής (post- sentencing stage). Συνεπώς, δύναται να εφαρμοστεί ως υποκατάστατο της προσωρινής κράτησης ή των κατά παρέκκλιση ποινικών διαδικασιών (diversion), ως όρος για την αναστολή εκτέλεσης της ποινής, ως αυτοτελής ποινική κύρωση, αλλά και ως όρος για την πρόωρη απόλυση ή για την εξασφάλιση άδειας εξόδου από την φυλακή, ανάλογα με τις νομοθετικές ρυθμίσεις του εκάστοτε εθνικού δικαιοσύνης συστήματος.²⁰⁹

Οι επιτηρούμενοι, οι οποίοι είναι συνήθως ενήλικες πρέπει να πληρούν μια σειρά από προϋποθέσεις για την υποβολή τους στο μέτρο αυτό, όπως μεταξύ άλλων: α) να δηλώνουν απαραίτητως τη συναίνεσή τους να καταστούν υποκείμενα ηλεκτρονικής επιτήρησης, β) να διαθέτουν μόνιμη κατοικία και σταθερή τηλεφωνική σύνδεση, ώστε να είναι δυνατός ο έλεγχος της παρουσίας τους σε προκαθορισμένο χώρο και γ) να διαθέτουν εισοδηματικούς πόρους ή εργασία ώστε να είναι σε θέση να καλύπτουν, όπως ο νόμος ορίζει, μέρος των δαπανών που αφορούν στο κόστος εγκατάστασης και συντήρησης του τεχνολογικού εξοπλισμού της επιτήρησής τους. Συνάγεται ως εκ τούτου ότι οι προϋποθέσεις για την υπαγωγή κάποιου στη διαδικασία αυτή εισάγουν κάποια διακρισιακά κριτήρια, σχετιζόμενα, κυρίως, με την εν γένει κοινωνικοοικονομική του κατάσταση. Αποκλείεται συνεπώς μια μεγάλη κατηγορία ασθενέστερων κοινωνικοοικονομικά εγκληματιών, γεγονός που εντείνει το ζήτημα της ταξικής διαστρωμάτωσης στους κόλπους του ΣΠΔ.

Στις Η.Π.Α. και την Αυστραλία το μέτρο της Ηλεκτρονικής Επιτήρησης εφαρμόζεται ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80, ενώ λίγα χρόνια αργότερα κατέφθασε και στον ευρωπαϊκό χώρο.²¹⁰ Η δημοφιλία του συστήματος της Ηλεκτρονικής Επιτήρησης έγινε

²⁰⁹ Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σ. 461 επ.· H. J. Albrecht, ό.π., p. 249, 251.

²¹⁰ Πρώτα εφαρμόζεται στο Ην. Βασίλειο και κατόπιν στη Σουηδία, την Ολλανδία και το Βέλγιο, ενώ λίγο αργότερα ακολουθούν οι Γερμανία- Ελβετία-Γαλλία κ.α., κυρίως ως μέρος έκτισης της ποινής σε απόλυση υπό όρους, τελούντες υπό δοκιμασία (front-end model) ή ως back-end model (σε συνδυασμό με κύρια ποινή πχ. παροχή κοινωφελούς εργασίας). Βλ. H. J. Albrecht, ό.π., p. 251.

ιδιαίτερα εμφανής μετά το 2000²¹¹, ενώ σήμερα εφαρμόζεται σε τουλάχιστον είκοσι δύο χώρες παγκοσμίως.²¹² Την εφαρμογή του μέτρου ευνόησαν οι πολιτικές νόμου και τάξης, οι πολιτικές για τη μετανάστευση, η εμπορευματοποίηση της τιμωρίας και του κοινωνικού ελέγχου, αλλά και η εν γένει στροφή του ΣΠΔ σε τεχνολογικές λύσεις.²¹³ Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι, στα επιμέρους δικαιικά συστήματα όπου εφαρμόζεται, διαφοροποιείται η σκοπιμότητα επιβολής του. Αλλού δίνεται έμφαση στον αναμορφωτικό χαρακτήρα του μέτρου, αλλού εξυπηρετεί στην εντατικότερη επιτήρηση και στον έλεγχο του ατόμου, ενώ σε άλλες περιπτώσεις επιδιώκεται η επαύξηση του τιμωρητικού χαρακτήρα της επιβαλλόμενης κύρωσης.²¹⁴

Στη χώρα μας η ηλεκτρονική επιτήρηση εισήχθη με το ν. 4205/2013²¹⁵ (σε συνδυασμό με το Π.Δ. 62/2014), οπότε και τροποποιήθηκαν οι σχετικές διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και του Σωφρονιστικού Κώδικα. Ακολούθως, στο αρ. 284 παρ. 1 ΚΠΔ δίδεται ο ορισμός του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση. Η συσκευή επιτήρησης²¹⁶ τοποθετείται στο πόδι του υποκειμένου (ή στον καρπό, αν λόγοι υγείας το επιβάλλουν) και εκπέμπει διαρκή σήματα στο κέντρο ελέγχου που επιτρέπουν την επαρκή παρακολούθησή του εντός ενός χαρτογραφημένου περιβάλλοντος. Επί της ουσίας, καταγράφονται μόνο οι κινήσεις του ατόμου εντός του οριοθετημένου χώρου, χωρίς να παρέχονται πληροφορίες για το είδος των δραστηριοτήτων του τελευταίου ή να αναμεταδίδονται εικόνες προσώπων, δεδομένου ότι η συσκευή δεν φέρει ενσωματωμένη κάμερα, ηχεία ή μικρόφωνο.^{217, 218} Αναφορικά δε, με τα έξοδα που αφορούν στις δαπάνες για την τοποθέτηση της συσκευής και την διαχείριση του συστήματος, αυτά, σύμφωνα με το ως άνω Προεδρικό διάταγμα,²¹⁹ επιβαρύνουν τον επιτηρούμενο υπόδικο ή

²¹¹ Φτάνοντας χαρακτηριστικά το 2007 να τοποθετούνται καθημερινά μέχρι και 120.000 ηλεκτρονικά βραχιόλια. Το μέτρο επιβαλλόταν κυρίως σε μη βίαιους δράστες, αφορώντας ως επί το πλείστον σε υποθέσεις τροχαίων ατυχημάτων (26%), σε παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών (15%) και σε εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (20%). βλ. Ε. Μπακιρλή, ό.π., σελ. 720

²¹² Α. Χάιδου, ό.π., σελ. 154.

²¹³ M. Mayer, R. Haverkamp & R. Levy, *Will Electronic Monitoring have a future in Europe? Contributions from a European Workshop*, June 2002, Freiburg. Br. 2003, p. 11.

²¹⁴ H. J. Albrecht, ό.π., p. 254.

²¹⁵ Ν. 4205/2013 «Ηλεκτρονική επιτήρηση υπόδικων, κατάδικων και κρατούμενων σε άδεια και άλλες διατάξεις».

²¹⁶ Η οποία λειτουργεί με το σύστημα GPS.

²¹⁷ Α. Χάιδου, ό.π., σελ. 156.

²¹⁸ Στο αρ. 4 ν. 4205/2013 ορίζεται ρητά ότι η επιτήρηση πρέπει να γίνεται με τρόπο που να μην προσβάλλει την προσωπικότητα του υποβαλλόμενου στο μέτρο αυτό, επιτρέποντας την συλλογή και επεξεργασία των απολύτως απαραίτητων δεδομένων, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία του κοινωνικού συνόλου από τη διάπραξη νέων εγκλημάτων.

²¹⁹ Ως τροποποιηθέν με το ν. 4613/2019 ισχύει.

κρατούμενο.²²⁰ Ωστόσο σε περίπτωση αποδεδειγμένης μερικής ή ολικής οικονομική αδυναμίας του τελευταίου, δύναται να υπεισέλθει στη θέση του το Δημόσιο (αρ. 2 παρ. 2 ΠΔ 62/2014).

Στην Ελλάδα το μέτρο της ηλεκτρονικής επιτήρησης εφαρμόζεται: α) ως όρος για την πρόωρη απόλυση κατάδικων (αρ. 110^α ΠΚ), β) ως περιοριστικός όρος για υπόδικους που κατηγορούνται για κακούργημα και προκύπτουν επαρκείς ενδείξεις ενοχής του (εξαντλούμενων πρωθύστερα των άλλων περιοριστικών όρων του αρ. 282 ΚΠΔ), αλλά και γ) ως περιοριστικός όρος για την χορήγηση άδειας σε κρατούμενους (αρ. 54 ΣΚ). Η δυνατότητα εφαρμογής του μέτρου εκτείνεται και σε ανήλικους που καταδικάσθηκαν σε εγκλεισμό, οι οποίοι δύνανται να απολυθούν με τον όρο της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης (αρ. 129^α παρ. 1). Περαιτέρω, για τα άτομα που ρητώς ορίζονται στο αρ. 105 ΠΚ, προβλέπεται η δυνατότητα έκτισης της ποινής τους στην κατοικία τους, εφαρμοζόμενου, μεταξύ άλλων, και του εν λόγω μέτρου²²¹.

Προκειμένου να υπαχθεί ένας υπόδικος/ κατάδικος/ απολυθείς υπό όρο σε πρόγραμμα ΗΕ, θα πρέπει αφενός να έχει προηγηθεί σχετική προς αυτό αίτησή του και αφετέρου, να συντρέχουν σωρευτικά οι προϋποθέσεις²²² που αναφέρθηκαν παραπάνω. Θα πρέπει μάλιστα να σημειωθεί ότι από μόνη της η βαρύτητα της πράξης δεν αρκεί για την επιλογή αυτού του μέτρου, αλλά συνεκτιμώνται και άλλοι παράγοντες, όπως ο κίνδυνος να καταστεί αυτός φυγόποινος, φυγόδικος ή υπότροπος κατά το επίμαχο διάστημα, αλλά και η εν γένει προσωπικότητά του. Για όλες δε τις περιπτώσεις μη συμμόρφωσης του επιτηρούμενου με τις σχετικές διατάξεις του νόμου, προβλέπεται η δυνατότητα ανάκλησης ή άρσης του μέτρου και η αντικατάστασή του με επαχθέστερη ποινική κύρωση (εν προκειμένω κράτηση σε σωφρονιστικό κατάστημα).

Η εφαρμογή της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης ξεκίνησε στη χώρα μας μόλις στις 11/5/2015, με ένα δεκαοκτάμηνο πιλοτικό πρόγραμμα, η ανάθεση του οποίου έγινε στην ιδιωτική εταιρία G4S.²²³ Ωστόσο, κατά το πρώτο έτος της πιλοτικής εφαρμογής

²²⁰ Το κόστος για την τοποθέτηση και λειτουργία του σχετικού εξοπλισμού είχε υπολογισθεί ότι ανέρχεται σε περίπου 450 ευρώ/μήνα κατ' ανώτατο όριο, βλ. Α. Χάιδου, ό.π., σελ. 158.

²²¹ Δηλαδή, άτομα που έχουν υπερβεί το 70^ο έτος της ηλικίας τους και έχουν καταδικασθεί σε ποινή φυλάκισης έως 15 ετών, για μητέρες ανηλίκων που δεν έχουν συμπληρώσει το 8^ο έτος της ηλικίας τους, ή για βαριά νοσούντες ή αναπήρους, οι περιπτώσεις των οποίων ρητώς αναφέρονται στο αρ. 105 παρ. 2 ΠΚ.

²²² Παρούσα εργασία, σελ. 66.

²²³ Η εταιρία αυτή έφερε την ευθύνη για την προμήθεια του τεχνικού εξοπλισμού, την τοποθέτησή του, και την εν γένει λειτουργία του.

του, μόνο έξι παραβάτες (τέσσερις υπόδικοι και δύο κατάδικοι) είχαν συνολικά υπαχθεί, παρά τη δυνατότητα ένταξης σ' αυτό έως και διακοσίων πενήντα κρατούμενων συνολικά (αρ. 7 ΠΔ 62/2014).²²⁴ Γίνεται, συνεπώς, αντιληπτό ότι η ηλεκτρονική επιτήρηση, παρόλο που έφτασε στο ελληνικό δικαιοσύνη σύστημα καθυστερημένα σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες το εφαρμόζουν συστηματικά ήδη από τη δεκαετία του '90, δεν φαίνεται να έχει κερδίσει ακόμα την εμπιστοσύνη των αρμόδιων αρχών, ούτε να έχει εντυπωθεί στη συνείδηση των περισσότερων πολιτών ως ένα αποτελεσματικό εναλλακτικό μέτρο ποινικής κύρωσης.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, υπάρχει κατ' αρχάς ευρεία συναίνεση ότι η Ηλεκτρονική Επιτήρηση αποτελεί ένα πολλά υποσχόμενο μέτρο στο πεδίο της σωφρονιστικής, γεγονός που αντικατοπτρίζεται άλλωστε και από την ευρεία αποδοχή και εφαρμογή του σε παγκόσμιο επίπεδο. Στο επόμενο κεφάλαιο, θα επιχειρηθεί μια συνοπτική εξέταση των ρεαλιστικών δυνατοτήτων αυτού, προκειμένου να συμπεράνουμε αν τελικά στην πράξη μπόρεσε ο εν λόγω θεσμός να επιβεβαιώσει, και αν ναι σε ποια έκταση, τις υψηλές προσδοκίες που στήριξαν σε αυτόν οι υπεύθυνοι χάραξης σωφρονιστικής πολιτικής. Ταυτόχρονα, θα επιχειρηθεί μία συζήτηση γύρω από τους προβληματισμούς που έχουν γεννηθεί κατά τη διάρκεια εφαρμογής του, αναφορικά ιδίως με ζητήματα ηθικονομικής και δικαιοπολιτικής φύσεως. Την ίδια στιγμή, θα μελετηθούν οι προεκτάσεις του στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τους ισχυρισμούς μερίδας του νομικού και ακαδημαϊκού κόσμου, που αφορούν στον κίνδυνο για υποβιβασμό του ατόμου από υποκείμενο σε αντικείμενο δικαίου κατά την ποινική του μεταχείριση, στον κίνδυνο παραβίασης του δικαιώματος σεβασμού στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του, αλλά και στην εγκαθίδρυση διακρισιακών κριτηρίων αναφορικά με την επιλογή των προς υπαγωγή στο μέτρο ατόμων.

²²⁴ Α. Χάιδου, ό.π., σελ. 159. Στον ένα εκ των υποβαλλόμενων επιβλήθηκε ως όρος πρόωρης απόλυσης, διάρκειας μόλις λίγων ημερών μέχρι την οριστική του απόλυση, ενώ σε κάποιον άλλο, το μέτρο επιβλήθηκε αντί της προσωρινής κράτησης μέχρι την τελεσιδικία της υπόθεσής του. Βλ. Ε. Μπακιρλή, ό.π.

B.2.2. Τα «λιγότερο θανατηφόρα όπλα»

Η σύγχρονη τεχνολογία στον σωφρονιστικό τομέα, έχει συνεισφέρει σημαντικά και στο πεδίο των εξοπλισμού του σωφρονιστικού προσωπικού, κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Γίνεται λόγος για τις «τεχνολογίες αδρανοποίησης» (neutralization technologies)²²⁵- τεχνολογίες δηλαδή που στοχεύουν στην αδρανοποίηση του δράστη, που εισήχθησαν στα σωφρονιστικά καταστήματα με τη μορφή των αποκαλούμενων «μη θανατηφόρων» ή «λιγότερο θανατηφόρων» όπλων²²⁶. Οι τεχνολογίες αυτές, ερείδονται στις τάσεις στρατιωτικοποίησης των μεθόδων που αποσκοπούν στη διατήρηση της τάξης, της ασφάλειας, της ματαίωσης αποδράσεων και της εν γένει διαχείρισης των φυλακών²²⁷.

Η χρήση πυροβόλων όπλων από το φυλακτικό προσωπικό των φυλακών, η οποία σε πολλά σωφρονιστικά συστήματα είναι επιτρεπτή προς τον σκοπό της διατήρησης της ασφάλειας και της τάξης, και η πρόκληση, κατ' επανάληψη, θανατηφόρων ατυχημάτων κατά τη συμπλοκή με εγκλείστους, αποτέλεσε διαχρονικά σημείο έντονων αντιδράσεων. Σ' αυτό συνέτειναν και η συχνή καταγραφή περιστατικών καταχρηστικής χρήσης αυτών σε βάρος άοπλων εγκλείστων, αλλά και η ουκ ολίγες φορές, από λάθος χειρισμούς, περιέλευση των όπλων στην κατοχή κρατούμενων και η πρόκληση εξ αυτού του λόγου αιματηρών επεισοδίων.

Τη λύση λοιπόν σε τέτοιας φύσεως ζητήματα ήρθε να δώσει η τεχνολογία με την εισαγωγή των «non lethal» (μη θανατηφόρων) ή «less lethal» (λιγότερο θανατηφόρων) όπλων.²²⁸ Ένας σύγχρονος και σχετικά πλήρης ορισμός των μη θανατηφόρων όπλων δίνεται από την οδηγία 3000.3 (1996)- «Πολιτική για μη θανατηφόρα όπλα» του Υπουργείου Άμυνας των Η.Π.Α. Κατ' αυτή, τα μη θανατηφόρα όπλα είναι εκείνα που έχουν σχεδιαστεί για την εξουδετέρωση/αδρανοποίηση (neutralization) προσώπων ή υλικών, ελαχιστοποιώντας ωστόσο τις πιθανότητες πρόκλησης, σ' αυτά ή στο περιβάλλον, θανάτου και μόνιμου τραυματισμού ή ανεπιθύμητων βλαβών. Έχουν σχετικά προσωρινά και αναστρέψιμα αποτελέσματα, χωρίς ωστόσο να εγγυώνται ότι

²²⁵ Βλ. L. Mampaey et al., ό.π., σελ. 57.

²²⁶ Βλ. σχετ. Χ. Δημόπουλος, ό.π., σελ. 188.

²²⁷ N. Davison, "Non-Lethal Weapon", Palgrave macmillan, 2009, p.12-13.

²²⁸ Η έννοια του «μη θανατηφόρου», όσο και αν ακούγεται περίεργο, απαντάται για πρώτη φορά πριν από 2.500 χρόνια από τον Sun Tzu, Κινέζο φιλόσοφο και συγγραφέα, στο έργο του «Η τέχνη του πολέμου». Βλ. Mampaey L. et al, σ. 57 επ.

δε θα επέλθουν τυχόν αντίθετα αποτελέσματα.²²⁹ Απεναντίας, έχει γίνει δεκτό ότι ο σχετικός ορισμός αντανακλά απλώς και μόνο τη πρόθεση του χρήστη να μη σκοτώσει ή δημιουργήσει μόνιμη βλάβη και όχι να εγγυηθεί την εξάλειψη οιασδήποτε άλλου κινδύνου για πρόκληση μη αναστρέψιμης βλάβης²³⁰. Για τον λόγο άλλωστε αυτό, έχει επικρατήσει να χρησιμοποιείται, ως ακριβέστερος, ο όρος «λιγότερο θανατηφόρα όπλα»²³¹.

Σήμερα, συναντώνται αρκετά «μη θανατηφόρα όπλα» στα σύγχρονα σωφρονιστικά Ιδρύματα. Ενδεικτικά, παρατίθενται τα ακόλουθα:

α) Τεχνολογίες Laser²³²

i) Laser Dissuader: Πρόκειται για ένα εξάρτημα του οποίου η εμφάνιση παραπέμπει σε έναν κοινό φακό. Ωστόσο, με τη δέσμη κόκκινου φωτός που εκπέμπει σε μήκος κύματος 650 νανόμετρων το εν λόγω εργαλείο είναι ικανό να προκαλέσει πλήρη αποπροσανατολισμό ή σύγχυση στον υποκείμενο στόχο. Βασίζεται στη τεχνολογία SABER 203, ένα (μη θανατηφόρο) λέιζερ στρατιωτικής χρήσης που διαθέτει στο οπλοστάσιό της η πολεμική αεροπορία των Η.Π.Α. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο λέιζερ, έχει πιστοποιηθεί ως ακίνδυνο για πρόκληση μόνιμης βλάβης στην όραση του ατόμου.

ii) Lazer Dazzler: Όπως και το προαναφερθέν, είναι ένας φακός που εκπέμπει σε μήκος κύματος 532 νανόμετρων και παράγει μία πράσινη δέσμη φωτός, η οποία ~~και~~ είναι σε θέση να αποπροσανατολίζει το άτομο από απόσταση 50 μέτρων ακόμα και στο φως της ημέρας. Το εν λόγω εργαλείο, παρά την ευρύτατη χρήση στις φυλακές των Η.Π.Α., δεν έχει ακόμα διερευνηθεί επαρκώς ως προς το αναστρέψιμο ή μη της βλάβης που δύναται να προκαλέσει στην ανθρώπινη όραση.

β) Ζώνη “Stun Belt” ή “React Belt”²³³: Πρόκειται για μία συσκευή που ανήκει στη κατηγορία των τεχνολογιών απομακρυσμένης ηλεκτρονικής ενεργοποίησης. Η ζώνη αυτή τοποθετείται στη μέση του κρατούμενου και είναι εξοπλισμένη με δύο

²²⁹ V. Pinaud, Ph. Leconte *et al.*, “Case report Orbital and ocular trauma caused by the Flash-Ball1: A case report”, (22/5/2009), url: <https://core.ac.uk/download/pdf/82733784.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 20/5/21)

²³⁰ Αναγνωρίζεται η σχετικότητα του όρου «λιγότερο θανατηφόρο», ανάλογα με τον τρόπο και την ένταση της χρήσης και τον εκάστοτε υποκείμενο στόχο. Βλ. N. Davison, *ό.π.*, σ.1.

²³¹ Mampaey L. *et al*, *ό.π.*, σ. 57 επ.

²³² Το ίδιο, σ. 61.

²³³ Το ίδιο, σ. 63 επ.

ηλεκτρόδια που εφάπτονται στο σώμα του τελευταίου, στο ύψος του αριστερού νεφρού του. Ο σωφρονιστικός υπάλληλος έχει στη διάθεσή του ένα τηλεχειριστήριο, με το οποίο μπορεί να ενεργοποιήσει τη ζώνη αυτή από απόσταση έως και 90 μέτρων, προκαλώντας ηλεκτροπληξία στον φέροντα αυτή, με ένταση 50.000 volt και με διάρκεια έως και οκτώ δευτερόλεπτα. Η χρήση της είναι συχνή σε περιπτώσεις μεταγωγών επικίνδυνων εγκληματιών (ζώνη μεταφοράς υψηλής ασφάλειας (HSTB) ή ακόμα και κατά την παράσταση των υποδίκων στα δικαστήρια για την εκδίκαση της υπόθεσής τους (ζώνη ελάχιστης ασφάλειας- MSB). Σύμφωνα με έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας του Ο.Η.Ε., η ζώνη αυτή χρησιμοποιείται ευρέως στις Η.Π.Α. και στη Ν. Αφρική και ως όπλο εξουδετέρωσης παραβατών.

γ) Air Taser^{234, 235}: Πρόκειται για μία από τις πιο εξελιγμένες μορφές tazer που η εμφάνισή του παραπέμπει σε πιστόλι. Ωστόσο, αντί για σφαίρες, εκτοξεύει ένα ηλεκτρικό φορτίο έντασης περίπου 25.000 volt. Χρησιμοποιεί ένα φυσίγγιο συμπιεσμένου αέρα με το οποίο εκτοξεύονται δύο ηλεκτρόδια που αγκιστρώνονται στα ρούχα του στόχου, από απόσταση έως και πέντε μέτρων. Τα ηλεκτρόδια αυτά συνδέονται μέσω ενός αγωγίμου καλωδίου με τη συσκευή του χειριστή, και δύναται να προκαλέσει ηλεκτροσόκ χαμηλής έντασης, με αποτέλεσμα την ακούσια απώλεια μυϊκού ελέγχου του θύματος και κατ' επέκταση την ακινητοποίηση και τον αφοπλισμό του. Η τιμή του στο διαδίκτυο είναι πολύ χαμηλή, κυμαινόμενη από 25 έως 65 δολάρια, και απευθύνεται στις δυνάμεις καταστολής. Στην ίδια λογική με το Taser λειτουργεί και το Sticky Shocker ένα «πιστόλι» που εκτοξεύει ασύρματο βλήμα, από απόσταση έως και 10 μέτρων, προκαλώντας στον έμβιο στόχο ηλεκτροσόκ.

δ) Δίχτυα αιχμαλωσίας: Η χρήση αυτού του όπλου αρχικά προοριζόταν για την ακινητοποίηση και αιχμαλωσία άγριων ζώων. Μετά, ωστόσο, από αρκετές έρευνες, προωθήθηκε και για την αδρανοποίηση/ σύλληψη ανθρώπων. Ένα τέτοιο δίχτυ, διαμέτρου περίπου πέντε μέτρων, εκτοξεύεται σε μορφή βλήματος και από απόσταση έως και τριάντα μέτρων, εγκλωβίζοντας τον στόχο²³⁶.

²³⁴ Για την ιστορία, η σύλληψη της ιδέας του πρώτου Tazer, αποδίδεται στον φυσικό και ερευνητή της NASA, Jack Cover (1969). Στον τελευταίο οφείλεται και η γνωστή σε όλους ονομασία του (TASER) η οποία αποτελεί το ακρωνύμιο του αγαπημένου του βιβλίου "Tom Swift and his Electric Rifle" από το οποίο και εμπνεύστηκε. Βλ. B. Weber, *Jack Cover, 88, Physicist Who Invented the Taser Stun Gun, Dies*, The New York Times, url: <https://www.nytimes.com/2009/02/16/us/16cover.html>

²³⁵ Mampaey L. *et al*, ό.π., σ. 63 επ.

²³⁶ Το ίδιο, σ. 68.

στ) Σπρέι αδρανοποίησης²³⁷: Αυτά, ανήκουν στην κατηγορία των δακρυγόνων χημικών όπλων, και χρησιμοποιούνται ευρέως από τις δυνάμεις καταστολής, ιδίως από την αστυνομία, αλλά και από σωφρονιστικούς υπαλλήλους για να εξουδετερώσουν μαζικά πολλαπλούς στόχους. Τα πιο γνωστά δακρυγόνα που χρησιμοποιούνται είναι τα CN και CS. Τα εν λόγω, προκαλούν έντονο βήχα και ερεθισμό των βλεννογόνων, πονοκέφαλο και έντονη δυσφορία. Ειδικά στους χώρους των σωφρονιστικών καταστημάτων, υπάρχουν εγκατεστημένες, σε συγκεκριμένα σημεία, ειδικές συσκευές διάχυσης αερίων αδρανοποίησης (δακρυγόνων και αναισθησιογόνων) που ελέγχονται και ενεργοποιούνται ηλεκτρονικά (απομακρυσμένα). Θα πρέπει μάλιστα να σημειωθεί, ότι οι σχετικές έρευνες που έχουν διενεργηθεί προς αξιολόγηση των επιπτώσεών τους, δεν καταγράφονται ως ικανοποιητικές. Ακριβέστερα, στρατιωτικές μελέτες που πραγματοποιήθηκαν τη δεκαετία του 1950 ταξινόμησαν το CS στα μη θανατηφόρα όπλα. Ωστόσο, μεταγενέστερες μελέτες κατέδειξαν σοβαρές επιπτώσεις όταν αυτά φέρονται κατά μη υγιών οργανισμών. Κατά τον Dan Kaszeta, χημικό του αντίστοιχου Σώματος του Στρατού των ΗΠΑ, οι εργαστηριακές μελέτες δεν έχουν αποκαλύψει τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει το δακρυγόνο σε άτομα με προϋπάρχουσες συνθήκες ευπάθειας του οργανισμού (πχ. άσθμα, ΧΑΠ -χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια, φυματίωση ή εγκευμοσύνη)²³⁸. Στην πράξη, έχει μάλιστα αποδειχθεί ότι τα δακρυγόνα προκαλούν παρατεταμένη βλάβη σε άτομα με άσθμα, μπορούν να προκαλέσουν αποβολή σε εγκυμονούσες, ενώ η χρήση τους σε περιορισμένους ανεπαρκώς αεριζόμενους χώρους έχει συχνά οδηγήσει σε θανατηφόρα αποτελέσματα. Ακόμα και τα ίδια τα δοχεία δακρυγόνων μπορεί μάλιστα να καταστούν φονικό όπλο εάν για παράδειγμα προσκρούσουν στο κεφάλι του στόχου-θύματος²³⁹.

Σε νομοθετικό επίπεδο, το ψήφισμα 1973 (73) του Συμβουλίου της Ευρώπης έθεσε κάποιους ελάχιστους κανόνες για την μεταχείριση των κρατουμένων που βασίζεται σε έξι αρχές: α) στο σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, β) στην αμεροληψία κατά τη λήψη αποφάσεων, γ) στη προστασία της υγείας, δ) τον έλεγχο/ εποπτεία των σωφρονιστικών συστημάτων από ανεξάρτητες αρχές, ε) τον σεβασμό στα ατομικά δικαιώματα και στ) το δικαίωμα στην ενημέρωση (των εγκλείστων) περί των

²³⁷ Το ίδιο, σελ. 69.

²³⁸ K.D. Atherton, *What “Less Lethal Weapons” Actually do*, Scientific American, (23/7/2020), στο: <https://www.scientificamerican.com/article/what-less-lethal-weapons-actually-do/> (τελευταία πρόσβαση:16/5/21)

²³⁹ K.D. Atherton, ό.π.

ελαχίστων αυτών κανόνων. Συναφής προς αυτό και η Σύσταση 87 (3) του Συμβουλίου της Ευρώπης.²⁴⁰ Σε συνάρτηση με το περιεχόμενο των ως άνω νομικών κειμένων, έχει κριθεί, για παράδειγμα, ότι η χρήση των σπρέϊ πιπεριού και Tazer αντίκεινται στις διατάξεις περί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, διότι θίγει/ εξευτελίζει την προσωπικότητα του στόχου.²⁴¹

Όλα τα προαναφερόμενα και πολλά άλλα «λιγότερο θανατηφόρα» όπλα χρησιμοποιούνται σήμερα από τις δυνάμεις καταστολής εντός και εκτός των φυλακών. Ωστόσο, όπως λίγο πολύ αναφέρθηκε, το ενδιαφέρον γύρω από την χρήση τους, μονοπωλεί η συζήτηση για το επίπεδο πλήρωσης των προϋποθέσεων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς προκύπτει ότι σε πολλές περιπτώσεις, και ιδίως σε περιπτώσεις καταχρηστικής άσκησης αυτών, ο σεβασμός της αξιοπρέπειας του ανθρώπου και η αρχή της απαγόρευσης των βασανιστηρίων²⁴² παραβιάζονται. Παρακάτω, θα τεθούν κάποιες κρίσιμες παράμετροι επί αυτών των θεμάτων, αλλά και κάποιες γενικότερες διαπιστώσεις και προτάσεις για την εν γένει εξυγίανση των παθογενειών που διαπνέουν τον χώρο του σωφρονιστικού μηχανισμού, μεταξύ αυτών και των νέων προτύπων ποινικής μεταχείρισης.

²⁴⁰ Mampaey L. *et al*, ό.π., σ. 79

²⁴¹ Γίνεται λόγος για την σύμβαση περί της απαγόρευσης ανάπτυξης και παραγωγής, αποθήκευσης και χρήσης χημικών όπλων (ν. 2991/2002).

²⁴² Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι μέσω τέτοιων χρήσεων, παραβιάζονται οι διατάξεις των άρθρων 5 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 7 και 10 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, και 3 ΕΣΔΑ, διατάξεις στις οποίες ρητά ορίζεται ότι απαγορεύεται η απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και τιμωρία. Βλ. επ' αυτού σχετικές επισημάνσεις της Omega Research Foundation στο άρθρο "Less lethal equipment used in places of detention", (18/2/2020), (τελευταία πρόσβαση 1/8/21), url: <https://translate.google.com/translate?hl=en&sl=en&tl=en&u=https%3A%2F%2Fwww.penalreform.org%2Fblog%2Fless-lethal-equipment-used-in-places-of-detention%2F&anno=2&prev=search>

Γ. Συζήτηση: Νέες τεχνολογίες στο ΣΠΔ, επέκταση κοινωνικού ελέγχου και παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Γ.1. Κριτική αποτίμηση- συζήτηση για τον ρόλο και τη λειτουργία των νέων τεχνολογιών στο ΣΠΔ και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η χρήση των νέων τεχνολογιών στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης από τις απαρχές της και με την πάροδο των ετών κάθε άλλο παρά στο απυρόβλητο έμεινε, σε ό,τι αφορά την προστασία της αξίας του ανθρώπου και των δικαιωμάτων του. Πρακτικές, όπως για παράδειγμα τα μαζικά γενετικά tests, που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, ξεσήκωσαν θύελλα αντιδράσεων στον νομικό και ακαδημαϊκό κόσμο, αλλά και στην κοινωνία των πολιτών, εγείροντας προβληματισμούς που άπτονταν της δικαιοπολιτικής και δικονομικής νομιμοποίησής τους, από τη στιγμή που ένας μεγάλος αριθμός ατόμων αντιμετωπίζονταν πλέον ως ύποπτοι χωρίς σοβαρές (ή και καθόλου) ενδείξεις συσχέτισης αυτών με την εκάστοτε αξιόποινη πράξη²⁴³, υποκείμενοι ως εκ τούτου σε κατηγοριοποιήσεις, στιγματισμό και κοινωνικό αποκλεισμό²⁴⁴. Επιπρόσθετα, ετέθησαν ζητήματα προσβολής δικαιωμάτων και βασικών αρχών του δικαίου, από τη στιγμή που οποιοσδήποτε διέθετε ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό μιας ευρύτερης αριθμητικά ομάδας (πχ. κάτοικος μιας περιοχής ή άτομο της ίδιας ηλικίας, ή του ίδιου χρώματος δέρματος με το δράστη) εκτίθετο στον κίνδυνο επιβολής σε βάρος του ενός δυσμενούς ανακριτικού μέτρου, κατά παράβαση της θεμελιώδους αρχής της αναλογικότητας και αναγκαιότητας (αναλογία μέσου-μέτρου και επιδιωκόμενου σκοπού)²⁴⁵, αλλά και του τεκμηρίου της αθωότητας.

²⁴³ Σχετικά με αυτό, δε θα πρέπει να λησμονείται ότι κάθε μέτρο δικονομικού καταναγκασμού, όπως εν προκειμένω λογίζεται η λήψη γενετικού υλικού, θα πρέπει να λαμβάνεται με γνώμονα την αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών ενοχής, ως απορρέουσα από το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου. Κατ' αυτή, όσο επαχθέστερο είναι το επιβαλλόμενο μέτρο, τόσο πιο έντονος θα πρέπει να είναι και ο βαθμός υπόνοιας για την τέλεση της εγκληματικής πράξης και τόσο πιο έντονη προσπάθεια θα πρέπει να καταβάλλεται για την εξακρίβωση του βαθμού αυτού. Διαφορετικά, επίκειται ο κίνδυνος προσβολής του συνταγματικού δικαίωματος του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Βλ. Α. Μαργαρίτης, «Η Ανάλυση DNA στην Ποινική Δίκη», στο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Α. Κοβάτση κ.α. «Ανάλυση DNA και δικαστηριακή πράξη», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014, σελ. 35.

²⁴⁴ Γ. Χλούπης, ό.π., σελ. 68

²⁴⁵ Σχετική προς τούτο και η Γνωμοδότηση Εισαγγελέως Αρείου Πάγου 4/2018, *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. /2018, σ. 549 επ.

Οι μαζικές αναλύσεις DNA δεν φάνηκε να πληρούν τις προϋποθέσεις για νομιμοποιημένη χρήση τους εντός δικαιοκρατικών καθεστώτων που θέλουν να τους αποδίδεται ο χαρακτηρισμός του κράτους δικαίου. Στον αντίποδα, ένα τέτοιο μέτρο προσιδιάζει σε πρακτικές ολοκληρωτικών πολιτικών μορφωμάτων, όπου μία ισχυρή κρατική εξουσία θα δύναται όλως αυθαίρετα και καταχρηστικά, δίχως την τήρηση των απαιτούμενων νομικών εγγυήσεων, να παρεμβαίνει στην γενετική ταυτότητα των πολιτών της²⁴⁶ και να καταστρατηγεί δικαιώματα, όπως αυτό της ιδιωτικότητας των πολιτών και του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας.

Επιπλέον, όπως είδαμε, οι εκάστοτε εθνικές αρχές διατηρούν ειδικό αρχείο γενετικών αποτυπωμάτων. Για παράδειγμα, στην ελληνική έννομη τάξη, το αρ. 201 παρ. 2 υποχρεώνει στη διατήρηση των γενετικών αποτυπωμάτων του ατόμου σε βάρος του οποίου αποδίδεται η τέλεση εγκληματικής πράξης, μέχρι την έκδοση αμετάκλητου απαλλακτικού βουλεύματος ή αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης ή θέσης της υπόθεσης στο αρχείο, διαδικασίες δηλαδή που στη δικαστηριακή πρακτική γνωρίζουμε ότι διαρκούν επί μακρό χρόνο²⁴⁷. Σε περίπτωση δε που καταγνωστεί η ενοχή του υποκειμένου, τα εν λόγω δεδομένα διατηρούνται μέχρι το θάνατό του. Πολλοί υποστηρίζουν ότι μια τέτοια διαδικασία είναι απολύτως απαραίτητη για την διευκόλυνση της διερεύνησης και δίωξης των εγκλημάτων. Από την άλλη όμως, ακούγονται και οι φωνές όσων υποστηρίζουν ότι σ' αυτή την επιλογή, υποβόσκει μια λανθάνουσα πολιτική παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, αλλά και του δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού²⁴⁸.

Σε ό,τι αφορά στον καταναγκαστικό χαρακτήρα του μέτρου, αποτέλεσε και αυτό πεδίο για εκδήλωση έντονων αμφισβητήσεων. Ειδικότερα, δημιουργήθηκαν εύλογοι φόβοι για εργαλειοποίηση του ανθρώπινου σώματος ένεκα της αποκάλυψης χρήσιμων, για τους ανακριτικούς σκοπούς, γενετικών πληροφοριών, γεγονός που θέτει εκποδών τις

²⁴⁶ Γ. Καλφέλης, ό.π., σ. 657.

²⁴⁷ Αν από τη σύγκριση μάλιστα των αποτυπωμάτων προκύψει και ταύτιση με κάποιο από τα αταυτοποίητα αποτυπώματα του αρχείου, η τήρησή τους παρατείνεται μέχρι την αμετάκλητη αθώωση των προσώπων που αφορούν οι οικείες υποθέσεις.

²⁴⁸ Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού συνίσταται στην δυνατότητα του ατόμου αφενός να γνωρίζει, αφετέρου να αποφασίζει αναφορικά με την επεξεργασία των πληροφοριών που το αφορούν. Το άτομο καθίσταται πάντα υποκείμενο και πληροφοριακό αντικείμενο, έχοντας τη δυνατότητα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμβάλει δια δημοκρατικών διαδικασιών στην πληροφοριακή συγκρότηση της πολιτείας, συμπεριορίζοντας ποιες πληροφορίες που τον αφορούν θα γίνουν γνωστές στο περιβάλλον του, βλ. Μ. Κανελλοπούλου-Μπότη, *Πληροφοριακός αυτοκαθορισμός και προσωπικά δεδομένα- Μερικές παρατηρήσεις μετά την πρώτη δωδεκαετία εφαρμογής του νόμου*, διαθέσιμο στο: <http://digestaonline.gr/pdfs/Digesta%202014/6.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 8/7/21)

αρχές του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας, της αναλογικότητας²⁴⁹ και του δικαιώματος σιωπής. Την σχετική ρήτρα υποχρεωτικότητας δικαιολόγησε και υπό προϋποθέσεις υπερασπίστηκε η με αριθ. 15/2011 Γνωμοδότηση Εισαγγελέως Αρείου Πάγου. Κατά τον συλλογισμό που ανέπτυξε η τελευταία, ο καταναγκαστικός χαρακτήρας της διάταξης συμφωνεί με μία λογική, όσο και νομική αναγκαιότητα, άνευ της οποίας, η εκπλήρωση του ανακριτικού σκοπού θα ματαιωνόταν από τυχόν εξάρτηση του μέτρου από προηγούμενη συναίνεση του φερόμενου ως δράστη. Ωστόσο, τέθηκε ως προϋπόθεση για τη νομιμοποίηση αυτού, η απαρέγκλιτη τήρηση των αρχών της νομιμότητας, της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας καθώς, σε αντίθετη περίπτωση, κρίθηκε ότι συντρέχουν λόγοι παραβίασης των εν γένει αρχών της προδικασίας, σύγκρουσης με το άρθρο 7§2 Σ (απαγόρευση βασανιστηρίων), αλλά και λόγοι απαγόρευσης της χρήσης του αποσπασθέντος γενετικού υλικού ως αποδεικτικού στοιχείου στην ποινική διαδικασία.²⁵⁰ Επί του ίδιου θέματος, θέση έχει πάρει και η νομολογία του ΕΔΔΑ που αναγνωρίζει ότι η προσφυγή σε μέσα φυσικού εξαναγκασμού κατά την ανακριτική διαδικασία για την συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων μέσω της απόσπασης βιολογικού υλικού που ήδη ενυπάρχει στον ανθρώπινο οργανισμό, δεν αίρει τον σεβασμό στην ανθρώπινη αξία και συνεπώς, δεν προσκρούει στην διάταξη του αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

Υιοθετούμε την άποψη πως η δυνατότητα άσκησης καταναγκασμού από πλευράς των ανακριτικών οργάνων στην απόσπαση ακόμα και δια της βίας γενετικού υλικού από τον εκάστοτε ύποπτο/κατηγορούμενο, είναι σε πολλές περιπτώσεις αναγκαία στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Ωστόσο, η αποδοχή αυτής της αναγκαιότητας, δεν θα πρέπει λανθασμένα να ερμηνευθεί ότι πρεσβεύει την αλόγιστη και άνευ όρων χορήγηση αυτού του δικαιώματος στις αρχές επιβολής του νόμου. Απεναντίας, η σχετική νομιμοποίηση εξαρτάται τόσο από την τήρηση των δικονομικών εγγυήσεων, όσο και από την τήρηση μιας σειράς ουσιαστικών προϋποθέσεων που αφορούν στη

²⁴⁹ Δεδομένου ότι στο αρ. 201 ΚΠΔ εμπίπτουν ένας ευρύτατος κύκλος εγκληματικών πράξεων, διαφορετικής ποινικής απαξίας (πλημμελήματα/ κακουργήματα που τιμωρούνται με τουλάχιστον ένα έτος ποινής φυλάκισης) για την διερεύνηση των οποίων τα αρμόδια ανακριτικά όργανα νομιμοποιούνται ακόμα και στην δια της βίας απόσπαση γενετικού υλικού, δεν φαίνεται να τηρείται κατ' αρχάς η αρχή της αναλογικότητας, αλλά απεναντίας, διευρύνονται τα περιθώρια για την άσκηση μίας μάλλον αστάθμιστης ποινικής καταστολής. Βλ. Κ. Λαχανά, «Υποχρεωτικότητα και εξαναγκασμός σε λήψη DNA στο πλαίσιο της αναθεωρημένης διάταξης του αρ. 200^A ΚΠΔ (με αφορμή τη ΓνωμΕισΑΠ 15/2011)», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 2011, σ. 1168 επ.

²⁵⁰ Γνωμοδότηση Εισαγγελέως Αρείου Πάγου 15/2011, «Ανακριτικές πράξεις- Αρχή Αναλογικότητας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 12/2011, σ. 1299-1302, Κ. Λαχανά, ό.π.

φύση και την ένταση του φυσικού καταναγκασμού, συνεκτιμώμενης βεβαίως και της πραγματικής απειλής της δημόσιας ασφάλειας.

Κλείνοντας τη συζήτηση γύρω από τη χρήση της ανάλυσης DNA ως αποδεικτικού μέσου στην ποινική διαδικασία, θα πρέπει να σταθούμε στο γεγονός ότι μέχρι σήμερα, δεν έχουν ευκρινώς αποσαφηνιστεί τα όρια μεταξύ, αφενός της εξηγητικής ισχύος της επιστήμης και αφετέρου της (αποκλειστικής) αρμοδιότητας του δικαστή για τον σχηματισμό της δικανικής πεποίθησης. Η νομολογία έχει να επιδείξει πλήθος αποφάσεων που είτε βασίστηκαν εξ ολοκλήρου στο DNA για την καταδίκη κατηγορουμένων, είτε αξιοποίησαν λανθασμένα τα αποτελέσματά του. Και στις δύο περιπτώσεις, αποκαλύπτεται μια βαθύτερη λυπηρή διαπίστωση για το σύγχρονο τοπίο της ποινικής δικαιοσύνης. Η πρώτη αφορά στην έλλειψη ουσιαστικότερης κατάρτισης και ενημέρωσης των αρμόδιων δικαστικών λειτουργών σε ζητήματα απόδειξης που συνδέονται με την εφαρμογή σύγχρονων επιστημονικών εργαλείων, αφετέρου στο φαινόμενο της μετατόπισης της ευθύνης λήψης της απόφασης από τους δικαστές στους πραγματογνώμονες.²⁵¹ Σε χώρες όπως για παράδειγμα στη Μεγ. Βρετανία, η ανάλυση DNA -ως πραγματογνωμοσύνη στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, ανατίθεται και σε ιδιωτικούς παράγοντες, συχνά στερούμενων των απαραίτητων διαπιστεύσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, πολλές φορές οι δικαστές να οδηγούνται σε λανθασμένες αξιολογήσεις ως προς την ενοχή κάποιου, επισημαίνει η καθηγήτρια εγκληματολογίας Gillian Tully²⁵². Τα τεστ DNA έχει αποδειχθεί ότι τεχνικά, μπορούν να αποδώσουν μόνο μία πιθανοτιμή, ανάλογα με την πληθυσμιακή γονιδιακή συχνότητα των υπό εξέταση ευρημάτων, επιδιώκοντας να καταλήξουν σε όσο το δυνατόν πιο αξιόπιστα πορίσματα μέσα από αποτελέσματα στατιστικά σημαντικά. Πλήν όμως, όπως προαναφέρθηκε, δεν υπάρχει το αλάθητο στη διαδικασία αυτή, αλλά, ακριβώς λόγω του πιθανολογικού χαρακτήρα του γενετικού προφίλ, είναι δυνατό να υπόκειται σε πολλά σφάλματα.

Το δεύτερο ζήτημα που ανακύπτει εν προκειμένω, αφορά στην απουσία, συχνά, ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολόγησης του συλλογισμού των ποινικών αποφάσεων που στηρίχθηκαν σε τέτοιου τύπου πραγματογνωμοσύνες. Παρατηρείται δηλαδή ότι οι δικαστές, πολλές φορές, αρκούνται στην πλημμελή παράθεση των αποδεικτικών μέσων που οδήγησαν στο διατακτικό τους, δίχως έτσι να αποκαλύπτεται

²⁵¹ Κ. Κώτσου, ό.π.

²⁵² Βλ. σχετικό άρθρο στο The Guardian, url: <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/jan/19/uk-police-forces-failing-to-meet-forensic-standards-safe-regulator-miscarriages-justice-outsourcing>

ο βαθμός επενέργειας αυτών στην δικανική πεποίθηση, ενώ ταυτόχρονα δυσχεραίνεται και η κατανόηση της σύνδεσης της τελευταίας με το αποδεικτικό υλικό.²⁵³ Η τακτική αυτή όμως, έρχεται σε αντίθεση με την συνταγματική υποχρέωση του αρ. 93§3 Σ, και ταυτόχρονα παραβιάζει το δικαίωμα του κατηγορούμενου σε δίκαιη δίκη (αρ. 6§1 ΕΣΔΑ), επιτρέποντας την παρείσφρηση, κατά τη διαδικασία λήψης δικαστικών αποφάσεων, παραγόντων που δεν συνάδουν με τις αρχές της διαφάνειας και της λογοδοσίας.

Διατρέχοντας τους παραπάνω προβληματισμούς, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως στη σύγχρονη ποινικοπολιτική σκηνή, απουσιάζει μια ενδότερη εξέταση του τρόπου με τον οποίο η τεχνική αυτή παρεμβαίνει στην ανθρώπινη προσωπικότητα και τις διαστάσεις που μπορεί να πάρει σε επίπεδο περιορισμού δικαιωμάτων του κατηγορούμενου/υπόπτου. Αυτό, αποδεικνύεται και από την έλλειψη σχετικού ενιαίου και σαφώς διατυπωμένου κανονιστικού πλαισίου στην Ε.Ε., με αποτέλεσμα να υφίστανται μεγάλες διαφοροποιήσεις και αποκλίσεις μεταξύ των εθνικών δικαιοταξιών των κ-μ και ζητήματα όπως τα επιτρεπόμενα όρια του εξαναγκασμού ενός ατόμου σε λήψη dna, το επιτρεπόμενο όριο του χρόνου τήρησης των γενετικών στοιχείων σε βάσεις δεδομένων, αλλά και η σαφής οριοθέτηση των εγκλημάτων για τα οποία θα επιτρέπεται η χρήση αυτής της μεθόδου ταυτοποίησης, να διχάζουν. Η εν λόγω ανακριτική μέθοδος φανερώνει όμως και μια από τις μορφές του αναμορφωμένου σήμερα ΣΠΔ, όπου ο κοινωνικός έλεγχος, με τη χρήση της τεχνολογίας και έχοντας ως μέσο το ποινικό ουσιαστικό και δικονομικό δίκαιο, επεκτείνεται. Ένα σύστημα το οποίο επιτρέπει την χαλάρωση των ορίων νομιμοποίησης των προληπτικών ερευνών, την επέκταση του κύκλου υπόπτων και την παγίωση της έναρξης της ποινικής διαδικασίας βάσει απλών ενδείξεων ενοχής, επαναπροσδιορίζοντων ωσαύτως των ερευνητικών μέσων κατά τα προληπτικά -προεγκληματικά πρότυπα και θέτοντας στο περιθώριο βασικές αρχές και θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου/υπόπτου/κατηγορούμενου, όπως αυτά που εξετάστηκαν στην ενότητα αυτή (τεκμήριο αθωότητας, ανθρώπινη αξία, δικαίωμα της σιωπής, δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού κ.α).

Αναφορικά με τις ψηφιακές έρευνες και την αξία των ηλεκτρονικών αποδεικτικών στοιχείων για την καταπολέμηση του εγκλήματος, αυτές είναι κάτι παραπάνω από

²⁵³Κ. Κώτσογλου, ό.π.

παραδεδεγμένες στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης. Καθώς ο όγκος μάλιστα των δεδομένων που διακινείται και αποθηκεύεται στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο διογκώνεται τάχιστα, είναι επιτακτικό, οι αρμόδιες διωκτικές και δικαστικές αρχές να έχουν τη δυνατότητα για γρήγορη και αποτελεσματική πρόσβαση σε «ύποπτα» ψηφιακά δεδομένα, πριν αυτά «εξαφανισθούν», ώστε να επιτευχθεί η έγκαιρη δίωξη των υπόπτων- δραστών. Ωστόσο, η παραδοχή αυτή, δε θα πρέπει να οδηγήσει σε αλόγιστες και καταχρηστικές δράσεις των αρμόδιων διωκτικών αρχών που αφήνουν στο απυρόβλητο την προστασία προσωπικών δεδομένων και θεμελιωδών δικαιωμάτων, τόσο των παρακολουθούμενων υπόπτων, όσο και τρίτων, που ουδεμία σχέση μπορεί να έχουν με την εκάστοτε διερευνώμενη ποινική υπόθεση (πχ. περίπτωση ερευνών κοινόχρηστων αρχείων στο cloud).

Η προσοχή λοιπόν του νομοθέτη θα πρέπει να στραφεί στην εύρεση ενός κατάλληλου, εξισορροπημένου και σαφώς ορισμένου ρυθμιστικού πλαισίου. Γιατί συνεπεία του υπάρχοντος νομοθετικού κενού, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, τα ψηφιακά δεδομένα αντιμετωπίζεται δικονομικά κατ' αναλογική εφαρμογή των διαδικασιών που προβλέπονται για τα παραδοσιακά αποδεικτικά στοιχεία.²⁵⁴ Το ελλιπές δικονομικό πλαίσιο, αποκαλύπτει όμως και μια ακόμα αδυναμία. Αιωρείται ως αόριστη και ασαφής η έννοια του «παράτυπου»²⁵⁵ στις ψηφιακές έρευνες, με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερής η οριοθέτηση των αποδεικτικών απαγορεύσεων στην ποινική διαδικασία²⁵⁶, γεγονός που κατ' επέκταση επιδρά στο δικαίωμα του κατηγορουμένου σε δίκαιη δίκη (αρ. 6 ΕΣΔΑ)²⁵⁷. Εντούτοις, θα πρέπει να

²⁵⁴Κ. Ζουμπουλάκης, ό.π., Γ. Μπουρμάς, ό.π., σ. 558.

²⁵⁵ Οι διεξαχθείσες δηλαδή κατά τρόπο μη τεχνικά ορθό και νόμιμο.

²⁵⁶ Για παράδειγμα, στην ελληνική έννομη τάξη, στο άρθρο 19§3 Σ καθιερώνεται αρχικά η απαγόρευση χρήσης αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση των δικαιωμάτων της προστασίας απορρήτου της επικοινωνίας, της ιδιωτικής ζωής και της προστασίας προσωπικών δεδομένων. Στο αυτό, συνηγορεί και η διάταξη του άρθρου 177§2 ΚΠΔ. Ωστόσο, έχει κριθεί νομολογιακά [κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας (αρ. 25 παρ. 1 Σ) και της διάταξης του 2 παρ. 1Σ (δικαίωμα για τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου)] το επιτρεπτό της χρήσης τέτοιων μέσων όταν αυτά αποκτήθηκαν στο πλαίσιο μιας κατάστασης ανάγκης ή όταν η χρήση τους είναι απολύτως αναγκαία για την απόδειξη της αθωότητας του κατηγορουμένου ή για τη στήριξη της καταγγελίας του παθόντος στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Παραβίαση απορρήτου επικοινωνιών και αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 11/2015, σ. 962 επ.

²⁵⁷ Σημειώνεται ωστόσο ότι η διάταξη του αρ. 6 ΕΣΔΑ δεν ρυθμίζει το καθεστώς των αποδεικτικών μέσων καθ' εαυτό. Τούτο σημαίνει πως τα εθνικά δικαστήρια θα εκτιμήσουν κατά τη διακριτική τους ευχέρεια το παραδεκτό και την αξιοπιστία των εκάστοτε αποδεικτικών μέσων, ενώ το ΕΔΔΑ, θα εξετάσει μόνο τη νομιμότητα της διαδικασίας αξιολόγησης των αποδείξεων. Συνεπώς, στη περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο έλαβε υπόψη παράνομα αποδεικτικά μέσα, το ΕΔΔΑ θα εξετάσει επί της ουσίας, αφενός αν το γεγονός αυτό επηρέασε ουσιωδώς τον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης, αφετέρου την

αναγνωρίσουμε την προσπάθεια που καταβάλλει ο Έλληνας ποινικός νομοθέτης προς αυτή την κατεύθυνση, κάνοντας την αρχή με την σχετικά πρόσφατη εισαγωγή της διάταξης του αρ. 265 ΚΠΔ (κατάσχεση ψηφιακών δεδομένων), με την οποία τίθενται τα πρώτα θεμέλια, έστω και σε περιορισμένη έκταση, για την οχύρωση των οικονομικών εγγυήσεων προς αποτροπή τυχόν αυθαίρετων εκτιμήσεων από το δικαστήριο παρανόμως κτηθέντος αποδεικτικού υλικού.

Σχετικά με την υπό εξέταση στο οικείο υποκεφάλαιο Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την απευθείας υποβολή αιτημάτων προσωπικού χαρακτήρα σε παρόχους υπηρεσιών, εύλογα όπως θα περίμενε κανείς συγκέντρωσε πληθώρα αρνητικών σχολίων. Η δικαιολογητική βάση αυτών αφορά πρωτίστως στο επιχείρημα ότι, η πιθανή έγκριση της Πρότασης, θα έχει άμεσες και σοβαρές επιπτώσεις στο πεδίο της προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αλλά και θεμελιωδών δικαιικών αρχών. Ειδικότερα, αρνητικά σχολιάζεται η υποχρέωση των παρόχων να συμμορφώνονται και να εκτελούν μια ΕΕΥ ή ΕΕΔ, αφού προηγουμένως με δική τους ευθύνη έχουν προβεί σε έλεγχο νομιμότητας του περιεχομένου αυτών, ευθύνη που μέχρι και σήμερα φέρουν οι δικαστικές αρχές του Κράτους Εκτέλεσης. Γεννάται εδώ το ερώτημα του κατά πόσο οι πάροχοι είναι τελικά κατάλληλοι να κρίνουν και να αποφασίζουν σχετικά με την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό το κράτος μάλιστα του φόβου των κυρώσεων σε περίπτωση μη έγκαιρης ή άρνησης συμμόρφωσης στις εντολές αυτές.

Αρνητικό πρόσημο φέρει επίσης και η καθιέρωση της κατάργησης της αρχής του διττού αξιόποινου μεταξύ των εννόμων τάξεων του Κράτους Έκδοσης και του Κράτους Εκτέλεσης. Αυτό σημαίνει ότι το εντελλόμενο κράτος, μπορεί να κληθεί να εκτελέσει μία ΕΕΥ ή μία ΕΕΔ για ήσσονος ποινικής βαρύτητας αδίκημα (ακόμα και μη αξιόποινο κατά το εθνικό του δίκαιο), για το οποίο στο εντέλλον κράτος επιφυλάσσεται επαχθέστερη ποινική μεταχείριση. Αυτό περαιτέρω μεταφράζεται σε αποδυνάμωση του θεσμικού πλαισίου προστασίας των προσωπικών δεδομένων και των αρχών δικαίου στο κράτος εκτέλεσης, γεγονός που στη περίπτωση μάλιστα μιας ΕΕΥ, ως εκ φύσεως πιο επεμβατικής, αποκτά ακόμα πιο απειλητική διάσταση.²⁵⁸

δυνατότητα ή μη που είχε ο προσφεύγων να τα αμφισβητήσει στο στάδιο εκείνο. Γ. Μπουρμάς, ό.π., σ. 56- επ.

²⁵⁸ Το μοναδικό κριτήριο που θέτει η πρόταση του Κανονισμού αναφορικά με το επιτρεπτό της έκδοσης μιας ΕΕΥ- στη περίπτωση υποβολής δεδομένων συναλλαγής και περιεχομένου, είναι να αφορά σε αδικήματα που τιμωρούνται στο κράτος έκδοσης με ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον τριών

Τέλος, συναφής με τα προλεγόμενα είναι και η διατύπωση μιας ακόμα επιφύλαξης που σχετίζεται με την τάση για καθιέρωση της κατάργησης των κριτηρίων τοποθεσίας στις διαβιβάσεις δεδομένων μεταξύ κρατών στο πλαίσιο διερεύνησης ποινικών υποθέσεων. Ο προβληματισμός γίνεται πολύ εντονότερος, στη περίπτωση της διαβίβασης πληροφοριών σε αρχές τρίτων χωρών. Κάτι τέτοιο, για παράδειγμα, τέθηκε προς συζήτηση με αφορμή την θέσπιση του πρόσφατου Cloud Act των ΗΠΑ.²⁵⁹ Βάσει αυτού, οι Πάροχοι Υπηρεσιών με έδρα τις ΗΠΑ, έχουν την υποχρέωση να παρέχουν κάθε είδους πληροφορίες στις αμερικάνικες αρμόδιες αρχές, ακόμα και στη περίπτωση που αυτά τηρούνται σε άλλες χώρες, όπως επί παραδείγματι, εντός Ε.Ε. Καθώς όμως ο Ευρωπαίος νομοθέτης ήθελε παράσχει υψηλότερα επίπεδα προστασίας των προσωπικών δεδομένων και των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ποινική διαδικασία²⁶⁰, δημιουργούνται συγκρούσεις στα εκατέρωθεν νομοθετικά συστήματα και τίθενται εν αμφιβόλω οι παρεχόμενες απ' αυτά εγγυήσεις.

Καθίσταται φανερό πως, η σύγχρονη πολιτική ελέγχου του εγκλήματος εκλαμβάνει την τήρηση κάποιων διαδικαστικών εγγυήσεων ως εμπόδιο για την αποτελεσματική έρευνα και έγκαιρη δίωξη σύγχρονων μορφών εγκληματικότητας, όπως εν προκειμένω, το διασυνοριακό έγκλημα. Παραχωρείται έτσι μεγαλύτερος βαθμός αυτονομίας στις διωκτικές αρχές, και ανατίθεται η ευθύνη αξιολόγησης της νομιμότητας κρίσιμων αιτημάτων τους σε ιδιωτικούς παράγοντες, αποδυναμώνοντας ταυτόχρονα την υποχρέωση λογοδοσίας τους στις αρμόδιες προς τούτο δικαστικές αρχές. Μέσα από την μελέτη αυτής της περίπτωσης λοιπόν, αποκαλύπτεται ένας ακόμα τρόπος που τα νέα συστήματα ελέγχου εξυφαίνουν τρόπους παράκαμψης των νομικών εγγυήσεων του

ετών κατ' ανώτατο όριο. Ωστόσο, για τα δεδομένα συνδρομητή και πρόσβασης, δεν ισχύει κανένας περιορισμός. Βλ. Κ. Ζουμπουλάκης, ό.π. · Ε. Φαρμακίδης, ό.π. 32. επ.

²⁵⁹ Βλ. σχετικά, “US CLOUD Act and International Privacy”: <https://www.dataprotectionreport.com/2019/08/u-s-cloud-act-and-international-privacy/> (τελευταία πρόσβαση: 3/7/21)· «U.S. CLOUD Act and GDPR – Is the cloud still safe?», στο: <https://www.linklaters.com/en/insights/blogs/digilinks/2019/september/us-cloud-act-and-gdpr-is-the-cloud-still-safe> (τελευταία πρόσβαση: 3/7/21) · Ο νόμος Cloud (Clarifying Lawful Use of Overseas Data) Act εκδόθηκε στις 23 Μαρτίου 2018 με σκοπό να ορίσει τις προϋποθέσεις πρόσβασης των Αμερικανικών αρχών επιβολής του Νόμου σε δεδομένα που διατηρούνται εκτός αμερικανικής επικράτειας, αλλά και το αντίστροφο, δηλαδή τις προϋποθέσεις πρόσβασης των αλλοδαπών αρχών σε δεδομένα (περιεχομένου κλπ) αποθηκευμένα στις ΗΠΑ. Οι προβλεπόμενες από το νόμο διαδικασίες πρόσβασης, είναι εξαιρετικά ταχείες και σε μεγάλο βαθμό ορίζονται βάσει σχετικών διακρατικών συμφωνιών. Στο πνεύμα αυτό, εκδόθηκε Σύσταση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την οποία και υιοθέτησε το Συμβούλιο που εγκρίνει την έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ Ε.Ε. και ΗΠΑ αναφορικά με τη δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις και στα πλαίσια αυτής, τη διασυνοριακή πρόσβαση σε ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία που τηρούνται από τον ξένο Πάροχο Υπηρεσιών. Βλ. Ε. Φαρμακίδης, ό.π., σελ. 40 και T. Stanislaw, ό.π.

²⁶⁰ Για παράδειγμα με το GDPR, την Οδηγία για την Προστασία Προσωπικών Δεδομένων στις Ηλεκτρονικές Υπηρεσίες, τις Οδηγίες 2013/48/ΕΕ, 2016/800 κ.α.

κράτους δικαίου, με έναν κατ' επίφαση ισχυρισμό για ενίσχυση της δημόσιας ασφάλειας.

Η αναγνώριση της αξίας της Τεχνητής Νοημοσύνης και της αναγκαιότητας ενσωμάτωσής αυτής και στο χώρο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης είναι σήμερα κάτι παραπάνω από δεδομένη. Από την άλλη όμως, η χρήση εργαλείων όπως οι αλγοριθμικές μελέτες στην ποινική δίκη, προκάλεσε ποικίλες αρνητικές κριτικές για τους εξής ακόλουθους λόγους: Πρώτο σημείο κριτικής αποτέλεσε η έλλειψη διαφάνειας ως προς τον τρόπο που ο αλγοριθμικός κώδικας χρησιμοποιείται στις σχετικές μελέτες επικινδυνότητας για την διεξαγωγή αποτελεσμάτων, από τη στιγμή που ο εκάστοτε ενδιαφερόμενος, αδυνατεί να προβεί στον έλεγχο της ορθότητας και της αξιοπιστίας αυτών. Επιπρόσθετα, η επίκληση εμπορικού απορρήτου από τις εταιρίες -κατόχους πνευματικών δικαιωμάτων τέτοιων λογισμικών, φαίνεται να λειτουργεί ως ανάχωμα, επιτρέποντας πλείστες καταχρηστικές διαχειρίσεις που επιφέρουν κατάφωρη παραβίαση του δικαιώματος στην ισότητα των όπλων, του δικαιώματος στον φυσικό δικαστή, της αρχής των μη διακρίσεων και του τεκμηρίου της αθωότητας, δικαιωμάτων δηλαδή που συναπαρτίζουν το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.²⁶¹ Τέτοιες αντιδράσεις, οδήγησαν μάλιστα πριν λίγα χρόνια την κυβέρνηση Ομπάμα (ΗΠΑ) να πάρει πρωτοβουλίες για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των πολιτών σε πληροφορίες, υποστηρίζοντας σ' αυτό το πλαίσιο, ότι τα πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που δεν ασκούν δημόσια εξουσία, όταν συνεργάζονται με δημόσιες υπηρεσίες ασκώντας τα καθήκοντά τους, θα πρέπει να προαποδέχονται ότι ίσως απωλέσουν μέρος από την προστασία των δικαιωμάτων τους και του εμπορικού απορρήτου.²⁶²

Ένα ακόμα σημείο που βρίθει αρνητικών σχολίων, αφορά στο κριτήριο επιλογής των δεδομένων προς αξιολόγηση, αλλά και στον τρόπο επεξεργασίας αυτών. Ειδικότερα, η εξόρυξη δεδομένων, λαμβάνει χώρα λειτουργώντας κατά τα πρότυπα της μηχανικής μάθησης, εντοπίζοντας στατιστικές συσχετίσεις, που μέσω αυτοματοποιημένων διαδικασιών ανάλυσης, οδηγούν στην κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση οντοτήτων και στην πρόβλεψη μελλοντικών συμπεριφορών τους.²⁶³ Κατά τη διαδικασία αυτή,

²⁶¹ Π. Βλάχου, ό.π.

²⁶² Γ. Παπαδημητράκης, ό.π.

²⁶³ Ο αλγόριθμος «μαθαίνει» επί της ουσίας, ποιες ιδιότητες μπορούν να χρησιμεύσουν ως μεταβλητές για το αποτέλεσμα του υπό εξέταση αντικειμένου. Βλ. Γ. Παπαδημητράκης, ό.π., σ. 1050· <https://www.epic.org/ai/criminal-justice/index.html> (τελευταία πρόσβαση: 9/7/21)

χρησιμοποιούνται δεδομένα που εκπαιδεύουν το μοντέλο ανάλυσης (δεδομένα κατάρτισης) ώστε να συμπεριφέρεται με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Ωστόσο, τα δεδομένα αυτά που εισάγει ο κατασκευαστής για την εκπαίδευση των μοντέλων ανάλυσης δεν είναι πάντα αντιπροσωπευτικά ή συναφή με την εκάστοτε υπόθεση, ούτε αμερόληπτα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να εισχωρούν προκαταλήψεις κατά την εξαγωγή αποτελεσμάτων, που θίγουν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες και οδηγούν, μέσω της «εσφαλμένης» εκπαίδευσης, στην αναπαραγωγή στερεοτυπικών συμπερασμάτων που αναμφίβολα θίγουν θεμελιώδη δικαιώματα²⁶⁴, όπως μεταξύ άλλων και το δικαίωμα της ίσης προστασίας των πολιτών.²⁶⁵ Πολλές από τις ως άνω διαπιστώσεις επιβεβαιώθηκαν και από τα αποτελέσματα σχετικής μελέτης (2016) της ProPublica²⁶⁶ που εξέτασε τον τρόπο λειτουργίας και διεξαγωγής αποτελεσμάτων του λογισμικού COMPAS. Αναδείχθηκε λοιπόν, ότι άτομα αφρικανικής καταγωγής που συνήθως αξιολογούνταν από το εν λόγω πρόγραμμα ως υψηλότερου κινδύνου για υποτροπή έναντι άλλων του γενικού πληθυσμού, είχαν στην πραγματικότητα σημειώσει μικρότερα ποσοστά υποτροπής από άλλα άτομα που είχαν αξιολογηθεί ως χαμηλότερου κινδύνου.²⁶⁷

Οι νομικοί Casey και Niblett σε μια υποθετική προσέγγιση της μελλοντικής κατάστασης όπου η τεχνολογία αποθεώνεται για την ακρίβειά της, προλογίζουν την αντικατάσταση των δικαστών από τις μηχανές. Στις ΗΠΑ σήμερα, όπως προειπώθηκε, οι αλγόριθμοι χρησιμοποιούνται συστηματικά στην ποινική διαδικασία, και οι δικαστές λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους τις σχετικές προβλέψεις είτε για την επιβολή μέτρων καταναγκασμού, είτε για την επιμέτρηση της ποινής. Με την εξάρτηση όλο και περισσότερο από τη μηχανική μάθηση (learning machine) και τα «αλάνθαστα» υπολογιστικά συστήματα, δεν είναι καθόλου απίθανο τα δικαιοδοτικά όργανα στο μέλλον να καταστούν ακόμα και περιττά.²⁶⁸ Κατά τον Dworkin (1986) σε κάθε

²⁶⁴ S. Barocas & A. Selbst, “Big Data’s Disparate Impact”. *California Law Review*, Vol. 104, σ. 677 επ και 691 επ. · Ales Završnik, ό.π., pp. 1-20· B. Custers, “Data Dilemmas in the Information Society: Introduction and Overview” στο *Discrimination and privacy in the Information Society*, 2013, σ. 4 επ.

²⁶⁵ Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής COM (2020) 710 final, στο: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication_digitalisation_en.pdf (τελευταία πρόσβαση: 19/6/21)· Γ. Παπαδημητράκης, ό.π., σελ. 1053.

²⁶⁶ Βλ. σχετικά: <https://www.propublica.org/datastore/dataset/compas-recidivism-risk-score-data-and-analysis> (τελευταία πρόσβαση: 19/6/21)

²⁶⁷ S. Carrera *et. al*, ό.π., p. 58.

²⁶⁸ Φ. Κουράκης, «Μπορούν οι μηχανές να αντικαταστήσουν τους δικαστές;» (17/10/2018), διαθέσιμο στο www.homodigitalis.gr/posts/2618 (τελευταία πρόσβαση: 15/6/21) και A. Casey & A. Niblett, “Self-Driving Laws” (5/7/2016), διαθέσιμο στο: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2804674 (τελευταία πρόσβαση: 15/6/21)

δικαστική υπόθεση, ο δικαστής καλείται πρωτίστως να ερμηνεύσει τον νόμο και να φωτίσει τις ουσιωδέστερες πτυχές του, εφαρμόζοντας διατάξεις ταυτόχρονα υπό το πρίσμα της κοινωνικοπολιτικής ηθικής, κάτι που η Μηχανική Μάθηση δεν μπορεί να αποδώσει, καθώς λειτουργεί βασισμένη σε στατιστικές σχέσεις, αδιαφορώντας για κώδικες ηθικών αξιών. Σ' ένα μελλοντικό σενάριο κατάληψης του συστήματος δικαιοσύνης από μηχανές, οι συνέπειες λοιπόν θα ήταν ολέθριες. Γιατί ο δικαστής δεν είναι ένας απλός εφαρμοστής του νόμου, ενώ και η δικαιοσύνη δεν είναι απλώς ένα αποτέλεσμα μαθηματικών μοτίβων. Όταν όμως το εργαλείο αυτό συνεκτιμάται και με άλλους παράγοντες και αξιολογήσεις, αναμφίβολα θα συμβάλλει στον περιορισμό αυθαίρετων κρίσεων, διευκολύνοντας τον δικαστή στην κατά περίπτωση επιβολή ποινής κατόπιν εξατομικευμένης προσέγγισης της εκάστοτε υπόθεσης. Κατ' αυτό το σκεπτικό, οι σχετικές μελέτες σαφώς και είναι βοηθητικές για το σχηματισμό δικανικής πεποίθησης, αλλά θα πρέπει να δημοσιοποιούν την μεθοδολογία που ακολούθησαν για την διεξαγωγή αποτελεσμάτων και η εξήγηση-ανάλυση αυτής θα πρέπει να προσαρτάται στο αιτιολογικό της εκάστοτε δικαστικής απόφασης, ώστε να καλύπτεται με διαφάνεια η συλλογιστική και η αιτιολόγησή της. Τιθέμενων των προϋποθέσεων διασφάλισης της διαφάνειας του τρόπου λειτουργίας τέτοιων προγραμμάτων, ο κατηγορούμενος θα δύναται να ασκήσει και τα νόμιμα υπερασπιστικά του δικαιώματα και να αντιταχθεί σε ενδεχόμενη παραβίαση των δικαιωμάτων του.²⁶⁹ Συνεπώς, η λήψη της τελικής απόφασης πρέπει να αποτελεί πεδίο ελέγχου του ανθρώπινου παράγοντα, ο οποίος είναι και ο μόνος που μπορεί να εγγυηθεί τον πραγματικό σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, και ταυτόχρονα να αποτυπώσει τις συνεχείς μεταβολές της κοινωνίας στην διερεύνηση και ανάλυση της εκάστοτε ποινικής υπόθεσης. Προς ενύλωση αυτού του σκοπού, είναι σημαντικό οι λειτουργοί του ΣΠΔ, να κατανοούν πλήρως τις εφαρμογές της τεχνητής νοημοσύνης και τα δεδομένα που λαμβάνονται υπόψη από τέτοια εργαλεία, ώστε να είναι σε θέση να εκτιμήσουν ορθώς, αλλά και να αιτιολογήσουν επαρκώς τις αποφάσεις τους.

Από την παράθεση των ανωτέρω απόψεων, οδηγούμαστε στην διεξαγωγή δύο συμπερασμάτων:

Πρώτον, ότι η πρόσληψη τέτοιων μελετών ως συμβουλευτικών και υποστηρικτικών εργαλείων κατά τη διεξαγωγή της ποινικής δίκης, θα μπορούσε, υπό αυστηρές ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις, να διευκολύνει το έργο των δικαστών για

²⁶⁹ Φ. Κουράκης, ό.π.

την απονομή της δικαιοσύνης και την επιβολή μιας δίκαιης ποινής. Η παράμετρος αυτή αποτυπώνεται άλλωστε και στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στα περιβάλλοντά τους, που εξεδόθη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης του Συμβουλίου της Ευρώπης. Σε αυτόν, υπογραμμίζεται ότι η ενσωμάτωση της Τεχνητής Νοημοσύνης στη δικαιοσύνη, θα πρέπει να είναι συμβατή με πέντε βασικές Αρχές του δικαίου: α) την Αρχή του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, β) την Αρχή της μη διακριτικής μεταχείρισης, γ) την Αρχή της ποιότητας και της ασφάλειας, δ) την Αρχή της διαφάνειας, της αμεροληψίας και της δίκαιης μεταχείρισης και ε) την Αρχή του «ελέγχου από τον χρήστη».²⁷⁰

Δεύτερον, αποδεικνύεται ότι το δίκτυο του κοινωνικού ελέγχου εξαπλώνεται, έχοντας πλέον στραφεί στην πρόληψη της διακινδύνευσης, μέσω τεχνικών ταξινόμησης και διαχείρισης ομάδων ανάλογα με τον βαθμό της επικινδυνότητάς τους. Η πιθανολόγηση δε αυτού του κινδύνου γίνεται επί τη βάση κυρίως υποκειμενικών (διακρισιακών) κριτηρίων και φόβων, επιβεβαιώνοντας κατ' αυτό τον τρόπο μια ακόμα διάσταση της σύγχρονης μετανεωτερικής κοινωνίας ελέγχου και του μετασχηματισμένου ΣΠΔ.

Αναφορικά με το τοπίο του σφωφρονιστικού μηχανισμού σήμερα, θα πρέπει κατ' αρχάς να διερωτηθούμε ποιος είναι ο πρωταρχικός στόχος αυτού. Είναι η στείρα επιθυμία για μείωση του υπερπληθυσμού των φυλακών και του κόστους λειτουργίας τους ή αντίθετα ο πιο ανθρωπιστικός προσανατολισμός της ποινικής μεταχείρισης και η διευκόλυνση της κοινωνικής επανένταξης, προκειμένου στο μέλλον να επιτευχθεί η μείωση των ποσοστών υποτροπής των εξερχόμενων του ΣΠΔ ατόμων;

Εν προκειμένω, ο θεσμός του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση επινοήθηκε και εφαρμόστηκε ως ένα πολλά υποσχόμενο εναλλακτικό μέτρο έκτισης της ποινής, γνωρίζοντας ευρύτατη αποδοχή από τα ποινικά συστήματα παγκοσμίως. Βασικό δικαιολογητικό άξονα για την υποστήριξη της εφαρμογής αποτέλεσε η αποφυγή για τον καταδικασθέντα σε στερητική της ελευθερίας ποινή των αρνητικών

²⁷⁰Επιπλέον, η διάταξη του αρ. 22 του ΓΚΠΔ θεσπίζει το δικαίωμα να μην υπόκεινται οι χρήστες σε αποφάσεις που λαμβάνονται μόνο βάσει αυτοματοποιημένης διαδικασίας ή επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από αυτήν. Βλ. σχετικά «Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ)- Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας για τη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης στα δικαστικά συστήματα και στο περιβάλλον τους», σελ. 10-16

συνεπειών (κοινωνικών-οικονομικών-ψυχολογικών) του εγκλεισμού.²⁷¹ Επιπλέον, στις θετικές πτυχές του υπερθεματίζονται τόσο η δυνατότητα διατήρησης ουσιαστικότερων δεσμών του κατάδικου με την οικογένειά του²⁷², όσο και η δυνατότητα διατήρησης της εργασίας του, γεγονός που μακροπρόθεσμα δύναται να συντελέσει στην ομαλότερη και αποτελεσματικότερη κοινωνική του επανένταξη, όταν αυτός εξέλθει από το ΣΠΔ, και κατ' επέκταση στην αποτροπή τυχόν υποτροπής του.²⁷³

Θετικά αξιολογείται επιπρόσθετα και ο άμεσα ή έμμεσα συναγόμενος ωφελιμιστικός χαρακτήρας του μέτρου. Ειδικότερα, πολλοί διατείνονται ότι προσφέρει λύση στο αιώνιο πρόβλημα του υπερπληθυσμού των φυλακών, που κατ' επέκταση συντελεί στη μείωση του εν γένει κόστους λειτουργίας του σωφρονιστικού μηχανισμού. Στη μείωση των δαπανών του τελευταίου λογίζεται ότι συμβάλλει άλλωστε, και για το λόγο ότι μεγάλο ποσοστό του κόστους λειτουργίας του μέτρου μετακυλιέται στους ίδιους τους υποβαλλόμενους²⁷⁴. Με αυτό ως δεδομένο, υποστηρίζεται ταυτόχρονα, ότι με την πάροδο του χρόνου ενισχύεται η εμπιστοσύνη των πολιτών σ' αυτού του τύπου τις εξωιδρυματικές ποινές, που φαντάζουν λιγότερο κοστοβόρες αλλά και εξίσου αποτελεσματικές, τόσο για την προστασία της κοινωνίας, όσο και για την τιμώρηση του δράστη, ικανοποιώντας το «περί δικαίου αίσθημα» και ενδυναμώνοντας τοιουτοτρόπως την γενικοπροληπτική λειτουργία της ποινής.²⁷⁵

Στον αντίποδα, η εφαρμογή της εναλλακτικής αυτής ποινής υπήρξε δέκτης και ουκ ολίγων αρνητικών κριτικών, αφορώντων τόσο σε ζητήματα πρακτικής, όσο και ηθικονομικής φύσεως. Σε ηθικό επίπεδο, ξεχωρίζουν οι προβληματισμοί που άπτονται των δυνατοτήτων της τεχνολογίας να επεμβαίνει στο άτομο φυσικά και ψυχολογικά, για να το θέσει υπό έλεγχο και διαρκή παρακολούθηση. Στο ίδιο επίπεδο, συνεξετάζονται και τα όρια της δικαστικής και νομοθετικής εξουσίας. Νομιμοποιούνται για παράδειγμα τα δικαστήρια στον εξαναγκασμό κάποιου σε

²⁷¹ Εξ' αυτών, επισημαίνονται αφενός η αποκοπή του εγκλείστου από το οικογενειακό, κοινωνικό και επαγγελματικό του περιβάλλον και αφετέρου ο κίνδυνος για εγκληματική σταδιοδρομία που πολλές φορές συνεπάγεται ο συγχρωτισμός του, εντός του κόλπου της φυλακής, με πιο επικίνδυνες από αυτόν εγκληματικές φυσιογνωμίες. Βλ. Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σ. 461 επ.· H. J. Albrecht, ό.π., p. 254· M. Black & R. Smith, ό.π., p.4.

²⁷² Που κατ' επέκταση συμβάλλει στην αποκλιμάκωση της ποινικής καταστολής και στον πιο ανθρώπινο χαρακτήρα του ποινικού καταναγκασμού, βλ. N. Κουλούρης, ό.π., σ. 588.

²⁷³ M. Black & R. Smith, ό.π., p.4· J. Howard, ό.π., p. 11.

²⁷⁴ Ενδεικτικά αναφέρονται η χρήση λιγότερου διοικητικού και φυλακτικού προσωπικού, περιορισμός εξόδων για χτίσιμο νέων σωφρονιστικών καταστημάτων και κατ' επέκταση περιορισμός των δαπανών συντήρησης αυτών.

²⁷⁵ H. Graham & G. McIvor, ό.π.

υποβολή του σε χειρουργική επέμβαση για εμφύτευση σχετικού μηχανισμού επιτήρησης;²⁷⁶ Οι απόψεις είναι ποικίλες και αντιφατικές, θίγοντας ζητήματα που αφορούν στην προτεραιοποίηση της ασφάλειας με όποιο κόστος ή στην όρθωση περιοριστικών δικλείδων ασφαλείας για την προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Σε πρακτικό επίπεδο, υπογραμμίστηκε η, μέσω της ποινικής αυτής κύρωσης, εντατικοποίηση του κοινωνικού ελέγχου και η διεύρυνση του κατασταλτικού μηχανισμού του ΣΠΔ. Αυτό συντελείται τόσο δια της επιβολής του μέτρου σε περισσότερες πλέον υποθέσεις κατά τη προδικασία, όσο και σε περιπτώσεις εφαρμογής του για αδικήματα μειωμένης βαρύτητας, στη θέση μιας άλλοτε επιβαλλόμενης ηπιότερης ποινής (πχ. χρηματική ποινή).²⁷⁷ Μήπως τελικά ο θεσμός της ηλεκτρονικής επιτήρησης αποτελεί μια σύγχρονη μορφή παρέμβασης στον περιορισμό των ελευθεριών των υποβαλλόμενων σε αυτόν προσώπων, που έμμεσα ενδυναμώνει και επεκτείνει την ποινική καταστολή; Μήπως η φυλακή ως έννοια αποκτά πλέον δυσδιάκριτα όρια;²⁷⁸

Παράλληλα δε, συμβαίνει και το εξής παράδοξο: καθώς η ηλεκτρονική επιτήρηση, αποτελεί μια ενδιάμεση ποινή που εντάσσεται κάπου μεταξύ υφιστάμενων περιοριστικών όρων και προφυλάκισης από τη μία, και έκτισης της ποινής εντός φυλακής ή έκτισης της ποινής σε καθεστώς δοκιμασίας («εν ελευθερία») ή απόλυσης υπό όρο από την άλλη, είναι πιθανό, για έναν ακόμα λόγο, να οδηγεί στη φυλακή μεγαλύτερο ποσοστό υποδίκων που αδυνατούν να ανταποκριθούν στις προϋποθέσεις εφαρμογής της. Επ' αυτού, ο Pierre V. Tournier, τοποθετήθηκε εισάγοντας τη διάκριση μεταξύ εικονικών/ πλασματικών και πραγματικών, εναλλακτικών της φυλάκισης, ποινών. Οι δεύτερες μειώνουν πράγματι τον πληθυσμό των σωφρονιστικών καταστημάτων, σε αντίθεση με τις πρώτες που αυξάνουν τη διάρκεια κράτησης του υποβαλλόμενου.²⁷⁹ Συνεπώς, εξακολουθεί να απασχολεί εάν πράγματι η ηλεκτρονική επιτήρηση συνέβαλε στον έλεγχο του υπερπληθυσμού των φυλακών, δεδομένου ότι εισήχθη στη νομοθεσία μας ως μέτρο ενταγμένο στα ήδη υπάρχοντα μέτρα

²⁷⁶ M. Black & R. Smith, ό.π., p.5.

²⁷⁷ Για παράδειγμα, στον Καναδά, έχει προταθεί η εφαρμογή της Ηλεκτρονικής Επιτήρησης σε υπόδικους, χωρίς να είναι προαπαιτούμενο η ύπαρξη ισχυρών αποδεικτικών στοιχείων ενοχής, εν είδη δηλαδή προληπτικής εποπτείας. Βλ. Mampaey L. *et al*, ό.π., σελ. 34 επ. · J. Howard, ό.π., p.12-13.

²⁷⁸ N. Κουλούρης, ό.π., σ. 588.

²⁷⁹ M. Mayer *et al*, ό.π., p. 7.

οικονομικού καταναγκασμού ή έκτισης ποινής, εκλαμβανόμενο όμως ως κάτι λιγότερο από τον εγκλεισμό και όχι ισοδύναμο με αυτό, ώστε να μην εφαρμόζεται αποκλειστικά σε εγκλείστους, προφυλακισμένους υπόδικους ή κατάδικους. Αυτό, αναπόφευκτα, οδηγεί στην αποσύνδεση του μέτρου από τον άμεσο συσχετισμό του ως λύσης στο πρόβλημα του συνωστισμού των κρατουμένων και της, εξ αυτού του λόγου, απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισής τους.²⁸⁰

Καταλογίζεται επίσης στην εξωϊδρυματική αυτή ποινή, ο αποκλεισμός των εποπτευόμενων από την πολλακίς ευεργετική διαπροσωπική σχέση που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ του σωφρονιστικού προσωπικού και του επιτηρούμενου. Αντ' αυτού, εντυπώνεται η εικόνα ενός απρόσωπου επόπτη που κρυμμένος πίσω από έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή επιτηρεί είκοσι τέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο τον επιτηρούμενο, χωρίς δυνατότητα διαντίδρασης με αυτόν. Αναπόδραστα έτσι, δημιουργούνται συνειρμικές συνδέσεις με την ουργουελιανή κοινωνία της συνεχούς επιτήρησης ή την εντελώς πειθαρχημένη κοινωνία του Foucault²⁸¹, εγείροντας περαιτέρω ζητήματα προσβολής δικαιωμάτων του ανθρώπου.²⁸² Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις έχει αποδειχθεί ότι η διαρκής επιτήρηση των υποβαλλόμενων (συμπεριλαμβανομένων των παρεπόμενων αυτής μέτρων, όπως τα τηλεφωνήματα και οι επισκέψεις στον καθορισμένο χώρο σε τυχαίες ώρες εντός του εικοσιτετραώρου) έχει και ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις τόσο στους ίδιους, όσο και στους συμβίους τους²⁸³, δημιουργεί εκνευρισμό και στρες και κατ' επέκταση προσβάλλει την ιδιωτική τους σφαίρα και διαταράσσει την οικογενειακή τους ζωή.²⁸⁴ Οι συνέπειες είναι ακόμα πιο επώδυνες όταν η επέμβαση των αρχών γίνεται καταχρηστικά, οπότε το άτομο υποβιβάζεται από υποκείμενο σε αντικείμενο δικαίου.²⁸⁵ Για τους λόγους αυτούς, υπογραμμίζεται η ανάγκη υπαγωγής κάθε μέτρου ποινικής κύρωσης στις βασικές αρχές

²⁸⁰ Ν. Κουλούρης, ό.π., σ. 589.

²⁸¹ J. Howard, ό.π., p. 10, και Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σ. 464.

²⁸² Ενδεικτικά αναφέρονται η πιθανότητα προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ιδιωτικότητας του ατόμου και του απαραβίαστου της οικογενειακής ζωής (αρ. 8 παρ. 1 ΕΣΔΑ).

²⁸³ Α. Χάιδου, ό.π., σελ. 160.

²⁸⁴ Έρευνες έχουν καταδείξει ότι υπάρχουν μεγαλύτερες πιθανότητες άσκησης ενδοοικογενειακής βίας από τον επιτηρούμενο, λόγω του αυξημένου χρόνου που περνά εντός της οικίας του, λόγω των αυξημένων οικονομικών επιβαρύνσεων που σχετίζονται με την κάλυψη των δαπανών για τη συμμετοχή του στο πρόγραμμα ηλεκτρονικής επιτήρησης και λόγω της βλάβης στη φήμη του δράστη εντός του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντός του (πχ. στη κοινότητα του τόπου διαμονής του). Βλ. J. Howard, ό.π. σελ. 11.

²⁸⁵ Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σ. 464.

της αναλογικότητας (αναλογία βαρύτητας αδικήματος- επιβαλλόμενης ποινής) και της αναγκαιότητας.

Εξετάζοντας μία ακόμα διάσταση, κριτικά προσεγγίζεται η επιλογή ιδιωτικών φορέων για την εν γένει διαχείριση του συστήματος ηλεκτρονικής επιτήρησης (τόσο ως πάροχοι του τεχνολογικού εξοπλισμού, όσο και ως επόπτες της ομαλής εφαρμογής του). Γνωρίζοντας, ότι η ποινική καταστολή αποτελεί μορφή νόμιμης βίας, στην άσκηση της οποίας νομιμοποιείται αποκλειστικά το κράτος, θα ήταν αναμενόμενο, η διαχείριση του θεσμού να ανατίθεται σε δημόσιο φορέα. Από το γεγονός αυτό, επιβεβαιώνεται η τάση ιδιωτικοποίησης που παρατηρείται διάχυτη στο ΣΠΔ, και συντελείται με όλο και ταχύτερους ρυθμούς τις τελευταίες δεκαετίες.²⁸⁶

Ακολούθως, ως αντεπιχείρημα στους ισχυρισμούς περί του ωφελιμιστικού χαρακτήρα της ποινής, ως ανωτέρω παρατέθηκαν, μέσω της επιλογής του νομοθέτη να μετακυλήσει τη σχετική δαπάνη στους ίδιους τους επιτηρούμενους, αρκετοί ισχυρίζονται ότι η επιλογή αυτή δεν συνάδει με τη φύση του μέτρου. Γιατί, λαμβάνοντας υπόψη ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού των φυλακών εντάσσεται στα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, εισάγονται διακρισιακά κριτήρια και αναδεικνύεται ο ταξικός χαρακτήρας του μέτρου, παραβιάζοντας την συνταγματικά θεμελιωμένη ισότητα των πολιτών, και την εγγύηση της ισότητας και μη διάκρισης του αρ. 14 ΕΣΔΑ²⁸⁷. Ακόμα όμως και σε δικαιικά συστήματα (όπως στη χώρα μας), όπου προβλέπεται η δυνατότητα κάλυψης των σχετικών δαπανών από το κράτος, σε περίπτωση αποδεδειγμένης οικονομικής αδυναμίας του ενδιαφερόμενου (υπόδικου ή κατάδικου), ποιος μπορεί να εγγυηθεί ότι δε θα προτιμηθούν προς υπαγωγή οι πιο εύποροι ώστε να μην επιβαρύνεται ο κρατικός προϋπολογισμός;

Στα επιχειρήματα αναφορικά με την ενίσχυση της δημόσιας ασφάλειας, ο αντίλογος επικεντρώνεται στην αδυναμία της εποπτεύουσας αρχής να παρέμβει εγκαίρως φυσικά ώστε να αποτρέψει ή/και να αναχαιτίσει όποια τυχόν απόπειρα παραβίασης των όρων της επιτήρησης ή τέλεσης από τον εποπτευόμενο κάποιας άδικης πράξης. Υπογραμμίζεται εν προκειμένω, η σημασία της καλλιέργειας εμπιστοσύνης μεταξύ δραστών και αρχών, έναντι της τυφλής και άκριτης πίστης στις δυνάμεις της

²⁸⁶ Ν. Κουλούρης, ό.π., σ. 589, Α. Χάιδου, ό.π., σελ. 143-144.

²⁸⁷ Βλ. σχετικά Α. Χάιδου, *Εγκληματολογικά Κείμενα- Ανήλικοι-Ναρκοτικά-Κοινωνικός έλεγχος*, ό.π., σελ. 114, Mampaey L. et al, ό.π., σ. 34 επ.· Ν. Κουλούρης, ό.π., σ. 590.

τεχνολογίας ως αξιόπιστης και αποτελεσματικής που διατρέχει την σύγχρονη κοινωνία²⁸⁸.

Σε ερευνητικό επίπεδο, ο θεσμός της ηλεκτρονικής επιτήρησης έχει απασχολήσει σε παγκόσμιο επίπεδο και ποικίλες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί για την αξιολόγησή του. Σύμφωνα με κάποιες εξ αυτών, οι υποβαλλόμενοι σε προγράμματα ηλεκτρονικής επιτήρησης έχουν αξιολογήσει θετικά τον εν λόγω θεσμό, κρίνοντάς τον ως αναμφίβολα καλύτερο από τη φυλακή. Παράλληλα όμως, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε ότι αισθάνθηκε ανία και πλήξη κατά την διάρκεια έκτισης της ποινής, και ποσοστό 78% αυτών ότι αντιμετώπισε προβλήματα με τους συνοίκους του, αποδιδόμενα στις συνεχείς οχλήσεις που λάμβαναν χώρα, ως παρεπόμενα της εφαρμογής του θεσμού μέτρα (πχ. τυχαίες κλήσεις των επιτηρητών ανά πάσα ώρα και στιγμή για επιβεβαίωση της παρουσίας των πρώτων στο χώρο).²⁸⁹ Σε αντίστοιχα συμπεράσματα κατέληξε και σχετική έρευνα που διενεργήθηκε στο Βέλγιο και τη Νορβηγία.²⁹⁰

Όπως προαναφέρθηκε, ένας από τους εξυπηρετούμενους, μέσω της ηλεκτρονικής επιτήρησης, στόχους του ΣΠΔ, αφορά στη δυνατότητα παρακολούθησης της συμμόρφωσης ή μη του υποβαλλόμενου (κατάδικου, ή υπότροπου ή αδειούχου κρατούμενου ή απολυθέντος υπό όρο) στους τιθέμενους από το δικαστήριο ή το σωφρονιστικό ίδρυμα περιορισμούς και όρους. Από διενεργηθείσα το 2017 έρευνα (της εταιρίας G4S), προέκυψε ότι τα ποσοστά συμμόρφωσης και έκτισης του συνόλου της ποινής της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης ήταν σχετικά υψηλά στη Σκωτία (οκτώ στις δέκα περιπτώσεις), αλλά και αλλού, όπως στις Κάτω Χώρες, στη Δανία ή στη Νορβηγία, όπου κατά προσέγγιση μόνο το 14%, το 10% και το 5% των σχετικών ποινών ανακαλείται αντίστοιχα²⁹¹.

Συχνά, η επιτυχία των μέτρων ποινικής μεταχείρισης συνδέεται και με τα ποσοστά μη υποτροπής του δράστη. Για την υπό εξέταση ποινική κύρωση, άλλες μελέτες καταλήγουν σε συμπεράσματα που φέρουν θετικό και άλλες αρνητικό πρόσημο. Εντούτοις, γίνεται κοινώς αποδεκτό ότι η ηλεκτρονική επιτήρηση συνήθως αποδίδει

²⁸⁸ M. Black & R. Smith, ό.π., p.4.· Mampaey L. *et al*, ό.π., σ. 34 επ.

²⁸⁹ Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σ. 461 επ. και Ε. Μπακιρλή, ό.π., σ. 720.

²⁹⁰ Οι διερωτώμενοι απάντησαν ότι, ναι μεν, βίωσαν τη συγκεκριμένη ποινική κύρωση ως λιγότερο αυστηρή σε σύγκριση με τον εγκλεισμό στη φυλακή, πλην όμως, επεσήμαναν ότι ο περιορισμός της ελευθερίας τους βιώθηκε ως εξίσου επώδυνος. H. Graham & G. McIvor, ό.π.

²⁹¹ Το ίδιο.

καλύτερα όταν εφαρμόζεται σε συνδυασμό με άλλα μέτρα επίβλεψης και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, προκειμένου να περιορισθούν τα μέτρια βραχυπρόθεσμα οφέλη και να μεγιστοποιηθούν οι ευκαιρίες για επανένταξη στο μέλλον.²⁹²

Αναφορικά με τον ωφελιμιστικό χαρακτήρα της ποινής (αποσυμφόρηση των φυλακών και μείωση του κόστους λειτουργίας του σωφρονιστικού μηχανισμού), διενεργηθείσα, το 2017, σε δεκαεπτά χώρες έρευνα, κατέδειξε ότι το μέτρο της ΗΕ δεν συνέβαλε ουσιωδώς στο πεδίο αυτό. Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αρχικοί στόχοι του μέτρου δεν επετεύχθησαν. Δηλαδή, δεν υπήρξαν ενδείξεις ότι το μέτρο συνέβαλε στην μείωση του αριθμού των εγκλείστων, αλλά ούτε και στην μείωση της υποτροπής σε σχέση με άλλες παραδοσιακές εξωιδρυματικές ποινές. Ως προς την υποτροπή δε, μια σχετική επιτυχία καταγράφηκε μόνο στην περίπτωση εγκληματιών με μέσο και μέγιστο κίνδυνο υποτροπής²⁹³. Σε αντίστοιχα συμπεράσματα καταλήγουν και άλλες μελέτες οι οποίες ανέδειξαν πως τόσο η εφαρμογή του μέτρου σε χαμηλής έντασης παραβάτες που υπό άλλες συνθήκες δεν θα αντιμετώπιζαν ποινή φυλάκισης, όσο και η ανάγκη για εξειδικευμένο προσωπικό που εποπτεύει την ορθή λειτουργία του, επιβάρυνε περισσότερο τους δημοσιονομικούς πόρους.²⁹⁴

Επιπρόσθετα, μια ακόμα αρνητική διάσταση της κύρωσης αυτής, αφορά στην εμπλοκή του οικογενειακού κύκλου και του εργοδότη του επιτηρούμενου για την ενίσχυση του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου, με συνέπεια τη σύγχυση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Αυτό εμπίπτει στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κοινωνίας ελέγχου και δημιουργεί νέους κινδύνους που για να αντιμετωπιστούν πρέπει να δημιουργηθούν νέες γραμμές άμυνας και προστασίας για τα ανθρώπινα δικαιώματα.²⁹⁵

Από νομική σκοπιά, στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, περιορισμοί στην ανέλεγκτη εφαρμογή του θεσμού της Ηλεκτρονικής Επιτήρησης έχουν τεθεί από την ΕΣΔΑ. Δεδομένου ότι η ηλεκτρονική επιτήρηση εφαρμόζεται στην οικία του επιτηρούμενου, ελλοχεύει ο κίνδυνος παραβίασης του άρθρου 8 ΕΣΔΑ (Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής), παρά τον κατ' επίφαση ισχυρισμό

²⁹² Mampaey L. *et al*, ό.π., σ. 34 επ..

²⁹³ Α. Χάιδου, (2018), ό.π., σελ. 160.

²⁹⁴ Mampaey L. *et al*, ό.π.

²⁹⁵ M. Mayer *et al*, ό.π., p. 10., Mampaey L. *et al*, ό.π., σ. 34 επ.

για συναίνεση του τελευταίου.²⁹⁶ Τέλος, η επιλογή του νομοθέτη να μετακυλήσει το βάρος απόδειξης στον επιτηρούμενο που καλείται να αποδείξει, στην περίπτωση που καταγράφονται απώλεια σήματος ή παρατυπίες στη χρήση της συσκευής επιτήρησης, ότι δεν φέρει ευθύνη γι' αυτές, συνιστά παραβίαση του τεκμηρίου της αθωότητας (αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ) – και καταδεικνύει μια σαφή τάση υπερίσχυσης της εμπιστοσύνης προς την τεχνολογία έναντι αυτής προς το επιτηρούμενο πρόσωπο.²⁹⁷

Συνοψίζοντας, η Ηλεκτρονική Επιτήρηση αποτελεί ένα θεσμό του οποίου η εν γένει συνεισφορά στον σωφρονιστικό μηχανισμό δε θα πρέπει να παραγνωρίζεται. Ωστόσο, συμπεραίνουμε πως το μέτρο αυτό, παρουσιάζει μία πτυχή της γενικότερης τάσης που παρατηρείται στην «Νέα Ποινολογία», αυτή της επέκτασης της τιμωρητικής δικαιοσύνης μέσω της αλλαγής του συστήματος ποινών, της προτεραιοποίησης της μείωσης του κόστους λειτουργίας του ΣΠΔ²⁹⁸, αλλά και της εντατικοποίησης του κοινωνικού ελέγχου, που με την συνδρομή της τεχνολογίας γίνεται πιο αόρατος, αλλά ταυτόχρονα και πιο διεισδυτικός, κατατείνοντας εξ αυτού του λόγου και με σχετική ασφάλεια στο συμπέρασμα πως το δίκτυο του ποινικού-κατασταλτικού μηχανισμού έχει πλέον επεκταθεί (net widening).

Τέλος, σε ό,τι αφορά τις τεχνολογίες αδρανοποίησης, τα λιγότερο θανατηφόρα όπλα, αποτελούν μια καινοτόμα μέθοδο που υπόσχεται διασφάλιση της τάξης και ασφάλειας εντός επικίνδυνων χώρων, όπως είναι το εν γένει περιβάλλον της φυλακής. Ωστόσο, από την αρχή της εφαρμογής τους προέκυψαν καταχρηστικές διαχειρίσεις από πλευράς του σωφρονιστικού προσωπικού, προς ικανοποίηση σαδιστικών ενστίκτων ή προς ταπείνωση και εξευτελισμό των εγκλείστων, που θίγουν κατάφωρα τον πυρήνα της ανθρώπινης προσωπικότητας και καταστρατηγούν θεμελιώδη δικαιώματα αυτών.²⁹⁹ Και ενώ τα δικαστήρια, όπως μεταξύ αυτών και το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο των ΗΠΑ, καταδικάζουν τέτοιες συμπεριφορές, συχνά αφήνουν

²⁹⁶ Η συναίνεση έπαιξε ανέκαθεν σημαντικό ρόλο για την νομική αποδοχή της ηλεκτρονικής επιτήρησης. Ωστόσο, προκειμένου αυτή να είναι ουσιαστική, θα πρέπει το υποκείμενο να γνωρίζει ουσιαστικά την σημασία, τις νομικές διαστάσεις και τον συμβολισμό της. Βλ. J. Howard, *ό.π.*, p. 10

²⁹⁷ Mampaey L. *et al*, *ό.π.*, σ. 42-44.

²⁹⁸ H. J. Albrecht, *ό.π.*, p. 255.

²⁹⁹ Βλ. Ενδεικτικά τέτοια περιστατικά, όπως αποτυπώνονται στο δημοσίευμα του Reuters, τιτλοφορούμενο ως “Prisoners”, part. 6, είναι διαθέσιμα στο url: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/usa-taser-jails/> (τελευταία πρόσβαση: 19/6/21)

περιθώριο ελιγμών, εν μέσω ερμηνευτικών κενών που αφορούν κυρίως στην δυσαπόδεικτη φύση αυτής της καταχρηστικότητας³⁰⁰.

Παρόλο που αυτά τα όπλα θεωρούνται λιγότερο ή μη θανατηφόρα, και αποβλέπουν στην ακινητοποίηση του στόχου, η πρόκληση σοβαρών και μη αναστρέψιμων βλαβών δεν θα πρέπει να αποκλείεται. Για την ακρίβεια, έχει αποδειχθεί ότι η χρήση τους σε εγκύους, καρδιοπαθείς, τοξικοεξαρτημένους, ή πάσχοντες από κάποια νευρολογική ασθένεια μπορεί να έχει σοβαρότατες συνέπειες στην υγεία τους.³⁰¹ Συναφώς, σχετικές έρευνες αξιολόγησης, αίρουν χαρακτηρισμούς αυτών ως αβλαβών, καθώς έχει αποδειχτεί πως η παρατεταμένη ή καταχρηστική εφαρμογή τους, πέρα από σωματικά επηρεάζει και ψυχολογικά τα άτομα εναντίον των οποίων χρησιμοποιούνται, προκαλώντας σ' αυτά διάχυτη ανασφάλεια και άγχος.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (ΕΠΒ) σε σχετική έκθεση (2010)³⁰² εξέφρασε κατηγορηματικά την αντίθεσή της με τη χρήση τέτοιων τεχνολογιών, ιδιαίτερα σε κέντρα έκτισης στερητικών της ελευθερίας ποινών, μονάδες κράτησης υπό απέλαση μεταναστών και κλειστά ψυχιατρεία, ενώ επεσήμανε ότι η απόφαση για τη διάθεση αυτών στα όργανα επιβολής του νόμου θα πρέπει να έρχεται ως αποτέλεσμα πρωθύστερης ενδελεχούς εξέτασης από την εκάστοτε εθνική νομοθετική και εκτελεστική εξουσία.

Επιβεβλημένο είναι επίσης, η χρήση τέτοιου εξοπλισμού να υπόκειται απαρέγκλιτα στις αρχές της αναγκαιότητας, της επικουρικότητας και της αναλογικότητας και να ρυθμίζεται σαφώς από νομοθετικές διατάξεις ή κανονισμούς. Αυτό σημαίνει πως η

³⁰⁰ Έχει κριθεί νομολογιακά (πχ. υποθέσεις *Hudson v. McMillian*, *Hernandez v. Terhune*, *Shelton v. Angelone* κλπ) ότι «κάθε φορά που οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι κατηγορούνται για άσκηση υπερβολικής βίας, θα πρέπει κατ' αρχάς να διερευνάται η πρόθεση αυτών: καλοπροαίρετη προς διατήρηση ή αποκατάσταση της πειθαρχίας και κατευνασμού μιας επικίνδυνης κατάστασης, ή κακοπροαίρετη -για σαδιστικούς λόγους, οπότε και θα πρέπει σε τέτοιες περιπτώσεις να θεωρείται πάντα ότι παραβιάζονται τα διεθνή πρότυπα για τον σεβασμό της αξιοπρέπειας του ανθρώπου». Σε συνέχεια αυτού του σκεπτικού, θα πρέπει πάντα να διερευνάται επίσης και η αναγκαιότητα χρήσης βίας, η φύση αυτής, το μέγεθος της προκληθείσας βλάβης, αλλά και ο κίνδυνος που απειλείται από τη μη χρήση της για το προσωπικό και τους ίδιους τους έγκλειστους. Συνεπώς, η χρήση taser γίνεται αποδεκτή ως νόμιμη από το δικαστήριο όταν δεν αποβλέπει σε τιμωρητικούς σκοπούς, αλλά στην αποκατάσταση της τάξης και ασφάλειας τηρουμένων των αρχών της νομιμότητας, της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας. Βλ. σχετ. "Civil Liability for Use of Tasers, stunguns, and other electronic control devices Part III: Use Against Detainees and Disabled or Disturbed Persons", AELE Monthly Law Journal, url: <https://www.aele.org/law/2007LRMAY/2007-05MLJ101.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 20/6/21)

³⁰¹ Mampaey L. *et al*, ό.π., σ. 67.

³⁰² Βλ. σχετικά CPT, «Όπλα Ηλεκτρικής Εκκένωσης» Απόσπασμα από τη 20^η Γενική Έκθεση (2010), στο: <https://rm.coe.int/16806cce0e> (τελευταία πρόσβαση: 23/6.21)

εφαρμογή του είναι ανεκτή μόνο εάν περιορίζεται σε καταστάσεις άμεσης και πραγματικής απειλής της ζωής και όχι απλώς προς εξασφάλιση της συμμόρφωσης των κατάδικων/υπόδικων σε κανόνες. Πολλές φορές όμως, οι λάθος χειρισμοί τέτοιων όπλων, αποδίδονται και στην έλλειψη τεχνικής κατάρτισης του σωφρονιστικού προσωπικού. Συνεπώς, συνίσταται η προηγούμενη εκπαίδευση των σωφρονιστικών υπαλλήλων και η συχνή εποπτεία του τρόπου χρήσης αυτών (πχ. έλεγχος συχνότητας χρήσης, διάρκειας, έντασης κλπ), -τόσο εσωτερικά, όσο και εξωτερικά (από ανεξάρτητη αρχή) αλλά και η πρόβλεψη πειθαρχικών και ποινικών διαδικασιών σε περίπτωση που αποδεικνύεται ανάρμοστος/παράνομος πρέπει να αποτελέσει άμεση προτεραιότητα για τους υπεύθυνους χάραξης της σωφρονιστικής πολιτικής.

Κλείνοντας, από την ως άνω σύντομη επισκόπηση αναδεικνύεται και ένα ακόμα μείζον ζήτημα στο οποίο θα πρέπει να ρίξουμε φως. Γίνεται λόγος για την σύγχρονη υποκουλτούρα των σωφρονιστικών υπαλλήλων, η οποία κυριαρχείται από τα εξής χαρακτηριστικά: την έλλειψη σωφρονιστικής ηθικής και ηθικότητας, την καταπίεση των μειονοτήτων, την εντατικοποίηση της κατασταλτικής μεταχείρισης και την απουσία βαθύτερης συνειδητοποίησης της σωφρονιστικής αποστολής, ήτοι την αναμόρφωση των εγκλείστων και την επανένταξή τους στην κοινωνία. Προς την κατεύθυνση της εν γένει εξυγίανσης της μονοδιάστατης σήμερα θεώρησης του σωφρονιστικού μηχανισμού απαιτείται λοιπόν, μεταξύ άλλων, και αναθεώρηση των συμπεριφορικών όψεων της σωφρονιστικής εργασίας, αλλά και η ανάπτυξη κώδικα ηθικής, ώστε η φυλακή να αποτελεί, πέρα από χώρο εκτέλεσης της στερητικής της ελευθερίας ποινής, και χώρο μετασχηματισμού του μέτρου αυτού σε σκοπό, επιφέροντας θετικές αλλαγές στη συμπεριφορά του ατόμου, που θα εξυπηρετήσουν στο μέλλον στην ομαλότερη κοινωνική επανένταξή του³⁰³.

Γ.2. Η τεχνολογία στο ΣΠΔ κατά την έκτακτη συγκυρία του Covid-19

Από την συζήτηση αυτή, δε θα μπορούσε ασφαλώς να απουσιάζει και μια σύντομη επισκόπηση του ρόλου της τεχνολογίας στο ΣΠΔ, υπό την παρούσα έκτακτη συγκυρία του κορωνοϊού. Γιατί, κατά τη διάρκεια αυτής, αναφάνηκε ότι η τεχνολογία δύναται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της δυνατότητας πρόσβασης στη

³⁰³ Χ. Δημόπουλος, ό.π., σελ. 365, 376, 422.

δικαιοσύνη, που, εκ των πραγμάτων, τελεί σε άμεση συνάρτηση με την ακώλυτη λειτουργία των δικαστηρίων για την απονομή της.

Κατά τη διάρκεια του covid-19 και στην προσπάθεια των αρμόδιων αρχών να αναχαιτίσουν την εξάπλωσή του, καθολικά *lockdown* έλαβαν χώρα παγκοσμίως και οι περισσότερες λειτουργίες των δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών ανεστάλησαν. Σ' αυτή τη κρίσιμη λοιπόν περίοδο, αναδείχθηκε ως αδήριτη η ανάγκη για διαρθρωτικές αλλαγές στον τομέα της ψηφιοποίησης των διαδικασιών της δικαιοσύνης, αφορώσες στον εν γένει χειρισμό των ποινικών υποθέσεων, από την ανταλλαγή πληροφοριών και εγγράφων μεταξύ των δικαστικών αρχών και των διαδίκων, μέχρι την δυνατότητα εκδίκασης αυτών από απόσταση, όπου ο νόμος το επιτρέπει. Απαραίτητο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση κρίθηκε πως ήταν η ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ των κρατών και η ενσωμάτωση περισσότερων ΤΠ στα εθνικά δικαστικά συστήματα, ώστε ο θεσμός της δικαιοσύνης να καταστεί αποδοτικότερος, ανθεκτικότερος και ταχύτερος, εξασφαλίζόμενων συνάμα των εχέγγυων της ασφάλειας, της εχεμύθειας, αλλά και των ίσων ευκαιριών πρόσβασης σ' αυτόν, όλων ανεξαιρέτως των πολιτών³⁰⁴.

Παρά τα μεγαλεπήβολα όμως σχέδια, απογοητευτικά ήταν τα αποτελέσματα μελετών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής³⁰⁵, που έφεραν στο φως τις σοβαρές ελλείψεις και ανομοιογένειες που παρατηρούνται στα επίπεδα ψηφιοποίησης της δικαιοσύνης μεταξύ των κ-μ και των εν γένει ψηφιακών υποδομών τους, παράγοντες δηλαδή που κατ' επέκταση δυσχεραίνουν την διακρατική συνεργασία ή/και διαλειτουργικότητά τους. Με αυτά τα δεδομένα, η Επιτροπή πρότεινε την ενίσχυση δράσεων κατευθυνόμενων προς τέσσερις κύριες κατευθύνσεις: α) την χρηματοδοτική στήριξη τέτοιων προγραμμάτων στα κ-μ, β) την ενίσχυση συναφών νομοθετικών πρωτοβουλιών, γ) την εισαγωγή εργαλείων ΤΠ που θα απευθύνονται σε όλους τους χρήστες (συμπεριλαμβανομένων και των μειονεκτούντων ομάδων) και δ) την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών στο πεδίο αυτό³⁰⁶.

³⁰⁴ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής COM(2020) 710 final, *Η ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση Μια εργαλειοθήκη ευκαιριών*, σελ. 1-3, 28.

³⁰⁵ "Study on the use of innovative technologies in the justice field", (Σεπτέμβριος 2020), p. 225 επ., <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4fb8e194-f634-11ea-991b-01aa75ed71a1/languageen> και "Cross-border digital criminal", (June 2020), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e38795b5-f633-11ea-991b-01aa75ed71a1/languageen>

³⁰⁶ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής COM(2020) 710 final ό.π., σελ. 4 επ.

Εξετάζοντας ειδικότερα την συνεισφορά των ΤΠ στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης, αναγνωρίστηκε ιδιαιτέρως η αξία κάποιων σχετικών συνιστωσών, όπως της ψηφιοποίησης των ποινικών αρχείων και μητρώων, της δυνατότητας ηλεκτρονικής διαχείρισης των ποινικών υποθέσεων, των εργαλείων τηλεδιάσκεψης και των συστημάτων ψηφιακής επικοινωνίας, που επέτρεψαν στα συστήματα απονομής δικαιοσύνης να λειτουργήσουν ακώλυτα αυτό το διάστημα, συμβάλλοντας τοιουτοτρόπως στην εξασφάλιση της παροχής βασικών νομικών διασφαλίσεων. Σ' αυτό το επίπεδο, οι νέες τεχνολογίες εξυπηρέτησαν την βελτίωση της επικοινωνίας, ιδίως σε διασυνοριακής φύσεως ποινικές υποθέσεις³⁰⁷ και την ηλεκτρονική παρακολούθηση των διαφόρων σταδίων της ποινικής διαδικασίας, δυνατότητες που συμβάλλουν στην αύξηση της διαφάνειας των εν γένει διοικητικών ενεργειών στο ευρύτερο πλαίσιο λειτουργίας του ΣΠΔ.

Αναφορικά ιδίως με πρωτοβουλίες ψηφιοποίησης των αρχείων και των μητρώων και των συστημάτων διαχείρισης ποινικών υποθέσεων, οι συνήγοροι υπεράσπισης, έδωσαν ψήφο εμπιστοσύνης για την εν γένει καθιέρωσή τους στη δικαστηριακή πρακτική, δεδομένου ότι η φυσική πρόσβαση και ο περιορισμένος χρόνος που συνήθως έχουν στη διάθεσή τους για την εξέταση έντυπων εγγράφων δικογραφιών που χειρίζονται, είναι εκ των πραγμάτων περιορισμένη. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο επισημάνθηκε ότι η χρήση νέων τεχνολογιών μπορεί να βελτιώσει την πρόσβαση και την απονομή δικαιοσύνης, μόνο υπό την προϋπόθεση ότι λαμβάνει χώρα κατά τρόπο που δεν προσβάλλεται η αρχή της ισότητας των όπλων των διάδικων μερών³⁰⁸, πληρουμένων συνάμα των προϋποθέσεων διαφάνειας, αποτελεσματικότητας και λογοδοσίας.

Όσον αφορά τις λύσεις «απομακρυσμένης δικαιοσύνης»³⁰⁹ (μέσω τηλεδιάσκεψης), θα πρέπει αρχικά να επισημανθεί πως ιδίως για τις διασυνοριακές διαδικασίες, αυτές φαίνεται να αποτέλεσαν μια εξαιρετική εναλλακτική πρωτοβουλία, ιδίως στο πεδίο

³⁰⁷ Βλ. για παράδειγμα το εργαλείο e-Codex. Αυτό συνίσταται σ' ένα λογισμικό για την ανταλλαγή δεδομένων (ιδίως ψηφιακών πειστηρίων), που είναι προσβάσιμο σε δικαστικούς λειτουργούς, ασκούντες νομικά επαγγέλματα, αλλά και στο ευρύτερο κοινό. Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής COM(2020) 710 final, ό.π., σελ. 18, url: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0710>

³⁰⁸ Κατά την HLEG, η ισότητα των όπλων σε ποινικές διαδικασίες μπορεί να υπονομευθεί εάν οι νέες τεχνολογίες αναπτύσσονται με τρόπους που δεν λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές ανάγκες της υπεράσπισης. Για παράδειγμα, από την στιγμή που οι φορείς επιβολής του νόμου, οι εισαγγελικές και δικαστικές αρχές έχουν πλήρη και απεριόριστη πρόσβαση σε φακέλους υποθέσεων καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, η αρχή της ισότητας των όπλων απαιτεί τα αρχεία υποθέσεων να είναι εξίσου (πλήρως) προσβάσιμα και στους κατηγορούμενους/υπόπτους. Βλ. S. Carrera *et al.*, ό.π., p. 9, 47, 65.

³⁰⁹ εφαρμογή διαδικασιών δηλαδή που δεν απαιτείται η φυσική παρουσία του ύποπτου ή κατηγορούμενου.

εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης (ΕΕΣ), όπου πριν την Πανδημία, η έκδοση/ μεταφορά των υπόπτων- κατηγορουμένων ήταν δεσμευτική.³¹⁰ Υπογραμμίζεται ωστόσο, ότι τα εν λόγω εργαλεία θα πρέπει να είναι ειδικά σχεδιασμένα για τις ιδιαιτερότητες της διαδικασίας της ποινικής δικαιοσύνης, ώστε να διασφαλίζεται, αφενός, η αρχή της δίκαιης δίκης και τα δικαιώματα υπεράσπισης (πχ. δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του και η αμφισβήτηση των πειστηρίων), αφετέρου η εμπιστευτική επικοινωνία κατά τα πρότυπα που επιβάλλει το πρωτόκολλο προστασίας των δεδομένων που μεταδίδονται κατά τις διαδικασίες αυτές³¹¹.

Σε συνάφεια με τα προλεχθέντα, απογοητευτικά ήταν τα συμπεράσματα έρευνας, σύμφωνα με την οποία οι συμμετέχοντες (κατηγορούμενοι) σε ακροαματική διαδικασία μέσω τηλεδιάσκεψης είναι λιγότερο πιθανό να λάβουν νομικές συμβουλές κατά τη διάρκεια αυτής, ενώ συχνά η επικοινωνία και η ανταλλαγή εμπιστευτικών πληροφοριών με τους συνηγόρους τους δεν λαμβάνει χώρα εντός δεόντως προστατευμένου και ασφαλούς ψηφιακού περιβάλλοντος. Η έρευνα κατέληξε μάλιστα στο συμπέρασμα πως οι κατηγορούμενοι που συμμετέχουν, μέσω τηλεδιάσκεψης, σε ακροαματική διαδικασία από περιβάλλοντα κράτησης (πχ. αστυνομικά τμήματα) έχουν περισσότερες πιθανότητες να καταδικαστούν σε στερητική της ελευθερίας ποινή.³¹² Συνεπώς, εργαλεία τεχνολογίας όπως η τηλεδιάσκεψη θα πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο εάν ρητά προβλέπεται η χρήση τους από τον νόμο, δεν κάνουν διακρίσεις κι τηρούνται οι αρχές της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας. Το επιτρεπτό δε και η δυνατότητα χρήσης τους θα πρέπει να κρίνεται κατά περίπτωση από την εκάστοτε αρμόδια δικαστική αρχή.³¹³

Η συμμετοχή λοιπόν σε ποινικές διαδικασίες μέσω τηλεδιάσκεψης δεν θα πρέπει να θεωρείται ισοδύναμη με τη φυσική παρουσία σε οποιοδήποτε στάδιο αυτής (προδικαστικό ή κύριας διαδικασίας) και αυτό γιατί οι διαπροσωπικές συναντήσεις και οι ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις βρίσκονται στον πυρήνα μιας δίκαιης δίκης³¹⁴, αποτελώντας προϋπόθεση για την εξασφάλιση και άλλων εγγενών αυτής δικαιωμάτων,

³¹⁰ Τον Ιανουάριο του τρέχοντος έτους, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπέβαλε σύσταση στα κράτη μέλη ώστε αυτά να προβαίνουν στην έκδοση ενός ΕΕΣ μόνο εάν λιγότερο παρεμβατικά μέτρα δεν θα φέρουν το ίδιο αποτέλεσμα, π.χ. ακρόαση μέσω τηλεδιάσκεψης. Βλ. S. Carrera *et al.*, ό.π., p. 13.

³¹¹ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής COM(2020) 710 final, ό.π., σελ. 18.

³¹² S. Carrera *et al.*, ό.π., σ. 67.

³¹³ Το ίδιο, σ. 10-11.

³¹⁴ Το ίδιο, σ. 63.

όπως μεταξύ αυτών, το δικαίωμα νομικής συνδρομής, το δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου και το δικαίωμα διερμηνείας. Η ψηφιοποίηση της Ποινικής Δικαιοσύνης είναι σημείο προόδου για τον νομικό πολιτισμό, αρκεί να μην οδηγούμαστε σε ακραία παραδείγματα, όπως στην περίπτωση της Δικαστηρίου της Σιγκαπούρης που επέβαλε πρόσφατα θανατική ποινή μέσω τηλεδιάσκεψης³¹⁵. Το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν να προστατευθούν επαρκώς μόνο όταν η ψηφιακή υποδομή των δικαστηριακών συστημάτων έχει σχεδιαστεί κατά τρόπο που διατηρεί αλώβητες τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το πιο ισχυρό επιχείρημα που επικαλούνται συχνότερα οι υπέρμαχοι της τεχνολογίας συνίσταται στο ότι αυτή έχει τη δυναμική να μετατρέψει τα συστήματα δικαιοσύνης σε «εξυπνότερα», ταχύτερα και λιγότερο κοστοβόρα. Μία τέτοια οπτική, μετατρέπει τη δικαιοσύνη σε πιο εκσυγχρονισμένη, λειτουργική και αποδοτική και δικαιολογεί αναμφίβολα τα πολιτικά και κανονιστικά μέτρα που προωθούν τη χρήση καινοτόμων εργαλείων σε παγκόσμιο επίπεδο.

Έχοντας ως δικαιολογητική βάση την αύξηση της αποτελεσματικότητας του ΣΠΔ, εδραιώθηκε για παράδειγμα η ανακριτική τεχνική της ανάλυσης DNA για την ταυτοποίηση των δραστών και την διαλεύκανση ποινικών υποθέσεων. Και πράγματι, σε μια πρώτη θεώρηση τα κατάφερε επιτυχώς, οδηγώντας στην εξιχνίαση αναρίθμητων εγκλημάτων, ακόμα και μισό αιώνα μετά την τέλεσή τους. Από την άλλη όμως, οι αντιμαχόμενες συζητήσεις γύρω από τα μαζικά γενετικά τεστ, τον καταναγκαστικό χαρακτήρα του μέτρου απόσπασης γενετικού υλικού από τον ύποπτο, την επεξεργασία και διατήρηση σε βάσεις δεδομένων επί μακρό χρονικό διάστημα αρχείων γενετικών προφίλ, ή την απουσία ενιαίου δικονομικού πλαισίου αντιμετώπισης αυτής της πρακτικής στα εκατέρωθεν δικαιικά συστήματα, υποδηλώνουν ότι δεν λειτουργούν όλα σωστά σ' αυτή την τεχνική. Το πρόβλημα εντείνεται και από την ελλιπή κατάρτιση

³¹⁵ Βλ. σχετικά δημοσίευμα «Θανατική ποινή μέσω zoom», Δικαστικό-Πρακτορείο Ειδήσεων (20.5.2020), τελευταία πρόσβαση (10/7/2020), <https://www.dikastiko.gr/eidhsh/thanatiki-poini-meso-zoom/>

των δικαστικών οργάνων περί της αποδεικτικής ικανότητας των αποτελεσμάτων ανάλυσης dna, οδηγώντας, πολλές φορές, σε δικαστικές αποφάσεις ανεπαρκώς τεκμηριωμένες. Όλα αυτά, αποδεικνύουν την απουσία ενός βαθύτερου στοχασμού του τρόπου με τον οποίο η εφαρμογή αυτής της καινοτομίας επιδρά στην ανθρώπινη υπόσταση και απειλεί δικαιώματα του ύποπτου-κατηγορούμενου, όπως μεταξύ αυτών, του δικαιώματος της σιωπής, του τεκμηρίου της αθωότητας, της ανθρώπινης αξίας και του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Μέσα από την παράθεση των σχετικών με την εν λόγω μέθοδο κριτικών παρατηρήσεων, φανερώνεται μια από τις μορφές του αναμορφωμένου σήμερα ΣΠΔ, που έχει προσαρμοστεί στα νέα πρότυπα αντεγκληματικής πολιτικής. Προωθούνται πρωτοβουλίες που δίνουν απόλυτη προτεραιότητα στις ανάγκες και απαιτήσεις των ανακριτικών και διωκτικών αρχών, τα όρια νομιμοποίησης των προληπτικών ποινικών ερευνών γίνονται πιο ελαστικά, η χρήση καταναγκαστικών μέτρων γίνεται πιο εντατική, ο κύκλος των υπόπτων επεκτείνεται και παγιώνεται η έναρξη της ποινικής διαδικασίας βάσει απλών ενδείξεων ενοχής, επαναπροσδιοριζόμενων ωσαύτως των ερευνητικών μέσων και τιθέμενων στο περιθώριο βασικών αρχών της δικαιοσύνης (πρωτίστως των αρχών της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας).

Καθώς η εξέλιξη της τεχνολογίας επιδρά και στην εκδήλωση της εγκληματικότητας, η οποία σήμερα αποκτά μια νέα διάσταση, παγκοσμιοποιημένη (οργανωμένο, διασυνοριακό έγκλημα), η ενσωμάτωση της τεχνολογίας στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης, για την καταπολέμηση αυτής, δίχως αμφιβολία, υπήρξε καθοριστική. Οι ψηφιακές έρευνες για παράδειγμα συνέδραμαν στην αμεσότερη και αποτελεσματικότερη πρόσβαση των διωκτικών αρχών σε ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία ενοχής, πριν αυτά καταστραφούν ή εξαφανιστούν. Όμως, συχνά δεν τηρήθηκε ο κανόνας της αναλογίας μέσου-σκοπού, με αποτέλεσμα την παραβίαση προσωπικών δεδομένων τόσο των εμπλεκόμενων όσο και τρίτων, άσχετων με την εκάστοτε διερευνώμενη υπόθεση προσώπων. Την ίδια στιγμή, αποκαλύπτεται το ελλειπές δικονομικό πλαίσιο αντιμετώπισης των ψηφιακών πειστηρίων στην ποινική διαδικασία, οφειλόμενο, κατά κύριο λόγο, στην στείρα απορρόφηση εισαγόμενων αποσπασματικών ρυθμίσεων, αλλά και μια ασάφεια και αοριστία στο πεδίο της αποδεικτικής αξιοποίησης παρανόμως κτηθέντων μέσων. Με αφορμή δε τον σχολιασμό της νέας Πρότασης Κανονισμού για την ΕΕΣ και ΕΕΔ ξετυλίχθηκε η νέα τάση της αντεγκληματικής πολιτικής που ήθελε συστηματικά παρακάμψει, χάριν ταχύτητας, τα αρμόδια, για ζητήματα νομιμότητας και σκοπιμότητας των ερευνητικών

μέσων, δικαστικά όργανα, που λειτουργούν συμβολικά και πρακτικά ως εγγυοδοτικός μηχανισμός του κράτους δικαίου. Διασφαλούνται έτσι οι εξισορροπητικές για την προστασία των νομικών εγγυήσεων λειτουργίες του θεσμού της δικαιοσύνης, προξενώντας, αν μη τί άλλο, μια διάχυτη ανασφάλεια δικαίου. Οι ψηφιακές έρευνες και τα ηλεκτρονικά αποδεικτικά μέσα, είναι πράγματι αναγκαία για την αντιμετώπιση της «μεταλλαγμένης» εγκληματικότητας και την αποτελεσματικότητα της ποινικής δικαιοσύνης, πλην όμως, θα πρέπει να τεθούν σαφέστερες, ουσιαστικής και δικονομικής φύσεως προϋποθέσεις, ώστε να εξασφαλίζεται ότι τα δικαιώματα του ύποπτου-κατηγορούμενου και οι θεμελιώδεις αρχές του δικαίου δε θα περιστέλλονται.

Ίσως το πιο σύγχρονο παράδειγμα τεχνολογικής καινοτομίας που ενσωματώνεται σταδιακά στο χώρο της δικαιοσύνης, αποτελεί η Τεχνητή Νοημοσύνη. Τα προγράμματα πρόβλεψης της επικινδυνότητας που επιλέχθηκαν στην παρούσα εργασία ως περίπτωση μελέτης αυτού του επιστημονικού κλάδου, δεν αποδείχθηκε ότι μπορούν πράγματι να συνδράμουν ουσιαστικά στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης, γιατί συχνά δεν χρησιμοποιήθηκαν με το σωστό τρόπο. Η πίστη στην επιστήμη και τις δυνατότητες αυτής, δε θα πρέπει να αποτελέσουν άλλοθι για την υποκατάσταση των δικαστών από τις «μηχανές». Ο ρόλος δηλαδή τέτοιων μέσων, θα πρέπει να παραμένει όλως περιορισμένος σε επίπεδο συμβουλευτικής, διαφορετικά, ελλοχεύει ο κίνδυνος παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Εξάλλου, όπως καταδείχθηκε, τα εν λόγω λογισμικά προγράμματα, ως προϊόντα ανθρώπινης κατασκευής, επιτρέπουν την εισχώρηση κοινωνικών προκαταλήψεων που αντιστρατεύονται την ισότητα, την αρχή των μη διακρίσεων, αλλά και το τεκμήριο της αθωότητας και οδηγούν συνακόλουθα σε λάθος εκτιμήσεις. Αυτό συνδέεται με τις γενικότερες αλλαγές που μετέρχονται τα πρότυπα ελέγχου του εγκλήματος, τα οποία έχουν σήμερα στραφεί στην πρόληψη της επικινδυνότητας, μέσω τεχνικών ταξινόμησης και διαχείρισης των ομάδων ανάλογα με τον βαθμό της επικινδυνότητάς τους. Η πιθανολόγηση αυτή γίνεται, όπως προειπώθηκε, επί τη βάση κυρίως υποκειμενικών κριτηρίων και φόβων. Συμπερασματικά λοιπόν, η συγκεκριμένη καινοτόμα εφαρμογή, μπορεί να ιδωθεί ως αποτελεσματική, λειτουργώντας μόνο ως συμβουλευτικό εργαλείο για τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης, διαφορετικά καταργείται, κατ' ουσίαν, ο ρόλος του δικαστή ως μοναδικού οργάνου λήψης αποφάσεων και απονομής δικαιοσύνης, και καταλύεται πάσα αρχή του κράτους δικαίου.

Στο πεδίο του σωφρονιστικού μηχανισμού, έχοντας επέλθει η οδυνηρή συνειδητοποίηση της γιγάντωσης των δύο βασικών του προβλημάτων, του

υπερπληθυσμού δηλαδή των φυλακών και του δυσβάσταχτου κόστους λειτουργίας του, επιδιώκεται η εξυγίανσή του (να καταστεί αποτελεσματικότερο και να διαπνέεται από πιο ανθρωπιστικά ιδεώδη), με την εισαγωγή εναλλακτικών εξωιδρυματικών ποινών. Μια τέτοια ποινή αποτελεί εν προκειμένω και ο θεσμός της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης που εξετάστηκε στην παρούσα εργασία. Εντούτοις, από την ανάλυση που προηγήθηκε, η ωφελιμιστική προσέγγιση του μέτρου δεν επιβεβαιώθηκε με ασφάλεια. Αρχικά, γιατί αυτό ήρθε επί της ουσίας να υποκαταστήσει άλλες ηπιότερες κυρώσεις (πχ. την χρηματική ποινή), απευθυνόμενο ως επί το πλείστον σε «μη επικίνδυνους» δράστες, δηλαδή σε άτομα που έχουν διαπράξει μεσαίας βαρύτητας και απαξίας εγκλήματα, για τα οποία ενδεχομένως, δεν θα τους επιβαλλόταν ποινή φυλάκισης. Οδηγηθήκαμε έτσι στη διαπίστωση ότι ο κατασταλτικός μηχανισμός, με την αρωγή τέτοιων τεχνολογικών μέσων πολύ περισσότερο επεκτείνεται (net widening), παρά περιορίζεται. Το ΣΠΔ γίνεται πιο τιμωρητικό, «εμπλέκοντας στα γρανάζια του» όλο και περισσότερα άτομα³¹⁶. Η ηλεκτρονική επιτήρηση δεν κατάφερε να μειώσει το ποσοστό του πληθυσμού των φυλακών, γιατί πολύ απλά, σπάνια εφαρμόστηκε σε ήδη υπόδικους ή κατάδικους, και άρα το διαχειριστικό κόστος όχι μόνο δεν μειώθηκε, αλλά διογκώθηκε. Στο τελευταίο συνέβαλε άλλωστε και η ανάθεση, στον ιδιωτικό τομέα, τόσο της προμήθειας του υλικοτεχνικού εξοπλισμού, όσο και της εποπτείας της ομαλής εφαρμογής του, που οδήγησε με τη σειρά του σε αύξηση των διαχειριστικών εξόδων, αλλά και αύξηση του απασχολούμενου στον σωφρονισμό προσωπικού. Το μέτρο αυτό έθεσε τελικά στο περιθώριο τις ανάγκες του εποπτευόμενου, παραβίασε την ιδιωτικότητα και επιβεβαίωσε την κατίσχυση ταξικών κριτηρίων στο σύστημα δικαιοσύνης, όπως και την επέκταση των φυσικών ορίων της φυλακής. Συνεπώς, η συνειδητοποίηση, η οποία σήμερα απουσιάζει, των ουσιαστικών δυνατοτήτων του θεσμού από τους υπεύθυνους χάραξης σωφρονιστικής πολιτικής και των επαγγελματιών του ΣΠΔ είναι θεμελιωδώς σημαντική. Παρόλο που οι χρήσεις των τεχνολογιών ηλεκτρονικής επιτήρησης είναι ποικίλες, δεν θα πρέπει να τεκμαίρεται αβίαστα ότι αποτελούν πανάκεια στην ποινική δικαιοσύνη. Με αυτό ως δεδομένο, θα πρέπει να τεθούν ισχυρότεροι και σαφέστεροι νομικοί και πρακτικοί περιορισμοί, που θα διασφαλίζουν, σε κάθε περίπτωση, ότι ο εποπτευόμενος θα παραμένει πάντοτε υποκείμενο δικαίου, χωρίς να θίγονται θεμελιώδη δικαιώματα από την ποινική του μεταχείριση. Αυτούς τους φόβους έχει χαρακτηριστικά εκφράσει ο Tonry,

³¹⁶ Δ. Ζημιανίτη, ό.π., σελ 462 επ.

διατυπώνοντας ότι η φυλακή στον 21^ο αιώνα θα εξυπηρετεί ως μια εναλλακτική σε βιοχημικούς ελέγχους συμπεριφορών και ηλεκτρονικούς ελέγχους κινήσεων, που μπορεί να προσβάλλουν βαθύτερα τα ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες³¹⁷.

Η τεχνολογία χρησιμοποιήθηκε ευρέως και για την ενίσχυση της τάξης και ασφάλειας εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Η εισαγωγή των «λιγότερο θανατηφόρων» όπλων έδωσε ελπίδες για πιο ανθρωπιστικό έλεγχο του εγκάθειρκτου πληθυσμού. Μόνο που οι ελπίδες σ' αυτή την περίπτωση αποδείχτηκαν φρούδες, γιατί, η καταχρηστική συχνά και όλως αυθαίρετη διαχείριση του εν λόγω εξοπλισμού από το σωφρονιστικό προσωπικό απλώς ενδυνάμωσε την θέση ισχύος του, και μετέτρεψε τα όπλα αυτά σε μια σύγχρονη εκδοχή απάνθρωπων βασανιστηρίων για την ικανοποίηση σαδιστικών ενστίκτων, παραβιάζοντας κατάφορα τα δικαιώματα των εγκλείστων και βασικές αρχές του δικαίου (προσβολή της αξίας του ανθρώπου, αρχή της απαγόρευσης των βασανιστηρίων κλπ). Και παρόλο που τέτοιες συμπεριφορές καταδικάζονται από την νομική κοινότητα και τη νομολογία, εντούτοις, τα ερμηνευτικά κενά και το δυσαπόδεικτο της φύσης της καταχρηστικότητας τέτοιων συμπεριφορών οδηγούν στην αναγνώριση της νομιμότητας της χρήση τους σε πολλά σωφρονιστικά συστήματα παγκοσμίως. Συνεπώς, αναγκαία κρίνεται ότι καθίσταται η εγκαθίδρυση ανεξάρτητων εποπτικών μηχανισμών και η πρόβλεψη αυστηρότερων πειθαρχικών κυρώσεων σε περιπτώσεις εκδήλωσης τέτοιων παράνομων συμπεριφορών. Απαραίτητη κρίνεται όμως και η προηγούμενη τεχνική κατάρτιση των χρηστών τους, ώστε να συνειδητοποιήσουν τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η λάθος διαχείριση τέτοιων όπλων στην ανθρώπινη ζωή. Συμπεραίνουμε λοιπόν, πως τα εργαλεία αυτά μπορούν να είναι πραγματικά αποτελεσματικά, μόνο αν αλλάξει η νοοτροπία του φυλακτικού προσωπικού και η φιλοσοφία περί της σωφρονιστικής αποστολής, προς την κατεύθυνση μιας πιο ανθρωπιστικής ποινικής μεταχείρισης. Οι προηγηθείσες σχετικές παρατηρήσεις, αποδίδουν μια από τις βασικές όψεις της νέας σωφρονιστικής πολιτικής για την επίτευξη της ασφάλειας εντός των χώρων κράτησης. Αυτό λαμβάνει χώρα μέσω της χειραγώγησης του σωφρονιστικού πληθυσμού με σύγχρονα τεχνικά μέσα, καταβάλλοντας την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια, και θέτοντας στο περιθώριο, ως ήσσονος σημασίας, θεμελιώδη δικαιώματα αυτού. Αυτή την συνθήκη εξυπηρετεί πάντα και η απουσία επαρκών μηχανισμών εποπτείας, αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο

³¹⁷ M. Nellis, "Surveillance, Stigma and Spatial Constraint. The ethical challenges of electronic monitoring", στο *Electronically Monitored Punishment. International and critical perspectives*, Edited by M. Nellis, K. Beyens & D. Kaminsky, Routledge, p. 206.

για καταχρηστικές πρακτικές ποινικού καταναγκασμού. Παρατηρούμε ως εκ τούτου μια ετερόκλητη εικόνα στο χώρο των φυλακών: τα νομιμοποιητικά όρια του ασκούμενου μέσω αυτού κοινωνικού ελέγχου χαλαρώνουν, σε αντίθεση με τα δικαιώματα των κρατουμένων που συρρικνώνονται.

Μετά την συνοπτική παράθεση όλων των παραπάνω παραμέτρων και συμπερασμάτων, επιστρέφουμε τώρα στο αρχικό μας ερώτημα: Η εφαρμογή της τεχνολογίας συνεισέφερε στην αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης; Η απάντηση έρχεται με μορφή ερώτησης. Με ποια κριτήρια κρίνεται εν τέλει η αποτελεσματικότητα του ΣΠΔ; Οι απαντήσεις θα είναι μάλλον διχαστικές, δεδομένου ότι η «αποτελεσματικότητα», ως έννοια, αποκτά μάλλον εγγενώς υποκειμενικό νόημα και ερμηνεία, ανάλογα με την σκοπιά των εκάστοτε συμμετεχόντων στη δικαιοσύνη μερών (αρχές επιβολής του νόμου, κατηγορούμενοι, θύματα κλπ).³¹⁸ Το μόνο σίγουρο από την διερευνητική ανάλυση που προηγήθηκε στην εργασία αυτή, είναι πως η πλευρά του εμπλεκόμενου με το ΣΠΔ ατόμου και τα δικαιώματά του συχνά αγνοούνται, χάριν εξυπηρέτησης των στόχων των πολιτικών ελέγχου του εγκλήματος που προτεραιοποιούνται. Επί του ίδιου θέματος, σε πολλές περιπτώσεις αποδείχτηκε πως η σχέση τεχνολογίας και αποτελεσματικότητας στο ΣΠΔ δεν τεκμηριώνονται ικανοποιητικά από μελέτες, όπως άλλωστε δεν διερευνώνται επαρκώς και οι επιπτώσεις της διευρυμένης χρήσης της σε επίπεδο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παραγνωρίζεται έτσι, ότι σ' έναν ευαίσθητο τομέα πολιτικής όπως αποτελεί εν προκειμένω ο θεσμός της ποινικής δικαιοσύνης, οποιαδήποτε μέτρα ή πρωτοβουλίες προωθούνται, θα πρέπει να αξιολογούνται αυστηρά πριν από τυχόν έγκρισή τους, για την αποτροπή αδικαιολόγητων παρεμβάσεων στον πυρήνα των δικαιωμάτων και αρχών που το κράτος δικαίου εγγυάται. Ενστερνιζόμαστε πως η τεχνολογία έχει ουδέτερο χαρακτήρα. Ο τρόπος χρήσης της είναι αυτός που την καθιστά βοηθητική ή μη και η συμπόρευσή της με τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των βασικών αρχών της δικαιοσύνης κατάλληλη για αυτό τον χώρο.

Στην εποχή της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος, όπου η ασφάλεια αναδεικνύεται σε μείζον θέμα της αντεγκληματικής πολιτικής, η τεχνολογική καινοτομία αποθεώνεται, γιατί αποτελεί το μέσο για την άσκηση πιο αποτελεσματικού κοινωνικού ελέγχου, αφενός πιο αόρατου, αφετέρου όμως πιο εντατικού και

³¹⁸ S. Carrera *et al*, ό.π., p. 67.

διδεισδυτικού. Υπό αυτές τις εξελίξεις τα πρότυπα ελέγχου αλλάζουν ασκώντας άμεση επίδραση στο ποινικό ουσιαστικό και δικονομικό δίκαιο και στην εν γένει διαχείριση του ΣΠΔ. Είδαμε πως αλλάζουν οι ποινές, αλλάζει και η φυσική και νοητή διάσταση της φυλακής. Προωθούνται πρωτοβουλίες που δίνουν απόλυτη προτεραιότητα στις ανάγκες και απαιτήσεις των ανακριτικών και διωκτικών αρχών. Τα ερευνητικά μέσα επαναπροσδιορίζονται και οι σχετικές δικονομικές εγγυήσεις και βασικές αρχές του δικαίου ολισθαίνουν. Ο ιδιωτικός τομέας και τα συντεχνιακά συμφέροντα παρεισφρέουν πλέον σε τομείς της δικαιοσύνης, που άλλοτε αποτελούσαν πεδίο αποκλειστικής αρμοδιότητας των δικαστικών αρχών. Αυτές τις εξελίξεις αποπειραθήκαμε να αναδείξουμε στην παρούσα εργασία, μέσα από την μελέτη, όλως ενδεικτικά, εφαρμογών των νέων τεχνολογιών στα τρία επιμέρους στάδια του ΣΠΔ. Αυτή όμως η προτεραιοποίηση, μπορεί να παρακάμψει ή να υπονομεύσει την εποπτεία των παραγόντων της ποινικής δικαιοσύνης και να δημιουργήσει αδικαιολόγητη ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων των διωκτικών αρχών και των κατηγορουμένων. Η διάκριση μεταξύ δικαιοσύνης και ασφάλειας βασίζεται στις Συνθήκες της ΕΕ. Οι δύο αυτές έννοιες όμως, δε θα πρέπει να συγχέονται. Καθεμία εξ αυτών στηρίζεται σε διαφορετική νομική βάση και η όποια προτεραιοποίηση θα πρέπει να υπαγορεύεται από την υποχρέωση διασφάλισης των εχέγγυων του Κράτους Δικαίου. Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, της ιδιωτικής ζωής, τα υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορουμένου, το τεκμήριο της αθωότητας, το δικαίωμα της μη αυτοενοχοποίησης, αποτελούν νομικά κεκτημένα που δε θα πρέπει να υποβαθμίζονται από την όποια πολιτική εξουσία, που προφασιζόμενη την ενίσχυση της δημόσιας ασφάλειας, εντείνει τον ασκούμενο κοινωνικό έλεγχο, καταλύοντας τις χρόνιες προσπάθειες εγκαθίδρυσης ενός νομικού πολιτισμού προσανατολισμένου στον σεβασμό θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.³¹⁹ Συνεπώς, η στάθμιση αυτών, θα πρέπει να λειτουργεί ως κεντρικός άξονας και πυξίδα για οποιοδήποτε σύστημα ελέγχου, πολύ δε περισσότερο του χώρου απονομής της δικαιοσύνης, και για όποια επιλογή ποινικής πολιτικής, ακραία όρια της οποίας θα πρέπει να αποτελούν οι συνιστώσες που θέτουν οι αρχές της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας.³²⁰

Ενστερνιζόμαστε την άποψη πως η δικαιοσύνη δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να παραμένει στεγανοποιημένη από τις τεχνολογικές εξελίξεις. Θα πρέπει

³¹⁹ Δ, Γιαννουλόπουλος, ό.π., σελ. 1390 και S. Carrera *et al*, ό.π., p. 65, 66.

³²⁰ Ν. Κουράκης, «Ασφάλεια και Ελευθερία. Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια», ΝοΒ (τόμος 54), 9/2006, τεύχος 8, σ. 1223.

όμως να παραμείνει στον πυρήνα της ανθρωποκεντρική. Ο δικαστής θα πρέπει για παράδειγμα να παραμένει το πρόσωπο που θα πραγματώνει τον συγκερασμό του νόμου με την κοινωνική πραγματικότητα και βάσει αυτού θα απονέμει δικαιοσύνη, και η τεχνολογία θα πρέπει εν προκειμένω να λειτουργεί υποστηρικτικά στην εν γένει ποινική διαδικασία, υπό ένα κατάλληλο κανονιστικό πλαίσιο. Προς υλοποίηση αυτού του στόχου, απαιτούνται περαιτέρω γνώσεις και κατάρτιση των παραγόντων της δικαιοσύνης που θα επιτρέψουν αφενός την βαθύτερη κατανόηση της χρήσης της τεχνολογίας, αφετέρου θα διευρύνουν τις δυνατότητες αξιοποίησής της, αποβάλλοντας από τους κόλπους του ΣΠΔ κάθε τεχνοφοβική και οπισθοδρομική αντίληψη.

Η ως άνω τοποθέτηση, συσχετίζεται και με το νομοπαρασκευαστικό πεδίο. Τα νομοθετικά κενά ή οι στείρες ενσωματώσεις διεθνών νομοθετικών μέτρων που δεν μπορούν να αποδώσουν κατ' ουσίαν, αναπόφευκτα οδηγούν σε λανθασμένους χειρισμούς και αποφάσεις που συρρικνώνουν θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες και γιγαντώνουν την ανασφάλεια δικαίου. Στην τελευταία, συμβάλει και η απουσία ενός γενικώς παραδεδωμένου κώδικα ηθικής. Γνωρίζοντας ότι οι ποινικοί νόμοι μεταβάλλονται και ποικίλλουν ανάλογα με το εν γένει κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικό σύστημα του εκάστοτε κράτους, σε πολλές περιπτώσεις δεν μπορεί να υπάρξει διεθνής συναίνεση για το είδος, και τα επιτρεπόμενα όρια χρήσης της τεχνολογίας στα επιμέρους στάδια του ΣΠΔ, με αποτέλεσμα ο ασκούμενος κοινωνικός έλεγχος να είναι διάχυτος, λαμβάνοντας διαστάσεις που έχουν δραματικές επιπτώσεις και στο πεδίο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Συγκεφαλαιώνοντας, από τα προεκτεθέντα, σ' ένα και μοναδικό συμπέρασμα μπορούμε να καταλήξουμε: Καθώς η κοινωνική πραγματικότητα εξελίσσεται και νέοι κίνδυνοι παρουσιάζονται, όπως και νέα εργαλεία για την αντιμετώπισή τους, η παρείσφρηση της τεχνολογίας στον χώρο της ποινικής δικαιοσύνης είναι μονόδρομος. Όμοια, δικαιολογημένη και αναπόφευκτη είναι και η μετεξέλιξη των συστημάτων ελέγχου, όπως εν προκειμένω του ΣΠΔ που μετασχηματίζεται βάσει των νέων αναγκών. Λαμβάνοντας όμως ως δεδομένο ότι η τεχνολογία εξελίσσεται ταχύτερα από ότι μπορεί στη πραγματικότητα το κανονιστικό σύστημα να προσαρμοστεί³²¹, αντιλαμβανόμαστε ότι απαιτείται μια πιο προσεκτική μελέτη, για όλες τις πιθανές προεκτάσεις που μπορεί να έχει η χρήση αυτής, εντός του ΣΠΔ, ιδίως στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Προς τούτο, η ανθρωπιστική προσέγγιση και λειτουργία

³²¹ Α. Χάιδου, *Εγκληματολογικά Κείμενα- Ανήλικοι-Ναρκωτικά-Κοινωνικός έλεγχος*, ό.π., σελ. 105.

του ποινικού δικαίου, ως βασικού εργαλείου σήμερα κοινωνικού ελέγχου, και κατ' επέκταση, η δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου που θα μπορεί να εγγυηθεί την προστασία των δικαιωμάτων αυτών, φαίνεται να μπορεί να αποδώσει το επιθυμητό, δηλαδή την συμπίεση του δικαίου με την επιστήμη εντός ενός ισορροπημένου πλαισίου ασφάλειας³²². Πόσο διαχρονικό και πάντα επίκαιρο αυτό που ο Γερμανός φιλόσοφος Max Scheler είχε πολλά χρόνια πριν διατυπώσει: «... Η πραγματική τραγωδία λαμβάνει χώρα όταν η ιδέα της δικαιοσύνης μπορεί να οδηγήσει σε καταστρατήγηση υψηλότερων αξιών...»³²³.

³²² Ν. Κουράκης, ό.π, σελ. 1225 επ., Γ. Χλούπης, σελ. 74.

³²³ Γ. Καλφέλης, ό.π., σ. 657.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

- Αλεξιάδης Στ.**, *Ανακριτική*, εκδ. Σάκκουλας (5^η έκδοση), Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003.
- Αρτινοπούλου Β., Η. Μιχαήλ**, «Η ευρωπαϊκή οδηγία 2012/299/ΕΕ και η επανορθωτική δικαιοσύνη: Ένα βήμα μπροστά για την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας;» στο «*Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης*», Τιμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη, Α' τόμος, Εκδόσεις Σάκουλα, σελ. 551-589.
- Βλάχου Π.**, «Αλγόριθμοι, machine learning και big data στην ποινική δίκη», *CrimeTimes*, τ. 14/ 2020
- Γεωργίου Χρ.**, «Το τεστ DNA στην ποινική διαδικασία: Παράγοντες αναξιοπιστίας και όρια χρήσης του», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/2003, σελ. 679-688.
- Γιαννουλόπουλος Δ.**, «Τρομοκρατία και ατομικές ελευθερίες στις ΗΠΑ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 12/2003, σελ.1379-1393.
- Γνωμοδότηση ΑΧΠΔΠΧ** 15/2001, «Ανάλυση γενετικού υλικού για σκοπούς εξιχνίασης εγκλημάτων και ποινικής δίωξης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 3/2011, σελ. 263-265.
- Γνωμοδότηση Εισαγγελέως Αρείου Πάγου** 15/2011, «Ανακριτικές πράξεις- Αρχή Αναλογικότητας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 12/2011.
- Δαγτόγλου Π.**, *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα Α'*, (β' αναθεωρημένη έκδοση), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005.
- Δαγτόγλου Π.**, *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα Β'*, (β' αναθεωρημένη έκδοση), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005.
- Δασκαλάκη Η. κ.ά.**, *Η Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Αθήνα 1983, ΕΚΚΕ.
- Δημητράτος Ν.**, «Ποινικό δίκαιο και κράτος δικαίου στη σύγχρονη εποχή», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 5/2004, σελ. 598-599.
- Δημόπουλος Χ.**, «Η μεταχείριση των επικίνδυνων κρατουμένων», Νομική Βιβλιοθήκη, 2004

Δόνος Π., «Τεχνολογική διακινδύνευση και προστασία προσωπικών δεδομένων», στο Χ. Σαββάκης, Φ. Βασιλογιάννης κ.α., *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004

Ζαραφονίτου Χ., «Θυματοποίηση και φόβος του εγκλήματος των φοιτητών χρηστών του διαδικτύου», *Εγκληματολογία*, 1-2/ 2014.

Ζημιανίτης Δ., «'Μεταμοντέρνες Ποινές': Η Ηλεκτρονική Επιτήρηση», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 5/1998, σελ. 460-465.

Καρράς Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Εκδ. Σάκκουλας (β' έκδοση), 1998.

Καλφέλης Γ., «Επικίνδυνες υπερβάσεις κατά τη διενέργεια επαχθών ανακριτικών πράξεων. Το παράδειγμα της ανάλυσης DNA σε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 7/2020.

Κριαράς Εμ. *Νέο Ελληνικό Λεξικό*. Εκδοτική Αθηνών, 2007

Κουλούρης Ν., «Η προσχεδιασμένη απαρχαίωση της ποινικής καταστολής και η ανανέωσή της» στον τιμητικό τόμο Α. Μαγγανά, Έ. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*. Παπαζήση, Αθήνα 2018.

Κουράκης Ν., «Ασφάλεια και Ελευθερία. Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια», ΝοΒ (τόμος 54), 9/2006, τεύχος 8, σ. 1217-1226.

Κώτσογλου Κ., «DNA και Ποινική Απόδειξη. Η Δογματική του αρ. 201 ΚΠΔ», *The art of crime*, τ. Μάϊου 2019.

Λαζαράκος Γρ., «Βιομετρία: Προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσω της επεξεργασίας ευαίσθητων (σωματικών) πληροφοριών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 11/2001.

Λαμπροπούλου Ε., «Κοινωνίες σε «κίνδυνο» και αίσθημα ανασφάλειας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 5/2012, σελ. 556-560.

Λαχανά Κ., «Υποχρεωτικότητα και εξαναγκασμός σε λήψη DNA στο πλαίσιο της αναθεωρημένης διάταξης του αρ. 200^Α ΚΠΔ (με αφορμή τη ΓνωμΕισΑΠ 15/2011)», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 2011, σελ. 1168-1179.

Μαργαρίτης Α., «Η Ανάλυση DNA στην Ποινική Δίκη», στο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Α. Κοβάτση κ.α. *Ανάλυση DNA και δικαστηριακή πράξη*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014

Ματθιάς Σ., Κτιστάκης Γ., Σταυρίτη Α., Στεφανάκη Κ., *Η προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην Ευρώπη*. ΔΣΑ, Αθήνα, 2006.

Μπακιρλή Ε., «Ο ‘κατ’ οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση’ ως μια εναλλακτική μορφή εγκλεισμού στη σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική. Η ελληνική πραγματικότητα», στον τιμητικό τόμο Α. Μαγγανά, Έ. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, Π. Σχίζας (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*.

Μπακιρλή Ε., «*Σύγχρονη Διακυβέρνηση και Έλεγχος του Εγκλήματος. Ο ρόλος της Τεχνολογίας της Επιτήρησης και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα*», διδακτορική διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2017, σελ. 62, 96 . Παπαζήση, Αθήνα 2018.

Μπουρμάς Γ., «Η νομιμότητα των ερευνών σε ηλεκτρονικά δίκτυα και δεδομένα στις περιπτώσεις εγκλημάτων στον Κυβερνοχώρο», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 5/2019, σελ. 556-579.

Ναζίρης Γ., «Η κατάσχεση των ψηφιακών δεδομένων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 2/2021.

Νικολόπουλος Γ., φάκελος σημειώσεων «Η κατοχύρωση και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ε.Ε.- Περιεχόμενο, κείμενα, φορείς και διαδικασίες», του μαθήματος «*Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και δικαιώματα του ανθρώπου*», ΠΜΣ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, ακαδ. έτος 2019-2020.

Νικολόπουλος Γ., φάκελος σημειώσεων «Στοιχεία για τη μελέτη της αντεγκληματικής πολιτικής. Μέρος Πρώτο» του μαθήματος «*Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και δικαιώματα του ανθρώπου*», ΠΜΣ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, ακαδ. έτος 2019-2020.

Νικολόπουλος Γ., φάκελος σημειώσεων «Δικαιώματα του ανθρώπου» ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ε.Ε.- Περιεχόμενο, κείμενα, φορείς και διαδικασίες», του μαθήματος «*Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και δικαιώματα του ανθρώπου*», ΠΜΣ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, ακαδ. έτος 2019-2020.

Πανάγος Κ., «Πρότυπα έκτισης των ποινών και ελληνικό σωφρονιστικό δίκαιο. Ο σκοπός του εγκλεισμού σε κατάσταση κράτησης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 1/2019, σελ. 13-34.

Πανούσης Γ., «Επτά αλήθειες, μία πρόταση και ένα υστερόγραφο για τον Μεγάλο Αδελφό», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 10/2008, σελ. 1217-1229.

Παπαδαμάκης Α., «Ανακριτική διείσδυση: όρια και υπερβάσεις», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 11-12/2010, σελ. 1326-1331.

Παπαδημητράκης Γ., «Big Data και αλγοριθμικές μελέτες επικινδυνότητας. Νέες προκλήσεις στο χώρο της ποινολογίας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 10/2019, σελ. 1045-1054.

Παπαθεοδώρου Θ., *Επιτηρούμενη Δημοκρατία. Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών στην κοινωνία της διακινδύνευσης*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009.

Παπαχρήστος Κ., «Αξία και αξιοπρέπεια του ανθρώπου ως σημείο εκκίνησης. Όρια και σκοπός του Ποινικού Δικαίου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 1/2019, σελ. 35-55.

Παρασκευόπουλος Ν., Αποσυμφορητικοί νόμοι και καλλιέργεια φόβου, *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 1/2021, σελ. 1-5.

Πολλάτου Ι., «Ανάλυση του DNA και νέοι ορίζοντες στη διερεύνηση του εγκλήματος», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 11/2001, σ. 1179-1184.

Σκανδάμης Μ., «Η εξέλιξη της έννοιας της επικινδυνότητας στις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/2017, σελ. 516-523.

Σπινέλλη Κ., Κουράκης Ν., Κρανιδιώτη Μ. (επιμ. Έκδοσης), *«Λεξικό Εγκληματολογίας»*, Εκδ. Τόπος, 2018.

Συκιώτου Α., «Παγκοσμιοποίηση και Αντεγκληματική Πολιτική», *Ποιν. Δικ.*, Τ. 7/2016, σελ. 552-561.

Συκιώτου Α., «Η τρομοκρατία της προσέγγισης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 12/2019, σελ. 1283-1289.

Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., «Παραβίαση απορρήτου επικοινωνιών και αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 11/2015, σελ. 961-970.

Τριανταφυλλίδης Μ., *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 1998

Τσάτσος Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο. Θεμελιώδη Δικαιώματα Ι*, τ. Γ', Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1988.

Φαρμακίδης Ε., «Ευρωπαϊκή Εντολή Υποβολής και Ευρωπαϊκή Εντολή Διατήρησης στοιχείων. Η προσαρμογή των θεσμών δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην ψηφιακή εποχή», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 1/2021, σελ. 28-43.

Χάιδου Α., *Ποινολογία- Σωφρονιστική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018.

Χάιδου Α., *Εγκληματολογικά Κείμενα- Ανήλικοι-Ναρκωτικά-Κοινωνικός έλεγχος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2003.

Χατζηθεοδώρου Γ., «Οι σύγχρονες συνθήκες κράτησης στις φυλακές: μεταξύ ευρωπαϊκού ιδεαλισμού και ελληνικού ρεαλισμού», στο *«Έγκλημα και Ποινική*

Καταστολή σε εποχή κρίσης», Τιμητικός Τόμος Νέστωρα Κουράκη, Εκδόσεις Σάκουλα 2016.

Χλούπης Γ., «Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης και ειδικότερα του οργανωμένου εγκλήματος», *Εγκληματολογία*, τ. 1-2/2015, σελ. 67-76.

Ξενόγλωσση:

Albrecht H. J., “The place of Electronic Monitoring in the Development of Criminal Punishment and Systems of Sanctions”, in M. Mayer, R. Haverkamp and R. Levy (eds), *Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?*, Freiburg: Max Planck Institute, 2003.

Barocas S. & Selbst, A., “Big Data’s Disparate Impact”. *California Law Review*, Vol. 104.

Benett C., Parsons, C. & Molnar, A., “Forgetting and Quasi- Forgetting in Social Networking: Canadian Policy and Corporate Practice” (Chapter 3) στο Gutwirth S., Leenes R.& De Hert P., *Reloading Data Protection- Multidisciplinary Insights and Contemporary Challenges*, Springer, 2014, pp. 41-60.

Black M. & Smith, R., *Electronic Monitoring in the Criminal Justice System*, Australian Institute of Criminology, May 2003 (No 254).

Bottomley A.K., «Έγκλημα και Ποινική Δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: ‘Αυστηροί με το έγκλημα- Αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος’», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/2002, σελ. 640-646.

Brown C., “Investigating and Prosecuting Cyber Crime: Forensic Dependencies and Barriers to Justice” στο *International Journal of Cyber Criminology*, vol.9, issue 1, 2015, σελ. 55-119.

Bruggeman W., «Σχέση μεταξύ Αστυνομικών και Δικαστικών Αρχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 6/1998, σελ. 568-577.

Carrera V. Mitsilegas, M., Stefan, “*Criminal Justice, Fundamental Rights and the Rule of Law in the Digital Age (Report of CEPS and QMUL Task Force)*”, CEPS, Brussels, May 2021.

Cohen S., *Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification*, Polity Press, 1985.

- Custers B.**, “*Data Dilemmas in the Information Society: Introduction and Overview*” στο *Discrimination and privacy in the Information Society*, 2013, pp. 3-26.
- Davison N.**, “*Non-Lethal Weapon*”, Palgrave macmillan, 2009.
- Deflem M.**, “*Technology and the Internationalization of Policing: A Comparative-Historical Perspective*”, *Justice Quarterly* 19(3), 2002, pp. 453-475.
- European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)**, *European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment*, 2018.
- Feeley M, Simon J**, The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications, *Criminology*, 1992, 30:4, σ. 449-475.
- Galeta A.**, “*New Surveillance, New Penology and New Resistance: Towards the Criminalisation of Resistance?*” στο Gutwirth S., Leenes R. & De Hert P., *Reloading Data Protection- Multidisciplinary Insights and Contemporary Challenges*, Springer, 2014, pp.101-114.
- Grabosky P.**, “Security in the 21st Century”, *Security Journal*, 2007, pp. 9-11.
- Grabosky P.**, *Technology & Crime Control*, Australian Institute of Criminology, 1998, No 78.
- Haggerty K.**, *Technology and crime policy reply to Michael Jacobson*. Theoretical Criminology, Sage 2004
- Howard J.**, “*Society of Alberta 2000- Electronic Monitoring*”, <https://www.johnnhoward.ab.ca/document/electronic-monitoring-2000/>
London, Punishment and Society vol. (2)1
- Johnson P. & Williams, R.**, “*Internationalizing New Technologies of Crime Control: Forensic DNA Databasing and Datasharing in the European Union*”, *Policing and Society*, vol 17, No2, 2007
- Johnson P. & S. Falcetta**, “*Human rights law as social control*”, White Rose University Consortium (Universities of Leeds, Sheffield and York), url: https://eprints.whiterose.ac.uk/146535/1/Human_Rights_as_Social_Control_accepted_manuscript.pdf .
- Jones R.**, *Digital Rule. Punishment, control and technology*, Sage Publications,
- Kehl D., Guo P., Kessler S.**, *Algorithms in the Criminal Justice System: Assessing the Use of Risk Assessments in Sentencing*. Responsive Communities Initiative. Berkman Klein Center for Internet & Society. Harvard Law School, 2017.

Koops B.J., “*Sex, kids, and crime in cyberspace: Some reflections on crossing boundaries*” in: *Caught in the cyber crime act*. A.R. Lodder, A. Oskamp, eds., Kluwer, 2009, p. 63-76.

Koops B. J., *Law-Technology and Shifting Power Relations*, TILT Law & Technology Working Paper No 014/2009, p. 1-35.

Levy R. (eds), *Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?*, Freiburg: Max Planck Institute, 2003.

Lyon D., *The new surveillance: Electronic technologies and the maximum security society*, Crime Law and Social Change, 1992.

Mampaey L., Renaud J.P., Grip, *Prison technologies, An appraisal of technologies of political control*, Stoa, European Parliament, Luxembourg, 2000.

Marx G. T., *Technology and Social Control: The search for the illusive Silver Bullet*, International Encyclopedia of the social and Behavioral Sciences, 2001.

Mayer M., Haverkamp R. & Levy R., *Will Electronic Monitoring have a future in Europe? Contributions from a European Workshop*, June 2002, Freiburg. Br. 2003.

Mc Laughlin E. & Muncie J. “The Sage Dictionary of Criminology, Sage Publications, 2001.

Nellis M., “*Surveillance, Stigma and Spatial Constraint. The ethical challenges of electronic monitoring*”, στο M. Nellis, K. Beyens & D. Kaminsky (eds.) *Electronically Monitored Punishment. International and critical perspectives*, Routhledge.

Verveale J., “*Surveillance and Criminal Investigation: Blurring of Thresholds and Boundaries in the Criminal Justice System?* (Chapter 7), στο Gutwirth S., R. Leenes & De Hert P., *Reloading Data Protection- Multidisciplinary Insights and Contemporary Challenges*, Springer, 2014, pp. 115-128.

Wright S, Omega Foundation et al, “*An appraisal of technologies of political control*”, STOA, European Parliament, Luxemburg 1998.

Završnik A., “*Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings*”, *European Journal of Criminology*, September 2019.

Mc Laughlin E. & Muncie J. “The Sage Dictionary of Criminology, Sage Publications

Ηλεκτρονικές πηγές:

Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής COM (2020) 710 -final:

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication_digitalisation_en.pdf

ΑΠΟΦΑΣΗ 2008/615/ΔΕΥ:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008D0615&from=EL>

Αργυρός Α., «Ο Δικαστής», (16/2/21):

https://lawnet.gr/law-news/o-dikastis-meleti-tou-antoni-p-argyrou-dikigorou-ap/#_ftnref5

Δημοσίευμα « Γλυκά Νερά: Πώς το «έξυπνο» ρολόι της Καρολάιν πρόδωσε τον 33χρονο. Βήμα – βήμα τα ψηφιακά αποτυπώματα (video)»:

<https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/glyka-nera-pos-to-exypno-rolai-tis-karolain-prodose-ton-33chrono-vima-vima-ta-psifiaka-apotypomata-video/>

Δημοσίευμα «Γλυκά Νερά: Πώς το κινητό του πιλότου, το smartwatch της Καρολάιν και οι κάμερες αποκάλυψαν τον δράστη» (18/6/2021), Ηλ. Εφημερίδα τα ΝΕΑ:

<https://www.tanea.gr/2021/06/18/greece/astynomika/glyka-nera-pos-to-kinito-tou-pilotou-to-smartwatch-tis-karolain-kai-oi-kameres-apokalypsan-ton-drasti/>

Δημοσίευμα “Ο Λουτσιάνο Φλορίντι στην «Κ»: Η τεχνητή νοημοσύνη δεν σκέφτεται”, Ηλ. εφημερίδα Καθημερινή (4.8.2020),

<https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/1090297/loytsiano-florinti-stin-k-i-techniti-noimosyni-den-skeftetai/>

Δημοσίευμα «Θανατική ποινή μέσω zoom, Δικαστικό- Πρακτορείο Ειδήσεων (20.5.2020), <https://www.dikastiko.gr/eidhsh/thanatiki-poini-meso-zoom/>

Δημοσίευμα, “Falling forensic science standards making miscarriages of justice inevitable”, *The Guardian*, url: <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/jan/19/uk-police-forces-failing-to-meet-forensic-standards-safe-regulator-miscarriages-justice-outsourcing>

Δημοσίευμα, “Civil Liability for Use of Tasers, stunguns, and other electronic control devices Part III: Use Against Detainees and Disabled or Disturbed Persons”, AELE Monthly Law Journal, url: <https://www.aele.org/law/2007LRMAY/2007-05MLJ101.pdf>

Δημοσίευμα, “Prisoners”, part. 6:

<https://www.reuters.com/investigates/special-report/usa-taser-jails/>

Δικαιώματα του Ανθρώπου- Εθνικό Σχέδιο Δράσης, Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Υπουργείο Δικαιοσύνης), 2014, url:

https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/11/Greece_National-action-plan-on-human-rights.pdf

Ζουμπουλάκης Κ., «Η πρόσβαση των αρχών στα ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία: Τι συμβαίνει με τα προσωπικά μας δεδομένα; (19/6/2019):

<https://www.homodigitalis.gr/posts/3928>

Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., *Πληροφοριακός αυτοκαθορισμός και προσωπικά δεδομένα- Μερικές παρατηρήσεις μετά την πρώτη δωδεκαετία εφαρμογής του νόμου:* <http://digestaonline.gr/pdfs/Digesta%202014/6.pdf>

Καρακίτσος Σ., «Ιδιωτικές φυλακές: κάτεργα και μπίζνα μαζί», url: <https://astinomiko.gr/%CF%83%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BA%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%BF%CF%82-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82/>

Κουράκης Φ., «Μπορούν οι μηχανές να αντικαταστήσουν τους δικαστές;», url: www.homodigitalis.gr/posts/2618

Μπακιρλή Ε., *Μορφές τεχνο- επιτήρησης στον έλεγχο της συμπεριφοράς και της παρέκκλισης:*

<https://www.crimetimes.gr/%ce%bc%ce%bf%cf%81%cf%86%ce%ad%cf%82-%cf%84%ce%b5%cf%87%ce%bd%ce%bf-%ce%b5%cf%80%ce%b9%cf%84%ce%ae%cf%81%ce%b7%cf%83%ce%b7%cf%82-%cf%83%cf%84%ce%bf%ce%bd-%ce%ad%ce%bb%ce%b5%ce%b3%cf%87%ce%bf-%cf%84/>

Μυλωνόπουλος Χ., «Ποινικό δόγμα και διεθνοποίηση της ποινικής δικαιοσύνης- Πρόοδος ή οπισθοδρόμηση;» url:

<http://www.mylonopoulos.gr/publication/article/13/poiniko-dogma-kai-diethnopoisi-tis-poinikis-dikaioisynis---proodos-i-opisthodromisi;.html>

«Όπλα Ηλεκτρικής Εκκένωσης» Απόσπασμα από τη 20^η Γενική Έκθεση (2010):

<https://rm.coe.int/16806cce0e>

«Τι είναι η τεχνητή νοημοσύνη και πώς χρησιμοποιείται;», Επικαιρότητα-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

<https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20200827STO85804/ti-einai-i-techniti-noimosuni-kai-pos-chrisimopoieitai>

Φυτράκης Ε., “«Φυλακές Α.Ε.». Το κυβερνητικό σχέδιο για σωφρονιστικές μπίζνες”, url: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/229649_fylakes-ae-kybernitiko-shedio-gia-sofronistikes-mpiznes

Χελιουδάκης Α., *Τεχνητή Νοημοσύνη στα δικαστικά έδρανα: Μύθοι και Πραγματικότητες*:
<https://www.homodigitalis.gr/posts/3238>

A Dictionary of Law Enforcement, Oxford University Press:

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191758256.001.0001/acref-9780191758256-e-828>

AELE Monthly Law Journal, “Civil Liability for Use of Tasers, stunguns, and other electronic control devices Part III: Use Against Detainees and Disabled or Disturbed Persons”:

<https://www.aele.org/law/2007LRMAY/2007-05MLJ101.pdf>

AI and Human Rights: Criminal Justice System:

<https://www.epic.org/ai/criminal-justice/index.html>

Atherton K.D., *What “Less Lethal Weapons” Actually do*, Scientific American, (23/7/2020):

<https://www.scientificamerican.com/article/what-less-lethal-weapons-actually-do/>

Big Data: ορισμός ορισμός, οφέλη και προκλήσεις (infographics), Lawspot, url:

<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/big-data-orismos-ofeli-kai-prokliseis-infographics>

Cambridge Dictionary, λήμμα «Τεχνολογία»

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/technology>

Casey A. & Niblett, A., “Self- Driving Laws” (5/7/2016):

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2804674

COMPAS Recidivism Risk Score Data and Analysis:

<https://www.propublica.org/datastore/dataset/compas-recidivism-risk-score-data-and-analysis>

Criminal Justice System -Σύσταση Νο R(92)1: <https://rm.coe.int/09000016804e54f7>

Cross-border digital criminal, Μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (June 2020), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e38795b5-f633-11ea-991b-01aa75ed71a1/languageen>

Encyclopaedia Britannica, λήμμα «Τεχνολογία», <https://www.britannica.com/technology/technology>

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment*, 2018, <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

Europol, *Crime in the age of technology*, (2017): <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/crime-in-age-of-technology-%E2%80%93-europol%E2%80%99s-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>

Graham H. & McIvor, G., (2017): <https://www.iriss.org.uk/resources/insights/electronic-monitoring-criminal-justice-system>

Graham G. & Williams M., *A Dictionary of Law Enforcement*, 2015, λήμμα «Criminal Justice System», url: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191758256.001.0001/acref-9780191758256-e-828>

Machine learning, url: <https://www.ibm.com/cloud/learn/machine-learning> & mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/machine-learning-explained

Omega Research Foundation, “Less lethal equipment used in places of detention”: <https://translate.google.com/translate?hl=el&sl=en&tl=el&u=https%3A%2F%2Fwww.penalreform.org%2Fblog%2Fless-lethal-equipment-used-in-places-of-detention%2F&anno=2&prev=search>

Pinaud V., Leconte Ph. et al., “Case report Orbital and ocular trauma caused by the Flash-Ball1: A case report”, (22/5/2009): <https://core.ac.uk/download/pdf/82733784.pdf>

Stanislaw T., “The European Commission’s Proposal on Cross-Border Access to E-Evidence Overview and Critical Remarks”, url: <https://eucrim.eu/articles/european-commissions-proposal-cross-border-access-e-evidence/>

Study on the use of innovative technologies in the justice field, Μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Σεπτέμβριος 2020), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4fb8e194-f634-11ea-991b-01aa75ed71a1/languageen>

The use of analysis of deoxyribonucleic acid (DNA) within the framework of the “US CLOUD Act and International Privacy”:

<https://www.dataprotectionreport.com/2019/08/u-s-cloud-act-and-international-privacy/>

“U.S. CLOUD Act and GDPR – Is the cloud still safe?”:

<https://www.linklaters.com/en/insights/blogs/digilinks/2019/september/us-cloud-act-and-gdpr-is-the-cloud-still-safe>

Weber B., *Jack Cover, 88, Physicist Who Invented the Taser Stun Gun, Dies*, The New York Times:

<https://www.nytimes.com/2009/02/16/us/16cover.html>

What is the UK National DNA Database?

<https://www.yourgenome.org/facts/what-is-the-uk-national-dna-database>